

A TOKAJI
GÖRÖG KERESKEDŐTÁRSULAT
KIVÁLTSÁGÁNAK AZ ÜGYE
1725—1772

SZÉKFOGLALÓ ÉRTEKEZÉS

ÍRTA

HODINKA ANTAL

L. TAG

FELOLVASTATOTT AZ 1911. ÉVI JUNIUS 12. TARTOTT
OSZTÁLYÜLÉSEN

BUDAPEST
KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
1912

Az IDEGEN NÉPSÉGEKNEK hazánkba való költözése történetében nagyjából *három* kort lehet is, kell is megkülönböztetnünk. Az *első* Géza fejedelem óta¹⁾ körülbelül a XV. század elejéig tart. A *második* a déli határainkhoz mindjobban közeledő törökök elől menekülő népeknek, főleg rácoknak, a XV. sz. elején kezdődött beözönlésével indul meg s a törökök kiűzetésével ér véget. Végül a *harmadik* a török uralom alól fölszabadult területeknek idegen elemekkel történt benépesítését öleli föl.

Azon népségek között, melyek ez utóbbi időben, a XVII. sz. utolsó tizedeiben, jöttek hazánkba, eleintén kevés, majd mind nagyobb és nagyobb számú *görögöt* is találunk, a kik a XVIII. sz. közepe felé nem zárt és összefüggő területen, hanem szerte az országban már annyian voltak, azaz nem is egy század alatt annyira elszaporodtak, hogy mint a debreczeni tanács írta 1759 okt. 2-i felségfelterjesztésében, «nemsokára keresnünk kell majd Magyarországot Magyarországon és édes hazánk sóhajtvá fogja csodálni, hogy Magyarhonból kiforgatták s Maczedoniává tettéke.»²⁾

Róluk írta Schwartner, hogy úgyszólva semmiből roppant vagyonokat szereznek össze, a hazai nagykereskedelmet csak

¹⁾ Hartuik Sz. István életében: «... Statuit insuper preceptum cunctis Xtianis ducatum suum intrare volentibus hospitalitatem et securitatis gratiam exhiberi». Endlicher, Mon. 166. l.

²⁾ «... brevis Hung. in Hung. quaeremus et ingemiscendo mirabitur dulcissima nostra patria se ex Hung. factam esse Macedoniam». 4 íves ered. 1—7 drb mell. Bpest, OL. Helytt. O. Misc. Fasc. 72, nro. 426. — Hasonlókép nyilatkoztak a felvidéki városok 1747 febr. 16. folyamodványukban, l. alább a 67. l. és a kamarák, továbbá Zemplén m., Kégly urad. praef. stb.

nem kizárólag a kezükbe kaparitották, s az ő kezükön megy át a legtöbb pénz.¹⁾ E szavak szerint ezeknek a görögöknek mindenestre jelentékeny szerepe volt hazai kereskedelmünk történetében, a melyet itt-ott érinteni is fogok. Ebből a szerepből külön fejezet esik a kor közepe táján, nevezetesen a Rákóczi-szabadságharc végén Tokajba telepedett görög kereskedők kiváltságosnak mondott társulatára.

Ezeknek a tokaji görög kereskedőknek, sőt ezeknek sem annyira az egész kereskedelmi működését óhajtom ismertetni az osztály színe előtt, mint inkább csak azon évtizedes szívós, bár csak kényszerű igyekezetüket, hogy kamarai védelem alatt jótalanul üzött kereskedésüket törvényesíteni hivatott kir. kiváltságlevelet nyerjenek.

Megengedem, hogy választásom ellen a tárgy fontosságát illetőleg több ellenvetés tehető, t. i., hogy idegen vagy legalább is messzefékvő a magyar történelemtől, következésképp senkit sem érdekelné, felesleges vagy kár vele foglalkozni. Sőt lehetséges, hogy találkozni fognak, a kik botorságnak, ha ugyan nem vakmerőségnek fogják mondani, annyi és oly fontos történeti kérdéssel szemben ilyen s ezzel a nagyon is helyi érdekűnek, következésképpen csekély fontosságúnak is ígérkező, országos jelentőségűnek pedig látszólag semmikép sem tartható vagy mondható tárggyal jönni elő.

Lesznek azonban, sőt tudtommal vannak is tudományossá-

¹⁾ »Die Macedonier oder Neugriechen leben als Krämer und Negotianten in d. Städten und Marktfleken sporadisch durch ganz Ungern... Durch ihre Hände gehen die meisten Gelder und Waaren sowohl diejenigen, welche durch Ungern nach der Turkey gehen, als auch jene, welche aus der Turkey nach Ungern und nach Deutschland gebracht werden. Natürlich wurden dadurch geschlossene Handels-Compagnien unter ihnen veranlasst, deren Mitglieder von Athen und Tesselonichi bis Pest und Wien sich die Hände reichen und welche abwechselnd sich bald einige Jahre bey uns aufhalten, bald wieder... unter Griechenlands schönen Himmel wiederkehren. Der Grosshandel Ungerns und das meiste Geld ist in ihren... Händen und ungeheuer ist das Vermögen, welches schon mancher raffinierte Neugrieche in Ungern aus Nichts sich zu verschaffen wusste«. Statist. d. Kgr. Ungerns. 1809. I. 137—8. II. — A görögök lakóhelyeiről mondottakat: »... sporadisch durch ganz Ungern« — megerősíti a m. kamara 1761-i részletes jelentése, I. alább a 37. l.

gunk férfiai között olyanok is, a kik viszont minden ellenkező véleménynyel szemben s annak daczára azt tartják, s ebben magam is csatlakozom hozzájuk, hogy ezeknek a hazánkba vándorolt idegen népségeknek az itteni szereplése, ennek a kutatása és történelmünk szempontjából való értékelése vagy, ha úgy tetszik, történetünkbe való beillesztése általánvéve mégis csak a hazai, a magyar tudomány feladata, s így a hazai görögök s köztük a tokajiak múltja se multnak említett fejezete is, ha nem egyébért, már csak ezért sem mellőzhető. Tagadhatatlan dolog továbbá és igaz az a körülmény is, hogy ezeknek a hazai görögöknek úgy a debreczeni tanács szavaiból s a magyar kamarák hasonló nyilatkozataiból nyilvánvaló nagy számuknál, mint Schwartnernek egykorú állításokkal is megerősíthető mondásából megállapítható kereskedelmi túlsúlyuknál fogva hazánkban játszott szerepe hazai kereskedelmünk különben is kevésé ismert történetének egyik érdekesebb, de eddig még teljesen ismeretlen fejezetét alkotja, s így a tokaji görög kereskedők társaságának még soha és sehol föl sem említett működése és idézett törekvése is e fejezet keretében a helyi szempontnak föléje emelkedik. Előre is gondolható ugyan, jobban mondva alig hihető, hogy egy 50—60 tagot számláló társaság olyan fontos és nevezetes szerepet játszott legyen, a mely ha országos érdekűnek nem is, de legalább a magyar kereskedelem történetében korszakos jelentőségűnek volna mondható s e réven nagyobb érdeklődésre tarthatna számot. Szóval a tokaji görög kereskedők társasága említett törekvésének az ismertetése, ha egyébként magyar történelmi s különösen kereskedelem-történeti szempontból figyelemre méltó is, minden jóakarattal mellett sem olyan feladat, mely különös érdeklődést érdemelne.

S ha mindennek daczára mégis ezt az említett szempontból okvetlenül figyelembe veendő, helyi érdek fölé is emelkedő, de azért országos fontosságúnak még nem vagy éppenséggel nem tartható s mélyebb érdeklődést nem keltő törekvést választottam ismertetésem tárgyául, tettem azt három okból. Először azért, mert három oldalról is eddigi tanulmányaim köréből való. Eddigélel ugyanis tudori főtárgyamon, a diplomatikán kívül és az évek óta ex professo tanított magyar művelődéstörténet

mellett különösen a hazai szlávoknak és, az oláhok kivételével, a hazai görög szertartású népségeknek a történetével foglalkoztam. Már pedig a tokaji görög kereskedők kiváltságlevél után való törtétesének vannak, igen természetesen, diplomatikai vonatkozásai. Azonfelül hazai kereskedelmünk történetének egyik fejezete lévén, beletartozik művelődéstörténetünk keretébe. Maga a társaság továbbá nemcsak nemzetiségére és szertartására nézve volt görög, hanem az annyira sürgetett oklevél kikötése szerint unitusnak is kellett lennie s a munkácsi püspökség alá tartoznia. Tettem továbbá azért is, mert hazai történelmünk e hazánkba szakadt idegen népségek történetével eddigelé általánvéve keveset foglalkozott, kereskedelmünk története pedig kevésbé lévén feltárva, görögjeink e téren kifejtett működése alig ismeretes,¹⁾ s különösen a tokaji görög kereskedőtársaság szerepe úgyszólván teljesen, említett törekvése pedig éppenséggel ismeretlen. De tettem végül és főként azért, mert e társaság szereplésének mindezen felül, bármi jelentéktelen volt is egyébként tagjainak a száma, vannak olyan jelentős részletei is, melyek azt országos érdekűvé emelik s e czímen figyelmünket nemcsak általánvéve történetünk, s kereskedelmünk története szempontjából különösen is felköltik, de magasabb, mondhatnám országos érdek szempontjából is megérdemlik.

E társaság görögjei ugyanis, mint 1760-ban eszközölt összerírásukból végre kétségtelenül kiderült, török alattvalók maradtak s így török áruikat a passzaroviczi kereskedelmi szerződés értelmében 3, a belgrádi béke értelmében 5% mellett kellett volna behozniok, de saját bevallásuk szerint csak félharminczadot szedtek tőlük, német árukat pedig átmeneti áruknak adva ki, éppenséggel ingyen szállíthattak, csak hogy nem vitték őket Törökországba, hanem egy I. Lipóttól mindenféle áruval való kereskedhetés szabadalmával felruházott itteni társulat utódainak mondva magukat, itten árulták, holott ez a kiváltság csak az itten állandóan megtelepedőknek volt adva. Ekként

¹⁾ Tagányi K. felsorolja a reájok vonatk. lev. anyagot (Közzgazd. lex. II. 319. l.) um. az OL. Helytt. O. Oecon. lad. D. fasc. 7, nro. 2, fasc. 9 nro. 8 és 100, Misc. nro. 8, 40, 57, 156, 203, 312, 323, 324, 348, 349, 426 (= 37 drb) stb. és a Kincst. O. Relat. comm. reg. 1720-tól. Ezekhez hozzáadjuk: Ideal. oecon. nro. 15 et 47. Helytt. O.

mint török alattvalók élvezték a török alattvalóknak biztosított előnyöket, viszont itteni alattvalóknak hazudva magukat, kihasználták egy jogellenesen és alap nélkül lefoglalt kiváltság előnyeit is. Így érthető, hogy szegényül jöve roppant vagyonokat gyűjthettek, s mindezt a kamarák hihetetlen felületességéből, könnyelmű elnézéséből, sőt a szabadalomlevél kikötése szerint egyenesen azok oltalma alatt. Természetes, hogy ez a mondhatatlan visszaélés egyaránt sértette a tokaji kincstári uradalom, Tokaj város, Zemplénmegye, a felvidéki városok kereskedői és a debreczeni kiváltságos magyar kalmári társaság érdekeit, roppantul károsította a magyar kereskedelmet, a kincstárt és a tömérdek vagyon kivételével szegényítette az országot.

Kégly urad. praefectus, Tokaj város, Zemplén megye, Debreczen város tanácsa, 1753 óta a két magyar kamara ismételt fölterjesztéseikben feltárták e mérhetetlen visszaéléseket, nevezetesen kimutatták azt, hogy a tokaji görögök által üzött és kihasznált kereskedelem, mint idegen alattvalókat, mert valójában azok, nem pedig itteniek, mint hazugul állítják, még az eredeti két szabadalomlevél értelmében sem illeti, sőt meg sem illetheti őket, mert nem is nekik adattak, nem is felelnek meg az oklevelek kívánalmainak, sőt hozzátehetjük, azok egyébként is érvénytelenek voltak, de továbbá azért sem, mert ez a kereskedelem ellenkezik a portával kötött kereskedelmi szerződésekkel, sőt az 1741: XXIX. t.-czikkel, s így kiváltság- és törvényellenes, valamint hogy ekként éppenséggel nem szolgálják sem a magyar kereskedelem, sem a kincstár, sem a közjó érdekeit, a mire a görögök folyton-folyvást hivatkoztak, hanem éppen ellenkezőleg, mivel ezen jogtalan előnyök útján gyűjtött rengeteg vagyonokat öregségükben magukkal viszik régi hazájukba, ezzel a kincstárt rövidítik s az országot roppantul károsítják. Ezen állításokat megerősítette a jogügyi igazgatóság, csatlakozott hozzájuk 1770-ben a magyar kancellária, sőt 1771-ben a bécsi kamara vámbizottsága is.

De különben is azt, hogy a magyarországi görögök általán véve túllépi a passzaroviczi kereskedelmi szerződés határait, a melynek értelmében a török alattvalók csak török árukkal s azokkal is csak nagyban (all' in grosso) és csak vásárokon kereskedhetnek, s mindenféle áruval kicsinyben is (alla minuta) s

mindenütt kereskednek, nagyon jól tudták a bécsi körök is, annyira, hogy 1725 óta állandóan azon igyekeztek, hogy ezt a visszaélésig űzött kereskedelmet valamiképpen a szerződészabta korlátok közé szorítsák.

Saját magukkal jöttek volna tehát ellenkezésbe, ha a tokaji görögök által megerősített kért pontok kiváltságlevél-alakban való kiadásához hozzájárulnak. Ezért a megadás ügyét évtizedeken át húzták-halasztották. Nem adták meg, de nem is utasították el őket, hanem az alatt, 1720-tól egészen 1772-ig, 52 esztendőn át elnézték a görögök törvényellenes és káros kereskedelmét, a magyar kamarák felterjesztéseit 1753 óta éveken át felelet nélkül hagyták, s akkor is újabb és újabb pontokra kértek ismételt felvilágosítást, sőt állandóan figyelembe vették a tokaji görögöknek szinte zaklatásig menő vádaskodásait. Mert még ők panaszkodtak. Viszondát emeltek Tokaj város ellen, egyre-másra küldték a panaszokat Debreczen ellen, követelték Kégly eltávolítását, zaklatásról vádolták Zemplén megyét, sőt odáig merészkedtek, hogy 1760-ban kijelentették, hogy a bécsi kamara bécsi összeköttetések útján tárgyaljon velük, mert a két magyar kamaráról tudni sem akarnak.

Fényes alkalmunk van tehát e görögök említett törekvéseinek a tanulmányozása folyamán megfigyelni egyrészt a magyar kamarai hatóságoknak alig megfeythető buzgólkodását oly kérdésben, melyet utóbb ők maguk annyira károsnak hirdettek, másrészt a bécsi köröknek a magyar kereskedelem érdekei mellőzésével idegen alattvalók javára, honfiak kárára és rovására a portával kötött kereskedelmi szerződések, majd az 1741: XXIX. t.-czikk félreérthetetlen intézkedései ellenére évtizedeken át tanúsított viselkedését, melyet végül is csak egy harmadik állam itteni alattvalói részéről más oldalon fenyegető veszélytől való félelem volt képes megváltoztatni. A tokaji görög kereskedők társaságának kiváltságos kereskedelmét törvényesíteni hivatott szabadságlevélre való törekvése e szerint *négy* érdek-kört is érint s *házánk* és hazai kereskedelmünk érdeke e *török*, azaz idegen alattvaló görögökkel szemben csakis a bécsi és az orosz udvarok érdekeinek az itten való össze-ütközése folytán volt képes érvényesülni s akkor sem positive. Ezen rövid tájékoztatást előrebocsájtva, némileg remélhetem,

hogy választott tárgyam, noha első pillanatra egyáltalán föl nem tűnik, mégis általánosabb érdeklődést és figyelmet fog kelteni, a mint meg is érdemli.

Nézzük tehát közelebről a dolgot.

1725 június végén vagy július elején a magokat *«Graeci quaeSTORES COMPAGNIAE TOKAJENSISIS»* néven író macedóniai görögök 18 pontba foglalták össze kívánságaikat s a cím és kelet nélkül való iratot benyújtották a szepesi kamarán, hogy a felség erősítse meg s a m. kancellária útján kiváltságlevél-alakban adja ki nekik ezen önalkotta pontokat. E pontok 9-ikében azt állították, hogy *«Ezen companiánk minden félben való szakasztás nélkül közel 60 esztendőktül fogvást még b. e. Leopoldus... Magy. orsz. király ideitül fogvást, a ki is in a. 1667 privilegiummokal eleinket kglmessen megajándékozni méltóztatott, fen v a g y o n és ezen ns. Szepessi kamarának protectiója alat annyi esztendőktül fogvást vagyon».*

A tokaji görögök kereskedőtársaságának ezt a keletkezése és fennállása idejéről tett saját nyilatkozatát és semmivel sem igazolt, egyszerű állítását ugyanazon 1725. év július 26-án kelt felterjesztésében,¹⁾ melylyel a görögök 18 pontját a bécsi kamarának felküldte, a szepesi kamara nemcsak nem vonta kétségbe, hanem megerősítette, azt jelentvén felőlük, hogy a görög kereskedőknek ez a tokaji társasága I. Lipótnak 1667-ben kiadott és 1690-ben megerősített kiváltságlevelével eladdig, 1725-ig, csakugyan mindenkor, tehát félbeszakítás nélkül, zavartalanul és háborítatlanul élt. Azért ajánlotta a bécsinek, eszközölje ki a m. udv. kancellária útján a tokajiak által kért kiváltságlevél megerősítését, annál is inkább, *«mivel — úgymond — előzőleg már Lipót maga is megerősítette, a mi körülbelül a saját s a görögök szintazon állítására megy ki, hogy társaságuk I. Lipót óta tényleg fennvagyon. A tokaji görög kereskedőtársaság és*

¹⁾ 1½ íves ered., z. gy. p. A. B. C. D. mell. Bécs, KPL. 14.928. es. — Az A. és B. melléletek Lipót 1667. és 1690. alább idézendő levelei. A C. mell. a gör. fenti 18. pontját tart. irat. A D. mell. a szepesi kamara számvességének a véleménye.

a kamara e nyilatkozataiból mindenki félreérthetetlenül azt olvassa ki, hogy a hivatolt okleveleket az 1725-i tokaji görög kereskedők tokaji elődei kapták, s így az 1725-i tokaji görög kereskedőtársaság 1667 óta ugyanott, Tokajban létezett.

Mekkora lesz azonban ezen nyilatkozatok után a meglepetésünk és csodálkozásunk, ha a görögök s a kamara által is említett 1667-i kiváltságlevelet s ennek a kamara által felhozott és másolatban az előbbivel együtt be is mellékelte 1690-i megerősítését nézzük! Azokban ugyanis tokaji görögökről; tokaji görög kereskedőkről, tokaji görögök kereskedőtársaságáról egyetlen szót sem találunk, sőt azt látjuk, hogy azokhoz a tokaji görögöknek, a kik a régebbivel 60 éves fennállásukat akarták igazolni, semmi közük sincsen, úgyannyira, hogy önként és méltán vetődnek fel a kérdések, miért kérték éppen 1725-ben az 1667-i oklevél megerősítését, mi jogon és miért állították azt, hogy társaságuk 60 év óta áll fenn, miért és mi alapon mondták a magukénak az eleik 1667-i oklevelét, nevezhették-e ezeket eleiknek, miért hallgattak az 1690-i megerősítésről, s miért kértek más pontokat?

Az előbbinek, azaz az 1667-i oklevélnek a bevezető soraiban t. i. azt mondja Lipót, hogy a Magyarország felső részein tartózkodó összes görög kereskedők a kereskedés pontosan betartandó módjának és rendjének a meghatározására és az említett részeken való tartózkodásuk biztosítására a m. udv. kamara beleegyezésével bizonyos latinnyelvű pontokat állítottak össze, hogy azokat megerősítve, kiváltságlevél-alakban adja ki nekik. Az első pontban meg is engedte, hogy a felső részek kincstári jószágain, nevezetesen Szatmáron, Németiben, Kállón és másutt letelepedhessenek s a szab. kir. városok kivételével házat szerezhessenek.¹⁾ Ezen 1667-i oklevél 1690-i megerősítésének a bevezetésben pedig azt beszéli, hogy Horvát Márton bíró s a Debreczenben lakó görög szer-tartású egyesült valamennyi kereskedő és kalmár, a kik különféle

¹⁾ Az oklevél szövegét l. alább. V. ö. még a 28. l. mondottakkal is. Nem szabad felednünk, hogy csak a kincstári jószágok görögjeiről van szó. A kamarának nem is lehetett köze a magántulajdonban levő birtokra települőkhez. A kamarai görögök hivatkoztak is rá, hogy a többiekkel ne téveszték össze őket. A lőcsei kereskedők viszont hangoztatták, hogy mind összetartanak, l. alább a 35. l. levő j.

tartományokból, főleg pedig Macedoniából jönnek Debreczenbe, de a Magyarország északi¹⁾ részein lakó és kereskedő görögök és rácok is három levelet mutattak be neki: az ő 1667-i és a szepesi kamara 1688-i és 1689-i leveleit,²⁾ kérvén azok megerősítését.

A kamarának ebben a két levelében sincs szó tokaji görögökről. Az első, az 1688 nov. 29-i nyílt levél ugyanis szintén Horvát Mártont említi, a ki Hunyadi Sándorral együtt a kamara védelme alatt álló felvidéki összes kereskedők nevében oltalmat kért az Erdélyből és Moldvából Magyarországot felkereső görög és örmény kereskedők ellen. A másikban a kamara 1689 nov. 7-én ugyancsak a magyarországi felső részeken lakó görög kereskedők társulatának egy más panasza ügyében intézkedik.

A tokaji görögök által 1725-ben fölemlített 1667-i kiváltságlevél tehát, melylyel — mondják — Lipót eleinket megajándékozta volt, nem a tokaji görögöknek, következésképp nem is az 1725-iek tokaji elődeinek, hanem a Magyarország északi részein³⁾ lakó összes görögöknek, rácoknak és örményeknek szólt. Megengedte nekik, mint mondottam,

¹⁾ Nos stb. . . quod nominibus et in personis . . . universorum gr. r. negotiatorum in partibus regni nostri Hung. superioribus degentium et commorantium exhibita sunt nobis et praesentata certa quaedam puncta latino idiomate conscripta, bonum videlicet ordinem ac modum in negotiatione ipsorum rite conservandum securioremque ac tutiorem eorundem in praememoratis antelati regni nostri partibus superioribus permansionem fiendam concertantia et ex consensu caae quoque nostrae Hung., quae ipsos gr. r. negotiatores nobis . . . commendavit, composita et concinnata, tenoris infrascripti. Supplicatum itaque exstitit . . . matti nostrae nominibus et in personis eorundem quorum supra gr. r. negotiatorum, quatenus eadem puncta omniaque et singula in eisdem contenta rata, grata et accepta habentes litterisque nostris privilegialibus inseri et inscribi facere factaque approbare, roborare et ratificare ac pro antelatis gr. r. negotiatoribus ipsorumque posteris et successoribus universis perpetuo valitura . . . confirmare dignemur. Quorum quidem stb., l. alább a 16. l.

²⁾ Mindkettő Lipót 1690-iki megerősítésének példányaiban, l. alább a 18. l.

³⁾ L. alább az oklevél szövegének 1. és 4., 2. és 3. pontjait. V. ö. még a 28. l. mondottakkal is. Az oklevél az 1. és a 2. pontokban említi is: ac aliis his similibus locis in attactis bonis nostris, azért következetesen folytatja: absque onere loci talis, locorum eorundem stb.

hogy a sz. kir. városok kivételével az ottani kincstári birtokokon letelepedhessenek. Továbbá helyhez nem kötött bíró¹⁾ alatt egyesítette őket, azaz a felvidéki sz. kir. városok kivételével az ottani kincstári jószágokra telepedő görög, rác, örmény, orbonás, havaseli és moldvai kereskedőkből saját bírójuk alatt kereskedelmi társaságot szervezett, melyet évi 200 frtért a szepesi kamara oltalma alá helyezett, és pedig azért egyrészt, hogy a kincstári birtokokon való lakásukat és ottmaradásukat, másrészt pedig meghatározott, vagyis török árukra korlátozott kereskedelmüket biztosítsa. E szerint ennek a kincstári védelem alatt kereskedő és ezért fizető társaságnak magánjószágokra telepedő görögök nem is lehettek tagjai.

Ez az 1667-i kiváltságlevél tehát a felvidéki kincstári jószágok összes görögjeinek adatván, kétségtelen, hogy az 1725-i tokaji görögök azon állítása, hogy Lipót az eleiknek adta, semmikép sem felel meg a valóságnak. Nem áll meg akkor sem, ha tokaji elődeikre akarná érteni valaki. Ez csak akkor volna lehetséges, ha 1725-ben kimutatták volna, hogy az 1667-i oklevélben említett felsővidéki kincstári jószágok közé Tokaj is beleértendő. Ők azonban ezt nem tették, nem is teheték, mert Tokajban akkor nem lehettek kincstári, s mint ma már tudjuk, tényleg nem is voltak görögök.²⁾ Lipót ugyanis névszerint említette Szatmárt, Németit, Kállót, de Tokajt nem. Beszélt továbbá általánosságban más helyekről s felhozta az északi felvidék kincstári jószágait, de hogy ezekbe az általánosságban említett részekbe és jószágokba Tokajt bele nem értette, sőt bele sem érthette, bizonyos, mert Tokaj akkor s azután is egészen 1711-ig nem kincstári, hanem Rákóczi-birtok volt, ottani görögöknek tehát az 1667-i oklevél semmikép sem szólhatott.

¹⁾ V. ö. (Tagányi): »Országos felügyelőség a görög kereskedők felett« ez. közleményét, *Gazdaságtört. Szemle*, 1895., 79. l., a melyből látható, hogy már 1665-ben volt a Tiszán innen és túl tartózkodó összes görög kereskedőknek egy inspectora, még pedig a nádor jóvoltából. — Szűcs J., *Szab. kir. Debr. város tört.* II. 580. l., a városi jegyzőkönyvekből már 1661-ből névszerint idézi Jenei Istvánt, mint a debreczeni görög kereskedők bíróját.

²⁾ 1760 júl. 20. kelt reflexióiban Kéglly urad. praef. írta is, hogy »Tokaj város vénei egyértelműleg vallják, hogy 1707-ig csak 2—3 görög boltos lakott ottan, a kik nyílt asztal mögül árulták olesó portékájukat...« 3 íves más. Bécs, KPL. Hung. no. 135. ex. Apr. 1771. — V. ö. alább a 32. l.

De valótlan ez az állítás akkor is, ha úgy értelmeznők, hogy az 1667-i oklevél görögjei 1711 után Tokajba telepedtek át s így mégis csak elődei az 1725-i görögöknek. Még pedig kettős okból is. Áttelepedésről ugyanis józanul csak akkor lehetne szó, ha a görögök állandó lakók lettek volna itten, a mint azt Lipót úgy ezzel az 1667-i oklevéllel, mint még inkább az 1690-i megerősítésével tervezte is. Ámde ők Lipót határozott célja ellenére s o h a s e m telepedtek meg nálunk v é g l e g e s e n, hanem, mint utóbb maguk a kamarák hangoztatták, mindenha visszatértek Törökországba, a hol családjaikat rendszerint hátra is hagyták. Jöttek-mentek, írják a kamarák, mondta, mint láttuk, Schwartzner, s ők maguk sem tagadták. A később jövőket tehát nem lehet a hazatértek utódainak, sem ezeket amazok elődeinek tartanunk. Egyik idegenből jött nemzedék fölváltotta a másik ugyanonnét származottat. Így tettek az 1725-i görögök állítólagos elei is, azaz ezen hazatérés miatt nem is lehetett itteni eleikről beszélni.

Szintúgy lehetetlen az 1667-i oklevél görögjeiben az 1725-i tokaji görögök eleit látnunk s ezeket amazok utódainak tartanunk, következésképp a tokaji társaság 1667 óta szakadatlanul mondott fennállását elfogadnunk, ha az oklevél 1690-i megerősítését nézzük. Ekkor ugyanis, mint hallottuk, Horvát, a debreczeni görögök bírója a magyar jogszokásnak megfelelően bemutatta Lipótnak és kérte, erősítse meg azt a debreczeniek részére. Lipót meg is tette, vagyis az előbbi helyhez nem kötött bíróságot Debreczenhez kötötte úgy, hogy azt Tokajba csak Debreczenből lehetett átvinni, azaz a debreczeni görögökre 1690-ben átruházott 1667-i szabadalomlevélről a tokajiak 1725-ben csakis akkor mondhatták el jogosan azt, hogy Lipót az ő elődeiknek adta és a társaságuk azóta fennáll, ha kimutatják, hogy ők a debreczeniek utódai s ez alapon kérik az átruházást, mint a hogy a debreczeniek tettek. E helyett azt látjuk, hogy az 1690-i megerősítés elhagyatása t á k é s csak az 1667-i oklevélre hivatkozva állították azt, hogy társaságuk 1667 óta fennvagyon. Érezték ők maguk is, hogy ez az állításuk a megerősítés elhallgatása daczára sem felel meg a valóságnak, mert 30—40 év múlva, a mikor már éppen nem vagy alig lehetett kideríteni a valót s megállapítani az állítólagos átköltözés idejét, egyre arra hivatkoztak, a mit most mellöz-

tek, hogy t. i. eleik Debreczenből költöztek Tokajba, következőleg az ő társaságuk voltaképpen egy és ugyanaz a debreczenivel, az általuk lefoglalt 1667-i oklevél jogos és törvényes birtokosával.

Ennek az 1690-i megerősítésnek, illetve átruházásnak illetően mellőzése és elhallgatása annál feltűnőbb és szembeszökőbb, mert a három okirat összehasonlítása, mint látni fogjuk, kétségtelenné teszi, hogy 1725-ben nemcsak a hivatolt 1667-i, hanem az elhallgatott 1690-i is a birtokukban volt, hiszen egy részét át is vették. Tehát erre is hivatkozhattak, sőt annál is inkább kellett volna hivatkozniok, mert új pontjaik benyújtására tisztán csak az a körülmény bírta reá őket, hogy a megye tiltotta őket a mindenféle áruval való kereskedéstől, már pedig ez a szabadalom éppen az 1690-i átruházásban van benne, míg a hivatolt 1667-i csak török árukat engedett meg. Ez az elhallgatás tehát olyannyira szándékos és tudatos, hogy még a laikus is keresni fogja az okát, a mit nem is oly nehéz megtalálni. Ha t. i. az 1690-i átruházásra is hivatkoznak s a fenti, később annyiszor hangoztatott állítást is felhozzák, akkor kiderül, hogy az 1667-i oklevélhez semmi közük és nem áll az az állításuk sem, hogy kompániájuk az 1667-i oklevél kiállítására óta szakadatlanul megvolt.

Debreczen t. i. 1693 ápr. 11.) szab. kir. várossá lett, nekik pedig a kiváltságlevél értelmében szab. kir. városokban nem lévén szabad letelepedniök, 1696-ban tényleg el is hagyták Debreczent. Viszont azonban Tokaj 1711-ig Rákóczi-birtok volt, a szabadalomlevél pedig csak kincstári birtokokra telepedőknek volt adva. Ennélfogva a 60 év óta megszakítás nélkül létezőnek mondott társaság fennállásában jogilag 18 évi megszakítás, szünetelés állott be, azaz 1693-tól 1711-ig sem itt, sem ott nem lehettek, illetve akár itt voltak, akár ott, ez idő alatt a szabadalomlevéllel sem itt, sem ott nem élhettek, mert az, ha maradtak, ha nem, Debreczen szab. kir. várossá lételeével érvényét veszítette, a mennyiben csak ezeknek szólt.

Ezzel újabb kérdés elé jutottunk, t. i. miért volt szükségük arra az állításra, a mely miatt elhallgatták az 1690-i átruházást,

1) L. Szücs, Szab. kir. Debr. város tört., II. 497—504. II. Uő mondja, hogy 1696-ban elköltöztek Debreczenből.

hogy társaságuk 1667, azaz 60 év óta szakadatlanul fennáll, azaz egy a régivel? Talán hogy kimutassák, hogy bizonyos mértékig igényük és joguk van az 1667-i szabadalomlevélhez? Aligha, mert hiszen még ezt sem mutatták be, erre is csak egyszerűen hivatkoztak. Az okot megtaláljuk a hivatkozás előzményében. Ott t. i. azt kérték, hogy: „mi is, t. i. abban az Tokaji companiában levőek, ne tarttatassu(n)k Törökországbeli kereskedőknek, hanem Magyarországbélieknek esmértessü(n)k, azon okbul kiváltképpen, hogy ezen companiánk stb.” A társaságuk 1667 óta, 60 éves fennállására való hivatkozás tehát nem az akkori oklevélhez való igényük igazolására történt, inkább fordítva, erre hivatkoztak, hogy amazt így igazolják, azaz annak a kérésüknek az okadatolására, hogy 60 év óta szakadatlanul meglevén, ne tartsák őket török, hanem magyarországbeli kereskedőknek. *Ezt akarták 1725-ben elérni a tokajiak.* Csak erre kellett nekik ez a megokolás, nem másért. Hiszen nem is a régi oklevelek megerősítését kérték, hanem azokból készült új pontokat. Más kérdés és pedig igen fontos az, hogyan s miért volt szükségük arra, hogy magyarországiaknak tartsák őket és mennyiben kellett ezért régi fennállásukra hivatkozniok, mikor azt, hogy nem török alattvalók, más-ként világosabban, könnyebben és egyszerűbben is igazolhatták volna? Hogy e kérdésekre megfelelhessünk s az egész ügyet kellően megértsük, át kell vizsgálnunk magukat a pontokat. E czélból¹⁾ álljanak itt egymás mellett az 1667-i szabadalomlevél pontjai, e levélnek a debreczeniek és a debreczeni bíró alatt állók javára tett 1690-i megerősítése, és a tokajiak 1725-i pontozatai. Ezekből ugyanis pusztán összehasonlításuk alapján, minden bővebb magyarázat nélkül kiderül és félreérthetetlenül elvitathatatlanul megállapítható, hogy az 1667-i oklevél görögjei közé a tokajiak elődeit belemagyarázni nem lehet, hogy továbbá ez az 1667-i oklevél az 1690-i megerősítéssel a debreczeniekre ruháztatott át s így ahhoz a tokajiaknak semmi közük sem volt, következőleg az 1725-i

1) Mint a szept. kamara 1727 júl. 26. felterj. ajánlotta (l. alább 49. l.), hogy a tokajihoz hasonló gör. keresk. társ. alakíttassanak Miskolczon, Egerben, Gyöngyösön, Diószegen stb. tényleg megtörtént. Ennélfogva mind-ezek kiváltságainak a mintájául a tokaji, illetve debreczeni szab. levél szolgált. V. ö. Takács S. A székelyhídi és diószegi görög keresk. kiváltsága. Gazdt. Szemle, 1902., 287. l.

pontokat az 1667-i alapján átírni és megerősíteni nem is lehetett, s hogy végül a kamarának nem is lett volna szabad őket kamarai oltalomban részesíteni, pontjaikat pedig annál kevésbé meg erősítésre ajánlani, mert az 1718-i kereskedelmi szerződés kikötéseivel nem voltak megegyeztethetők, sőt egyenesen ezek kijátszását célozták.

1. Lipótnak a felvidéki görögök, rácok és őrmények részére adott 1667-i k. v. levelé.¹⁾

Nos Leopoldus stb. (magyar nyelvű kivonathan).

1. szabad legyen a nevezett görögöknek a kir. kincst. jószágokon, nevezetesen Szatmáron és Szatmár-Németiben,

Ugyanannak 1690-i megerősítése a debreceni görögök számára.²⁾

Nos Leopoldus stb. quod nominibus et in personis fidelium nostrorum Martini Horváth judicis caeterorumque universorum tunc Debrecini degentium gr. r. S. R. E. unitorum quaestorum et negotiatorum ex diversis vicinis regnis ac provinciis, praesertim autem ex Macedonia advenientium

1. Sok ízben nagy kárunk és külségünk tapasztalásával is elnéztük, miképpen N. Zemplény Várgye nem gon-

A tokaji görög kereskedőtársaság 1725. évi pontjai.

Puncta Graecorum quaestorum compagniae Tokayensis per s. mattem s... mediante... cancellaria r. Hung. aul. in forma privilegii sibi extradari... supplicantium et quidem.

1. Sok ízben nagy kárunk és külségünk tapasztalásával is elnéztük, miképpen N. Zemplény Várgye nem gon-

¹⁾ Megvan az 1690-i átírat példányaiban.

²⁾ Ennek az 1667-i szabadalomlevél és a szepesi kamara 1688 és 1689 levelei átíratát tartalmazó megerősítésnek több másolata van. A szepesi kamara számvevősége által 1725 júl. 5. kiállított ötíves más. megvan a szepesi kamara 1725 júl. 26. felterjesztéséhez mellékelve, Bécs, KPL. 14.928. cs. Másodszor maguk a görögök mellékelték A/3. alatt 1746 végén beadott folyamodványukhoz, a mely megvan ugyan Bécsben a KPL.-ben, de melléklet nélkül. Harmadik másolatát Zemplén küldte fel. Meg is van Bpest. OL. Helytt. O. Misc. fasc. 72., nro. 426. szintén ötíves más. Láttamozva és hitelesítve az admao által Kassán 1755 febr. 1. Zemplén által Tokaj, 1757 márcz. 19. s az élen tényleg rajta is van, hogy praes. 2. Apr. 1757. Az erről vett újabb más. újból látt. és hit. az admao Kassán 1759 máj. 31., Zemplén m. 1760 júl. 31. E mellett gy. p. — Egy negyedik, háromíves más. hit. n. megvan Bécs, KPL. Hung. Acta 19., nro. 135. ex Apr. 1771. — Kiadta Vitković Gábor, Proslost, ostanova i spomenici kralj. šajkaša, Belgrad, 1888, 127—134. II. LXXIV. sz. okl. de nem írja, honnét. — Az 1667. és 1690. oklev. hivatkozik Takács S. »A székelyhidi és diószegi görög kereskedők kiváltságás«-ról írt rövid ismertetésében. (Gazdt. Szemle, 1902: IX. évf. 287. l.), de elnézésből azt írja, hogy mindkettőt a tokaji görögök kapták.

Kállón és más hasonló helyeken letelepedniök, e jószágokon, kivéve a szab. kir. városokat, házat szerezniök, de nem a helyi terhek nélkül; áruik eladása végett boltokat nyitni; Törökországból és a vele szomszédos tartományokból behozott bármilyen árut Magyarországon bárhol és bármikor, országos és heti vásárokon kívül is árusítani, de a helyi ezéhek sérelme nélkül.

(L. ut liceat liberumque sit in bonis seu dominis fisci nostrae mattis regii, signanter Szathmar et Szathmar Nemethy, nec non Kallo ac aliis his similibus iisdem Graecis residere, domos nempe sive residentias extra liberas ac regiae civitates nostras in affectis bonis nostris, non tamen absque onere loci talis, comparare... praeterea res seu merces quasvis ex Turcia et aliis eidem adjacentibus regnis seu provinciis inductas in regno hoc nostro Hung. ubique locorum quocumque, quibusvis nempe temporibus, etiam praeter nundinas publicas et fora hebdomadalia libere, extra praejudicium tamen ceharum et mechanicorum quorumcum-

in praetactato oppido nostro Debreciensi sedes figentium, sed et aliorum in partibus praefati regni nostri Hung. superioribus quaestum exercentium et pariter terras illas incolentium Graecorum et Rascianorum exhibitae sunt nobis et praesentatae certae quaedam ternae litterae, et prima quidem nostrae die 1. m. Jul. a. d. 1667 in citte nostra Vienna A. pendentique a secreto sigillo nostro communitae, aliae item duae caae nostrae Scepusiensis protectionales in a. 1688 et 1689 confectione certa puncta privilegiaque et immunitates ad conservandum inter eosdem bonum ordinem negotiandi et secure sub nostra protectione specialique gratia vivendi modum directae iisdem per nos imperitata in se continentes tenoris infrascripti, supplicantes (!) matti nostrae... quatenus nos easdem literas omniaque in illis contenta rata grata et accepta habentes literis nostris privilegialibus denuo inseri et inseribi facientes non solum approbare, roborare et ratificare pro quo eisdem supplicantiibus ac eorum hae-

dolván azzal, hogy nemcsak Ns. Szepessi Kamarának Perceptoratusában, következőképpen eő Felsőge Aerariumjában (azonkívül tudnyia illik, melylyet az portékáknak külső országokból való behozatásának alkalmazásával eő Felsőge harminezadgyain adunk) esztendőnkint 2—200 frtokat fizetünk, hanem ezen felől is az Tokaj fisc. mező-várossa lakosi közzé hasonlóképpen esztendőt által 2—200 frtokat az portionalis quantumnak exolutiójára contribualunk, még is küllömb adónak fizettségére bennünket attrahálni kívánt, amint ennehányszor immár kemény militaris exequiot is az olytatin portionalis reánk limitalt obtingensnek ki nom fizetéseert szenyvednünk kölltet. Hogy azert afféle küllömb portionalis obtingensnek exolutiójára azon N. Zemplény Várgyétül, minthogy ugy is emlötött Tokaj Várossa közzé contribualunk, ne attraháltassunk, eő Felsőge ezen kiadandó privilegium szerint való kglmes annuentiáját és resolutióját alázatosan várjuk.

que locorum eorundem vendendi facultatem habere.)

2. E görögök mindenben a magyar kamarától, nevezetesen a szepesiőtől, mint közelebbfektől, függjenek: minden fölmerülő vizzálykodás és bárhonnét, főleg azonban a hatalmasok részéről jövő támadás esetén onnét várjanak köteles védelmet. A kamarától való ezen függésük és alárendeltségük jelül, valamint az ortalom fejében számuknak megfelelőleg évenként minden újév napján 200 frtot, jövőben pedig számuk növekedésével arányosan emelhető összeget, azaz a mennyit a kamara discrete kivét reájuk, tartoznak a kir. kincstárnak a szepesi kamara pénztárába befizetni, a mint azt önkényt elválták. A kamara azonban szorgosan ügyeljen, hogy el ne szaporodjanak olyannyira, hogy az illető helynek ártalmára lehessenek.

3. Ha e görögök akár egymás között, akár másokkal kereskedelmi vagy más kérdésben porbe keverednének, ezek eldöntésére vagyonos és magyarországbeli, azaz közülök való bírót választhatnak, a kinek az ítéletével ha a görög

redibus, posteris et successoribus universis perpetuo valituras . . . confirmare, verum etiam communitati eorundem v. gr. in attacto oppido nostro Debreciensis degenti et commoranti tum circa exercitium divini cultus haecenus per Helv. confessioni addictos ejusdem oppidi incolae per disjectionem iconis b. Mariae v. . . impie impeditum, tum vero magistratus inter ipsos erigendi institutionem liberumque ad instar aliorum incolarum . . . territorii uniusque s. Annae nuncupatae portae ejusdem oppidi usum aliaque adhuc puneta prioribus privilegiis superaddere in illisque singulis eisdem et ipsorum praevio modo universos conservare, tueri ac defendere ac per alios universos fideles nostros conservari, tueri ac protegi facere . . . dignemur. Quarum quidem tenor sequitur ordine hic continuato: Követk. Lipót 1667-i, s a szepesi kamara 1688 és 1689-i levelei.

His itaque praemissis nos, qui regnum nostrum Hung. victricibus armis nostris divino auxilio corroborati e facibus (!)

2. Kárunkal tapasztaltuk azt is, hogy az Ns. Vgyék, mellyekben országos vásároknak alkalmatosságával bejelentünk és árujonkat nyilván kirakjuk, azon árujonkat arra exmittált tiszteit által teccések szerint szoktanak limitálni. Mivel azonban az kereskedésben sok okokra való nézve is egy időben egy, valaminthelyben egyaránt portékáját az szegény kereskedőnemadhattya, ahoz pedig senki sem kívánhattya, hogy kárával jószágát akar melly kereskedők közül adgya, ahoz képpeszt alázatossan installjuk, az ollyatin jószágoknak és portékáknak limitatiójátul Ns. Vgyék tiltattassanak.

3. És minthogy mi közöttünk, úgy másokkal is mind az kereskedésben s mind más dolgok iránt is lehető controverziánk suborálhatnak, azoknak azért törvényes megvisszálására lehessen szabadságunk magunk közül jó értékű

felek valamelyike nincs megelégedve, 24 frt lefizetése után, melynek fele a kincstáré, fele a bírőé, jogában áll végleges ítélet végett a szepesi kamarához felbevezni.

jugoque Turcico liberavimus et illud bellorum temporumque praeritorum et praesentium injuria populis evacuatam in pistinum florentem fidelibusque utilibus subditis abundantem erigere augereque et multiplicare intendimus, nominibus et in personis supramemoratorum gr. r. quaestorum et negotiatorum in attactis praefati regni nostri Hung. partibus superioribus, consequenter in mentionato oppido nostro Debreczen degentium et commorantium nostrae modo quo supra porrecta matti rea benignitate exaudita (supplicatione elmaradt!) et admissa, praedecaratas 3 literas praesentibus literis nostris privilegialibus de verbo ad verbum sine diminutione et augmento aliquali insertas et inscriptas quoad omnes earundem continentias, clausulas et articulos eadenus, quatenus eadem rite et legitime existunt emanatae viribusque earundem veritas suffragatur, ratas, gratas et accepta habentes approbavimus, roboravimus et ratificavimus ac pro suprafatis gr. r. negotiatoribus praevio modo

4. Ha pedig az említett görögök vagy ráczok és örmények, sőt e görögökkel azonosítottatni szokott orbonások és mold-

törvényes bírót választani, melly bírót előtt magok dolgát az parsok elsőben folytatni és onnan törvényt venni tartozzanak, és osztán, ha valamelyiknek azon törvény nem teccenék, lehetén elsőben 24. frtokat, szabad legyen annak utána per viam appellationis Ns. Szepesi kamara eleiben vinni és ott finaliter decidaltatni. Idejárulna az is, hogyha valamely companiank közül való akarmelly rendben helyhezottetett nemes ember ellen, akár pedig más, companiankon kívül, annyival is inkább companiankban levő görög ellen is akarmelly dologban vétene, akkor az megsértődött fél az megsértő felet elsőben is nem másuvá, hanem az companiánk bírāja eleiben törvényben híhassa és ellene ottan tartozzék pörölni. És az companiánkon kívül lévő ember az törvényel meg nem elégedvén, maga causáját minden teher letétel nélkül Ns. Szepesi kamarának, nem pedig más magistratus eleiben vihessék. Hasonlóképpen

4. Történyhetik az is és sokszor rajtunk tapasztuk (így), hogy egyik vagy másik companiánkbeli tagjaink között, sőt

vaiak vagy havaseliak közül valaki akár valakit közülök, akár pedig bármily rendű és állampotú idegent, esetleg nemest is, valamelyes ügyben megsért, akkor az ilyen sértő és vétkes görögöt, azaz nemesi kiváltsággal nem bíró nemzetiségű egyént a sértett fél más senki előtt sem vonhatja perbe, csak az ő görög bírójuk előtt. Az ítéllettel meg nem elégedő félnek jogában áll a szepesi kamarára fellebezni, a nem közülök való fél semmiféle bírságot sem lévén köteles letenni, sőt az idegenek és megyebeliak azon jogának épségben való fenntartása mellett, hogy az említett görögök közül való igazi nemesek ellen nem kereskedelmi, hanem más ügyekben, minők pl. a hatalmaskodás, szokott módon a megyék járassanak el, míg a kereskedelmi elintézése határozottan a magyar kamarák feladata.

supplicantibus ipsorumque haeridibus, posteris et successoribus universis innovantes perpetuo valituras... confirmavimus ac insuper in praenotato oppido nostro Debreczen commoranti communitati eorum ex speciali gratia c. r. (et) potestatis nostrae plenitudine hoc etiam *superaddendum*... esse duximus, ut cum in oppido Debreczen fundi deserti sufficientes esse perhibentur, ex eo lidem gr. r. incolae S. R. E. uniti oratorium ad formam templi cum turri et campanis pro exercitio cultus divini... erigere pietatemque et devotionem ac ceremonias suas modis et conditionibus superius in prioribus privilegiis eorum expressis 1) exercere, item iudicem plenumque magistratum e gremio sui catholicum, pariter modis et conditionibus privilegialiter declaratis, constituere, praeterea tam intra quam extra dictum oppidum, in territorio videlicet ejusdem, domos, fundos, officinas, prata, vineas aliasque commoditates coemere, aedi-

más ezen Ns. Magyarországon levő görögök, ráczok és örmények közül is, akár egyik a másikánál, akár pedig országbélicéknél is adóságokat contrahálván, egyik a másikáért vagy vassári alkalmatosságokkal vagy pedig utazásinkban is külömb külömbféle városi magistratusok és falusi bírák által arestáltatvánk, és netalántán kinek kinek tezcésse szerint aggravalváltatvánk, ne legyen tehát senkinek is szabad afféle adóságokért bennünket vagy személyünkben vagy pedig jószágunkban akárhol is és akármelly magistratus által, annyival is kevesebbet falusi bírák által bennünket arestálni és aggravalválni valamelly bizonyos büntetés alatt, hanem kinek mi praetensioja vagyon és léssen jövendőben, annak rendi szerint companiánkbeli görög bíránk előtt az ollyatin adóságot contraháló fél törvényben attrahaltassék, más idegen görögökért, ráczokért és örményekért pedig, kik t. i. másoknál adóságokat contrahálnak, ne aggravalváltassunk. A kinek

1) 1690-ben csak a bíróság köttetett Debreczenhez. Az előbbiben a vallásról az utolsó pont szól.

azomban tellyes irántunk való bíránk előtt satisfactiója nem volna, szabad legyen azon praetendens félnek előbeni punctumban felljedgyzet mód szerint per viam appellationis ezen Ns. Szepessi Kamara és nem más magistratus előtt azon incatta felet keresni és maga satisfactiójának impensióját onnan venni. Egy szóval

5. E bíró megválasztása alkalmával a szepesi kamarán erős hűségsüköt tartozik tenni.

5. Minden intervenialható controversiánkban és akarki által való háborgatásunkban főképpen az hatalmas emberek iránt protection és védelmünk ezen Ns. Szepessi kamarától legyen és mint fejünktől dependallyu(n)k és függü(n)k. Melly dependentiánkban és függésünknek jedgyül azon görög kereskedő Tokaj companiánk említett Ns. Kamarának percepturatusában ns. kir. fiscus részére minden uj esztendő napjára 2-200 Magyar frtkat leolvasni és administralni valamint eddig, ugy ennekutána is obligáltak. E mellet

6. Az említett görögök és a mondott nemzetiségűek összesen és egyenként mielőtt árut vinni és behozni Törökországba indulnának, e szándékukat bejelentik

6. Azon közülünk választandó bíránk elő Felsőgéhez való hűségére és maga homagialis devotiojának megmutatására mindenkor Ns. Szepessi Kamara által

a bírójuknál, a ki maga vagy ha távol volna, helyettese ünnepélyesen megesketi az ilyen útrakelőket, hogy Magyarország ellen sem a törökkel, sem más ottani lakókkal nem fognak semmit sem elkövetni, sem pedig a hazai törvények ellenére fegyvert nem szállítanak Törökországba. A Törökországból visszatérők (a 30-ad fizetésének a kötelezettsége úgy a be-, mint a kivitelnél épségben maradván) szintén kötelesek az említett bíró előtt megjelenni és eskü alatt elmondani, hogyan folynak a dolgok Törökországban, láttak és hallottak-e az illető azon helyeken, hol árukat eladtak vagy vettek, olyasmint, ami a felségnek és az országnak kárára volna. A ki pedig ez ellen vét, a bíró elfogatja és a szepesi kamarára szállítja, a mely előtte megbünteti az illetőt.

7. Ha a görögök és a mondott nemzetiségűek közül valaki fegyvert fog a másokra, az, a kit két görög eskü alatt a veszekedésre alkalmas adónak mond, 200 frtot fizet büntetésül, mely összegnek fele a kincstáré, fele a bíróé.

szorosan megeskedtessek. Ezen fölött is.

7. Mindenik közülünk minék előtte jószágoknak vitelére vagy kihozására Törökországban lemenne, legelsőben is companiankbéli bírónak magát megjelenése és azon bírónak vagy pedig bírónaké az olly Törökországban menő tagunkat arról, hogy bémenvén Törökország-

ban, ott sem törökkel, sem más tartománybéli emberekkel elő Felsője és Magyarország ellen semmi fegyvert bé nem viszen, közönséges helyen megeskedtetessék. Hasszonlóképpen visszajövé Törökországból az bírónk által újában megeskedtessek, hogy ha Törökországban vagy más tartományokban, az holot az jószágot szedte, mit látot, mit halot ollyat, amelly mind elő Felsője ellen, mind ezen országnak ártalmára lehetne. És oképpen ha valamelyik ravaszágban tapasztalatnék, mingyárt az bírónk által megfogattassék és fogva Ns. Szepessi Kamarának eleiben vévén és ott reá törvényt szolgáltatván, érdeme szerint büntetődgyék. Visszatérvén pedig

8. Ha valaki bírójuk itéletével elégedetlen volna s Törökországba visszatérve, az ottani hatóságok előtt fölújtaná a saját bírójuk előtt itten már befejezett ügyet, szintén 200 frtot fizet, melynek fele a kincstáré, fele a bíróé.

8. Tartozni fogunk minden árujunktól és kereskedésben forgó portékáinktól, valamelyeket vagy elő Felsője birodalmában levő országokból vagy pedig Törökországból is ezen Ns. Magyarországon béhozunk vagy kiviszünk, az igaz harminczadot azoktól minden esalárdság nélkül vagy, valamint más országbeli kereskedők, hetet pro-

9. Régóta fennálló jogi szokásaik tovább is érvényben maradnak.

10. E görögök és az említett nemzetiségűek háza a kereskedelem érdekében lehetőleg mentesek úgy a német, mint a magyar helyőrség beszállásolásától.

ficare et acquirere... non secus mercibus quibusvis (non obstantibus praetensis quibusdam eatenus in praedictum fisci nostri per praenarratas gr. r. incolae ipsius Debreczeniensibus datis obligatoriis, iis siquidem per praesentes cassatis et annihilatis) quaestum exercere...

cento igazán megadni. Mellyre való nézve

9. Mi is, t. i. abban az Tokaj görög compániában lévőek, ne tartassu(n)k Törökországbéli kereskedőknek, hanem Magyarországbélieknek esmértes-sü(n)k, azon okból kiváltképpen, hogy ezen compániánk minden félben való szakasztás nélkül közöl 60 esztendőktől fogvást, még b. e. Leopoldus fős. Római császár és Magyarországi király ideitől fogvást, aki is in a. 1667 privilegiumokkal eleinket kglmessen megajándékozni méltóztatot, fenvagyon és ezen Ns. Szepessi Kamarának protectioja alatt annyi esztendőktől fogvást vagyon. Kihezképpest is

10. Szabad legyen minékünk, mint más országbeli akarmicsoda renden lévő kereskedőknek nemcsak eő Felsége tartományiban, hanem más idegen országokból is akarminemő portékát béhozni és aztat nemcsak országos vásárookban, hanem említett Tokaj mező fisc. városában és akarmelly városban is boltokban nyilván akár réffszámra és fontokkal, akár pedig darabonként és mázsán-

11. E görögök és az elsorolt nemzetiségűek közül többé senki se vétessék fel a megyékbe, ha nem kétségtelen nemes, sőt a fölvétettek is föl nem vettekül tekintendők, hanem az efféle, nemesi kiváltsággal nem bíró görögök és a mondott nemzetiségűek közül valók összesen és egyenként a görögök és a mondott nemzetiségűek 3 csoportjának valamelyikébe soroztassanak és a szepessi kamarától függenek.

12 et ultimo, liberum quoque religionis eorumdem exercitium iisdem Graecis in locis, quibus degerint, etiam cum intertentione ministri ipsorum religionis admittitur, ita tamen, ut idem minister seu parochus eorum S. R. E. unitus esse et ab eppo Munkács itidem unito

kint árulni. Elemiben pedig

11. Tiltattassanak Törökországi akarmi nével nevezendő, úgy más ebben az országban lévő görög, rácz és örmény, úgy ezekhez hasonló kereskedők, (akik t. i. Ns. Szepessi Kamarától nem dependálnak és annak protectioja alatt nincsenek) réffenkint avagy fontonként való magok portékájának árulásától, és ne legyen szabad nékiek máskint, hanem csak bálonként avagy masánként, azt is csak országos vásárookban árulni. Mellyek ha ellenben eselekedni tapasztaltatnának, eő Felsége harminczados uraimék által, ahol pedig harminczados nem volna, csak bíránk által is minden portékájok contrabandáltassék, kinek fele legyen a Ns. kamarájé, más fele pedig azon Tokaj compániánaké.

pari passu ex 7 ejusdem oppidi portis portam praespecificatam s. Annae nuncupatam... habere et tenere denique omnibus illis libertatibus, praerogativis et immunitatibus, quibus olim romano catholici fruebantur, pariter hi uniti uti, frui et gaudere,

12. Tiltattassanak compániákon kívül lévő egész görögök, ráczok és örmények, hogy senkinek az egész görögösgnek kárára ne legyen szabad az szokot vásároknak idején és helyein kívül valamely helységben kimenni, sőtort csinálni és ott maga áruját kirakván

dependentiam habere debeat et teneatur. Nos itaque hujusmodi supplicatione . . . exaudita . . . approbavimus, roboravimus stb. Datum . . . Vienna A. die 1. m. Jul. a. 1667 stb.

elladni. És ha olyanok találtatnának, kik effélet cselekedni merészelnének, egész hatalma legyen az görög bírónak azokat megfogni és személyekben minden vélek levő jószágokkal arestálni.

13. Ha valaki közülünk egymáshoz fegyvert fogna és akire azon dolog két görög tanubizonság által meg bizonyosodik, mindgyárt az 200 frtokig megbüntettségék, mellynek fele az kir. fuscusé, más fele pedig companiánké legyen és közönséges szükségünkre fordításék.

14. Ha valaki az bíránk judicaturrárt megutálván és bémenvén Törökországban az már itt, emlétett bíránk előtt forgot causáját ujabban meginditaná, az is 200 frtokon maradjon, és visszajövén erre az országra, azon bíránk által azonnal megvételessék, kinek hasonlóképpen fele az kir. fuscusé, fele pedig companiánké legyen, fellyebirt módon szükségünkre fordítván.

15. Valamely törvényekkel és köztünk való szokásokkal eddig élünk, tovább is azok mellet megmaradhasunk. Nem külömben

16. Házunk is avagy lakóhelyünk minden quártélyosoktól, akar Németh, akar Magyar és akarmelly eő Felsége hatalma és jurisdictioja alat levő hadi vitézek-től ne aggravaltattasunk, sőt kereskedésünknek akadály nélkül való folytatására nézve mindezek-től immunisek és szabadok lehessünk.

17. Szabad legyen minékünk religionkon levő papot tartani külömb és az isteni szolgálatunkban ne praepedialtasunk. Melly papunknak pedig Munkácsi püspök urtól légyen maga dependentiája.

imo pro ultimo in perpetuam erga eosdem declaratae ben. nostrae gratiae memoriam arma seu insignia in principio seu initio praesentium literarum nostrarum artificiosa praetoris manu clarius et perspicatius adumbrata atque expressa utpote seutum militare stb. . . . possint ac valeant . . . La xenburg, 1690 máj. 19.

18. Mindezek fölött kiváltképpen való kglmességét tapasztalták vala az eleink b. e. Leopoldus . . . koronás király urunktól eő Felségétől, hogy az egész companiának egy nemessi ezimert is, (melly az privilegialis levélnek elein képiró által lefestetve vala) engedtetet úgy, hogy azzal akar házokban, akar sátorokban és akarholot is akarmelly expeditiokban magoknál és magokkal viselték, véle éltenek és dícselkedtenek, amint ez eleinknek kglmessen kiadott privilegialis levélnek valóságos párjából nyilván

kitezik. Mink is azért fellyeb emléttett b. e. Leopoldus... koronás királyunk eö felségo kglmességétül ösztönöz-tetvén, alázatossan in-stálljuk mostanában szerenésessen és diésüs-ségessen országló fel-séges... koronás kirá-lyunknál, méltóztassék ollyatin nemessi ezimer-rel minket is kglmessen megajándékozni, mellyel mi fellyebirt módon él-hessünk és diésekedhes-sünk.¹⁾

Mint e pontokból látható, az 1667-i szabadalomlevél 1—12. pontja közül a 3., 4., 5. és a 8. = 4 a társaság bírójára vonatkozik. Magáról a kereskedelemről csak az 1. és a 6. = 2 pont szól. Amabban kimondotta Lipót, hogy szabadságukban áll Törökországból és a vele szomszédos tartományokból bármi árut behozni (s oda ki-vinni) s a behozott árut itten bárhol és bármikor árusítani. Vagyis ennek az 1667-ben szervezett társaságnak a célja, a hivatása, a feladata a szöveg szerint a törökországi kereskedelem közvetítése volt.

Ebből a célból a 6-ik pontban ki volt kötve, hogy mielőtt Törökországba mennek áruért, bírójuk előtt esküt tesznek, hogy ott Magyarország ellen semmit sem fognak elkövetni. Más, azaz nem török áruval a szövegben nincsen szó, a mi arra mutat, hogy nem volt eltiltva, épp úgy, mint a török árukkal való kereskedés nem volt nekik kiváltsággéppen adva, hiszen kívülök a nem kincstári görögök és az itteni kereskedők is gyakorolhatták. A kiváltság szerintem az, hogy kincstári jószágra telepedhettek és a török árukkal való kereskedést a kamara oltalma alatt úzhették, természetesen fizetésért, míg a többiek, a nemfizetők, nem élvezték az oltalmat.

Megjegyzendő, hogy a görögök maguk vállalták el, mint a

¹⁾ A szepesi kamara 1725 júl. 26-i jelentéséhez C. alatt mell. ered. uo. — Közölte Kárfy Ö., ha jól emlékezem a Gazdt. Szemlében.

szövegben olvashatjuk, hogy az évi 200 frt számuk növekedésével arányosan emelhető,¹⁾ a miből tisztán kivehető a szándék, hogy idővel mind többen fognak jönni s itt természetesen állan-dóan megtelepedni. Hogy azonban túlságosan el ne szaporodjanak, a kamara utasítást nyert, hogy erre szorgosan ügyeljen.²⁾ Továbbá kikötötte Lipót azt is, hogy a helyi terheket viseljük s kereskedelmükkel ne legyenek a helyi czéhek kárára.

Az 1690-i megerősítésben az előbbihez képest annyi a megszorítás, hogy a bíróságot Debreczenhez, azaz helyhez kötötte. Ez már csak azért sem lehetett sérelmes a többi görögökre, mert Lipót nyíltan mondja, hogy a három levelet nemcsak a debreczeniek mutatták be, hanem a felvidéki részeken lakó többi görögök és rácok is. Amazok tehát ezek tudtával és beleegyezésével jártak el, azaz azért ezek tovább is a társaság tagjai maradtak, bár épp úgy szétszórva, mint voltak azelőtt. Egyébként kiváltságról lévén szó, Lipót tetszés szerint módosíthatott rajta. S ő e kért megszorítással szemben jelentékeny kereskedelmi előnyökben részesítette őket.³⁾ Célja lévén a lakosaiban és tehetségében megfogyatkozott országot visszahelyezni régi virágzó állapotába, e görögöket állandó lakókul, azaz itteni alattvalókul⁴⁾ óhajtja, annyira, hogy Debreczen Sz. Anna kapujának az őrzését is reájok bizza. Mint már nem török, hanem itteni alattvalóknak aztán — ez volt a cél, a szándék — megengedi, hogy nemcsak török, hanem bármiféle áruval is kereskedhessenek. Ennek az engedelemnek természetesen csak akkor van kiváltság jellege, ha a más áruval való kereskedés joga csak a debreczenieké, a társaságukhoz nem tartozó többi görögöknek pedig, főleg ha nem itteni alattvalók, ez a szabadságuk nincs meg, hanem azok csakis török árukra korlátoztattak volna. Ez azonban a megerősítés keltekor még nem volt kimondva. A szöveg szerint a debreczeniek más árukkal is kereskedhettek, még pedig

¹⁾ Ebből 1753-ban roppant baj keletkezett. V. ö. alább a 93. l.

²⁾ Hogy a kamara ennek az utasításnak nem felelt meg, igazolják a debreczeni tanács és a lőcsei kereskedők azon nyilatkozatai, hogy a görög kereskedők annyira elszaporodtak, hogy alig van hely az országban, a hól nem volnának. V. ö. az 1. és a 67. ll. levő nyilatkozatokkal.

³⁾ Mint a szöveg mondja: hoc etiam *supperaddendum*. . . esse duximus.

⁴⁾ . . . fidelibusque ac utilibus *subditis* abundantem erigere . . .

kiváltságként kamarai védelem alatt, de a többiek sem voltak ettől a kereskedéstől eltiltva, csak természetesen nem részesültek a kamara oltalmában. Ez a tilalom csak később, a karlóczai békeszerződés, egész határozottan pedig az 1718 aug. 16-i passzaroviczi Fleischmann-féle kereskedelmi szerződés¹⁾ után, először 1721-ben lett említve s az 1725 ápr. 22-i kir. leiratban kimondva, még pedig akként, hogy míg az itteni alattvalók itthon természetesen mindenfelé kereskedhettek, a török alattvalók csak török árukkal s azokkal is csak vásárokon és csak nagyban (all in grosso) való kereskedést űzhetnek. E szerint 1718 illetve 1725 után semmiféle társulat tagjai sem kereskedhettek más, mint csak török árukkal, ha nem lettek itteniek, hanem török alattvalók maradtak. Viszont, ha civilizálódtak, — a mint Lipót óhajtotta és tervezte, — akkor ugyancsak volt szükségük szabadalomra, legfőlegbb védelemre, mivel föltehető volt, hogy az itteni viszonyokat kevésbé ismerik.

A tokaji görög kereskedők társulata, mely a debreczeni

¹⁾ Nem tévesztendő össze a passzaroviczi békeszerződéssel, mint pl. Matlekovics S. teszi, azt írván, hogy a passzaroviczi békében a kereskedés és vámviszonyok Törökországgal rendezettek s más nemzetek is Magyarország példáját követve ekkép rendezték viszonyaikat. Közgazd. Lexikon, II., 351. l. — V. ö. Takács S.: Keresked. mozgalmak hazánkban I. Lipót alatt. Gazdtört. Szemle, 1899., még pedig a 358. l. említi, hogy a XVII. sz. utolsó évtizedében a bécsi kamara elé került 44 kereskedelmi projectum között volt egy Törökországgal kötendő keresk. szerződésre vonatkozó tervezet. A 359. l. a Sedgewick Z. vállalatáról szólva felhossa, hogy a karlóczai békeszerződés a keresk. ügyének a megállapítását külön particularis commercii tractatusra hagyta. Ennek a történetét a 408—412. ll. ismerteti «Transito kereskedésünk Törökország felé» cz., kezdvén Marsigli 1699-ben készült tervezetével és végezve az 1715-ben tartott tanácskozással, tehát épp a legfontosabb ponton szakítja meg. «A török alattvalók kereskedése Mgon», Gazdtört. Sz. 1905. évf. 233—240. ll. már a passzaroviczi keresk. szerződés után való dolgokat adja 1720-tól 1735-ig s így épp a keresk. szerződést nem tárgyalja. Szól azonban róla Grunzel: Die Handelsbeziehungen Oest.-Ungarns zu den Balkanländern, 1892-ben, Takács fenti czikke előtt megjelent munkájában, mely úgy látszik, elkerülte a figyelmét. — Az aug. 16-án kötött szerződés betartására a bécsi kamara már aug. 24-i átiratában utasította a magyart s ennek útján a szepesi és a budai kam. inspectoratust. Bécs, KPL. Hung. 1718., aug. esom. Nov. 5. pedig 100 nyomt. példányát küldte a magy. kancelláriához a «commerz- und navigations-tractat-nak mit Turkeyn. Uo. nov. cs. Ez a latinny. 4° al. uakkor kinyomatott keresk. szerződés hivatalos elnevezése.

utódának mondta magát, 1750-i felségfolyamodványában ki is fejezte, hogy «ha mindenben hasonlóknak volnának az itteni országlakókhöz és semmiben sem különböznenek, akkor természetesen szabadon kereskedhetnének az egész országban és semmiféle kiváltságra sem volna szükségük», de elfelejtkeztek, hogy akkor kamarai oltalomban sem részesülnének. Ők ezt a megvett, de a tulajdonképeni kiváltságot tevő oltalmat megfizetett köteletségnek tekintették. Rájuk nézve a passzaroviczi kereskedelmi szerződés után is csak a szabad kereskedelemnek van értelme, kiváltság jellege és haszna. Ez azonban most már csak itteni alattvalóknak volt megengedve, míg a török alattvalóknak a szerződés megtiltotta, azért előttük csak annak a szabadalomlevélnek van haszna és értéke, a melynek alapján legalább némi valószínűséggel beigazolhatják, hogy régesrégii itteni lakók, hogy így azután szabadon kereskedhesenek. Mivel pedig tényleg nem voltak azok, más mód nem volt hozzájutni, mint a kerülő úton, t. i. itteniek utódainak adva ki magukat. S hogy miért nem lettek valósággal azokká, miért kellett hazudniok, hogy itteniek, holott nem voltak, annak is megvolt az oka. A török alattvalók ugyanis nem fizettek 30-ot, csak áruik 3, a belgrádi béke után 5%-ot. Ők tehát, hogy ne 30-ot, hanem csak 3%-ot illetve félharminezadot fizessenek, a behozatalkor török alattvalóknak mondták magukat, valamint azért is, mert így sem transito-, sem consumo-vámost nem fizettek. Viszont a transito és consumo nélkül hozott mindenféle árut mint itteniek aztán szabadon árulhatták. Ezzel károsították végtelenül a kincstárt és rontották meg az ittenieket.

Ez az 1690-i s z a b a d a l o m l e v é l azonban, melynek sem tartalma, sem célja ellen semmi tekintetben sem emelhető kifogás, a mely a benne foglalt kikötések korlátai között egy arratermett fajjal csak lendületet adott volna tehetségében megfoghatkozott országunk kereskedelmének, alig 3 év múlva, Debreczennek 1693-ban¹⁾ szab. kir. várossá történt emelésével érvényét veszítette, épp úgy, mint 1690-ben a debreczeniek részére tett megerősítésével a felvidékieknek adott 1667-i okirat. Azon tény folytán, hogy a görögök a szabadalomlevél követelése szerint 1693-ban elbagyni kényszer-

¹⁾ V. ö. Szücs, id. h.

rültek a szab. kir. várossá lett Debreczent, a melyhez kötve voltak, egyúttal a társaság is elvesztette létének a jogalapját, a mennyiben a szab. kir. várossá lett Debreczenben az oklevél értelmében nem maradhatott. Tokajba pedig nem telepedhetett át, mert az 1711-ig nem volt kincstári birtok.¹⁾ Nem is hallunk felőle semmit egészen 1725-ig sem Debreczenben, sem pedig Tokajban. Péchy tokaji urad. praefectus 1771 július 18-án Tarczalon kelt jelentésében²⁾ azt állította, hogy körülményes vizsgálat után egyesek vallomásaiból annyit tudhatott meg, hogy a görögök még 1691-ben költöztek el Debreczenből. Péchy elődje, Kégly Tokajról már előbb, 1760 július 20-án kelt iratában³⁾ szintén nyilatkozott e kérdéssel, azt írván, hogy a város vénei egyértelműleg mondják, hogy 1707-ig csak 2—3 görög boltos lakott ottan, a java kereskedést városiak és néhány osztrák kalmár folytatták. S bár Péchy és Kégly állítása között némi ellentmondás van, bizonyosra vehetjük, hogy a társaság 1693-ban valósággal meg is szűnt, a tokaji pedig csak 1711 után alakulhatott. Annyi azonban ennek daczára kétségtelen, hogy a két oklevél másolata 1725-ben a tokajiak birtokában volt. Minden megszólítás nélkül, egyszerűen: *puncta Graecorum quaestorum compagniae Tokayensis per suattem ss. mediante cancellaria r. Hung. aul. in forma privilegii sibi extradari supplicantium* felíráttal beterjesztett pontjaikat ugyanis az 1667-i oklevél azon szavaiból kiolvasott eljárás szerint készítették: *exhibita sunt et praesentata certa quaedam puncta latino idiomae conscripta, ex consensu camerae nostrae Hung. composita et concinnata, quae ipsos negotiatores nobis commendavit*, még pedig úgy, hogy az 1667-i oklevél 12 pontja közül 11-et megtartottak, ha kinyagásokkal is.

Hogy pedig az agyonhallgatott debreczeni megerősítésnek a másolata is a kezükben volt, igazolja az utolsó 18. pont, a melyben azt mondják, hogy *mindenek fölött kiváltképpen való kghnességét tapasztalták vala az eleink b. e. Leopoldus...*

¹⁾ Féliv. más. a kassai kam. okt. 8. felterj. mell. Bécs, KPL. Act. 10. nro. 18. ex Apr. 72.

²⁾ Féliv. más. Bécs, KPL. Hung. A. 10. nro. 135. ex Apr. 1771.

³⁾ Kégly reflexiói, 3. iv. más. Uo. és Tarczalon, 1763 decz. 28. és 2. iv. más. Uo.

koronás király urunktól... hogy az egész companiának egy nemessi czimert is, melly az privilegialis levélnek elein képiro által lefestetve vala, engedtetet... amint ez eleinknek... kiadott privilegialis levélnek valóságos páriájából nyilván kiteczik». Ezt a pontot tehát az 1690-i megerősítésnek a páriájából vették át, következésképp azt is ismer-niök kellett.

E két kezükben levő vagy legalább ismert oklevélből készült az 1725-i 18. pont, még pedig olyképp, hogy az 1667-i kiváltság-levél 12 pontja közül 1 kivételével a többi 11-et mind megtaláljuk az 1725-iek között. Ezt a régi 11 pontot 7 új ponttal megtoldva 18-ra egészítették ki, oly szemérmetlen fufanggal, hogy alig lehet eléggé kemény szavakat találni a megbélyegzésükre, s az ember nem tudja, mit csodáljon inkább, a kamara rövidlátó voltát-e, vagy pedig az ő hihetetlen alattomoságukat?

Említettem, hogy a 9-ik pont ama kérelmének, hogy ne török, hanem magyarországi kereskedőknek tartsák őket, az okadato-lásúra hozták fel azt az állításukat, hogy a társaságuk akkor immár 60 év, tehát körülbelül 1667 óta szakadatlanul fennáll.

Ennek az utóbbi mondásnak az igazolására pedig hivatkoztak Lipót 1667-i oklevelére, melyet eleiknek adott.

A mondottakból azonban nyilvánvaló a tény, hogy valótlan állítottak, a mikor arra hivatkoztak, hogy kompániájuk Lipót óta szakadatlanul áll fenn. Azt is tudjuk immár, hogy ezen állításuk bizonyítására hamisul hivatkoztak az 1667-i oklevélre, mert azt ebből bizonyítani nem lehet, de jogtalanul is, mert ez az oklevél nem az eleiknek adatott. Láttuk továbbá azt is, hogy nem voltak őszinték, midőn a debreczeni oklevelet elhallgatták. Mert való és igaz ugyan, hogy az 1667-i oklevelet, bár nem az ő tokaji eleiknek szólott, hanem a felső részek kincstári jószágain lakó görögöknek, ennek daczára, a mint 1690-ben a debreczeniek kérték el nyilván azon a czímen, hogy a felvidéki részek kincstári jószágain lakó görögökhöz tartoznak, épp oly joggal kérhették 1725-ben ezen a czímen a tokajiak is. Hiszen úgy, mint 1690-ben amazokat, 1725-ben emezeket is bele lehetett volna magyarázni a felvidéki kincstári jószágok görögjei közé, a minthogy mondják is, hogy Lipót az eleiket ajándékozta meg az oklevéllel. Viszont

azonban világos, kétségtelen és tagadhatatlan dolog, hogy ezt az 1667-ben a felvidékieknek adott s 1690-ben a debreczeniekre átruházott oklevelet a tokajiak csak az esetben kérhették volna, ha beigazolják, nem azt, a mire hivatkoztak, de szintén nem bizonyították, hogy az 1667-it az eleik kapták, hanem azt, a mit elhallgattak, hogy ők és a debreczeniek egy és ugyanaz a társaság azaz hogy ők ezek utódai s így az ezeknek adott oklevélhez ez alapon joguk van. És még ez esetben is úgy az egyiket, mint a másikat be kellett volna mutatniok, a hogy a debreczeniek tették, s a király tetszésére bízni, megerősíti-e a régi kiváltságokat vagy sem, növeli-e vagy nem? Ők azonban azonfelül, hogy szándékosan és tudatosan elhallgatták a későbbit, bár idéztek belőle, az elsőre is csak hivatkoztak, de azt sem mutatták be, bár a jogszokás megkövetelte volna. Sőt nem is ennek a hivatolt oklevélnek a megerősítését kérték ők, hanem a kettőből 18 pontot úgy állítottak össze, hogy a régiből kihagyták az őket feszélyezőt, az elhallgatott megerősítésből pedig bevették a szabad kereskedést tartalmazó 10-iket, s megtoldták 6 újjal, melyekbe mindent bevettek, a mi előnyükre lehetett, s az így összerótt 18 pontnak a megerősítését kérték. Még ha lett volna is tehát alapja kérésüknek, a minthogy nem volt, mert társaságuk nem állott fenn megszakítás nélkül, az oklevél pedig, melyre hivatkoztak, már 1690-ben a debreczeniekre ruháztatván át, ezek megszűntével érvénytelené lett, mondom, ha mindez nem így lett volna s kérésüknek legalább némi alapja van, lemondottak róla, nem igazolt régi jogon új dolgokat kérvén. Azonfelül ők nem is beszéltek, mint a debreczeniek, a többiek nevében is, hanem épp ellenkezőleg a debreczenieknek adott szabadkereskedéssel megtoldott új pontokat s ezek minden előnyét tisztán csak maguknak, a tokaji görög kereskedők társaságának kérték, oly kizárólagos joggal, hogy a 12-ik pontban egyenesen azt kérelmezték: »tiltassanak companiánkon kívül levő egész görögök, rácok és örmények, hogy senkinek az egész görögségnek kárára ne legyen szabad az szokott vásároknak helyein kívül valamely helységben kimenni, sátozt csinálni és maga áruját kirakván eladni; a 11-ik pontban pedig azt kívánták: »tiltassanak törökországi akármi névvel nevezendő, úgy más ebben az országban lévő görög, rác és örmény, úgy ezekhez hasonló kereskedők, a kik t. i. ns. szepessi kamarának

protectiója alatt nincsenek, réffenkint avagy fontonkint való magok portékájának árulásától és ne legyen szabad nekik másként, hanem csak bálonkint, avagy másánkint, azt is csak országos vásároknak árulni.¹⁾

Hogy ez a követelésük is méltánytalan, igazságtalan és sérelmes volt az északi részek s az egész ország többi görög, valamint rác és örmény kereskedőivel szemben akkor, a mikor a debreczeniek a többiek nevében is tették a kérelmet, az 1667-i oklevél pedig a felvidék összes görög, rác, örmény, moldvai, havaselvi s ezekkel azonosítottatni szokott kereskedőinek szólt, ezt maguk a tokajiak is érezték, mert utóbb már a többiek nevében is beszéltek.²⁾ Mekkora szűkkeblűséget és önzést árulnak el e méltán arczátlanoknak mondható kívánalmak az összes többi felsorolt kereskedőkkel szemben, a kikkel különben is teljesen egyformák voltak, abból is megítélhetjük, hogy a tokajiak ilyesmit kívánnak a többiekkel szemben maguknak akkor, a mikor még ők is csak kérik a kiváltságot. S mekkora tág lelkiismeretre és laza erkölcsi felfogásra vall a tokajiak részéről az, hogy hazug alapon kívánják, és mielőtt megkapták volna, sőt mielőtt csak kérték volna is az állítólagos elődeiknek adott kiváltság czímén előterjesztett saját összeállítású pontjaik megerősítését, minden lelkiismeretfurdalás nélkül máris években át éltek velük és élvezték roppant előnyeiket.

Szó sincs róla, a kereskedőnek, értem a jóra való, tisztességes kereskedőt, a hitele megalapításához szükséges tisztességen kívül kell, hogy józan élelmessége, életrevalósága is legyen, de éppen a boldogulása érdekében ne legyen hazug, kapzsi és

¹⁾ Mekkora veszedelmet rejtett a többi kereskedőkre a görögök összetartása, ha ennek daczára azt írják róluk a lőcsei kereskedők 1747 febr. havi panaszlevelükben, hogy »sed nec illi Graeci, qui uxoribus suis e ditione Turcica eductis vel isthic in matrimonium ductis concivilitatem assumunt, graecam omnes deponunt fidem, quandoquidem nonnulli eorum non cum ipsis patriae filiis, uti de jurata civili obligatione deberent, sed potius cum suis patriotis, Turcicis nempe subditis, societates in mercatura sub manu et coloratis praetextibus ineunt...« Eg. cv. más. K. n. Bpest, OL. Helytt. O. Ideal. Oecon. nro. 15 ex 47.

²⁾ Pl. Porda Kristóf 1757 decz. hav. nomine privilegatae compagniae Tokajensis quaeorum Graecorum una cum reliquis intézi felségfolyam. Eg. iv. más. Bpest, OL. Helytt. O. Misc. 72, nro. 426. és több folyamodványában is.

önző. Legyen számító, talán furfangos is, de nem szabad csalárdnak és hamisnak lennie. Már pedig ezekben a görögökben megvolt a fajukat jellemző kereskedői szellem, reátermettség, fáradhatatlanság, de minden felsorolt hibával együtt. El is érték azt, hogy egy emberöltő alatt rendszerint roppant vagyont gyűjtve, visszatértek régi hazájukba, de hibáik, kimondhatatlan önzésük, mások megélhetésének a lehetetlenné tételéig menő kapzsiságuk annyira gyűlöltté tette őket, hogy a védelmükkel megbízott s megbízásában túlbuzgóságig eljáró szepesi kamara is idővel állást foglalt s ugyancsak erélyesen lépett fel ellenük.

Ilyen kereskedőkre nem volt szüksége az országnak. Pedig Lipót ezzel a két oklevéllel nemcsak a magyarországi kereskedelmet akarta emelni, hanem azt is czélozta, hogy ez állandóan megtelepedő görögök a lakosságot szaporítsák s egyúttal az akkor még nagyon is gyér kereskedőosztályt is erősítsék. Szinte csodálatos ez a gondoskodás Lipóttól, kinek az uralma alatt annyi baj érte nemzetünket, mint alig egy előde alatt. Maga mondja, hogy a lakosaiban és tehetségében megfogyatkozott országot akarja régi virágzó állapotába visszahelyezni. A görögöknek kétségtelenül van kereskedői tehetségük, üzleti szellemük s így szinte hivatva voltak a Kelettel folytatni és fenntartani a török uralom idejében is fennállott kereskedelmi összeköttetést. Abban sem érheti Lipótot vád, hogy ezzel a szándékával itteni érdekeket sértett volna, mert kikötötte, hogy csak a helyi czéhek sérelme nélkül űzhetik a kereskedést, másrészt pedig annyira el nem szaporodhatnak, hogy számuk az illető helynek ártalmára legyen. A kiváltságlevél pontjai közt sincs olyan, a mely valami magasabb érdekeket sértett volna. E szerint nem rajta valami magassabb érdekeket sértett volna. E szerint nem rajta mult, hogy sem az 1667-i oklevéllel elérni szándékozott célját: a törökországi megbízhatatlan viszonyok között Törökországot sem akkor, sem utóbb föl nem kereső magyar kereskedők helyett onnét való kereskedők útján közvetíteni a törökországi kereskedelmet, sem az 1690-iét, a közvetítésen kívül itten állandóan megtelepedő kiválóan kereskedőfajjal növelni a lakosságot és az itteni kereskedőosztályt, nemcsak nem érte el, hanem a kereskedelmünket akkor alkotó czéheknek akaratlanul is irgalmat nem ismerő, könyörtelen versenytársat szerzett, mint az alábbi egy idézetből is világosan látható.

Midőn t. i. 1761-ben ¹⁾ a pesti polgárok és kereskedők azon panaszára, hogy a magistratus a török alattvaló görögöknek, örményeknek, zsidóknak s egyéb zsidóbarátoknak a város kiváltságos kereskedői nagy kárára, noha figyelmeztetve volt reá, engedti, hogy törökön kívül német árukkal is, s hozzá nemcsak bálonként és mázsaszámra, hanem röfenként és fontszámra is kereskedhessenek, a felség szept. 23-i leiratában utasította a pozsonyi kamarát, tegyen javaslatot a török alattvalók meg nem engedett kereskedésének általában egész Magyarországon való eltiltására nézve, a kamara (okt.) mindenekelőtt szükségesnek tartotta a törökországi kereskedők valamelyes osztályozását. Valamennyit két nagy csoportba osztja be, ú. m. a török alattvalók és a meghonosultak (homagiati) csoportjába.

Az előbbieket négy osztályba sorolhatók. Az elsőbe tartoznak a nagy falvak és kiváltságos városokban élők. Annyira elsokasodtak, hogy a főbb városok legtöbb boltja a kezükben van. Mindenféle árut hoznak és visznek, főleg az örökös tartományokon túl fekvő országokból a kincstár nagymérvű meg-

¹⁾ S íves más. Bécs, KPL. Hung. nro. 135 ex Apr. 1771. — A panaszlevél teljesen hasonló a felvidéki (lőcsei) kereskedők alább emlitendő 1747-i panaszleveléhez. A levelet a helytartótanács azon repraesentatiójával, hogy az országban török alattvalók a belföldiek kárára meg nem engedett kereskedést űznek, a mely mindjobban terjed és nő, a kanczellária terjesztette fel. A felség alaposnak találta a felhozottakat s utasította a kamarát, tegyen jelentést a panasz ügyében és általán equoad Turcicos subditos a quaestu sibi illicito per totum r. Hung. arcendoss. Ez a kir. elhatározás — írja a kamara — benne volt már az 1760 decz. 23. kir. leiratban is, amely meghagyta, hogy a mennyiben a török alattvalóknak az egész országban űzött törvényellenes kereskedését megycének szóló intézkedésekkel megszüntetni nem lehet, országos rendelettel kell orvosolni. A szept. 23. leirat azt is követelte a kamarától, adjon véleményt, miben károsítják a nevezett török alattvalók a kincstárt s hogy esznek a 30-dokon? A kamara a pestiek panaszát elodázta, s mivel a főleg szab. kir. városokban lakó török alattvalók a belföldi kiváltságos kereskedők érdekeinek a rovására űzött törvénytelen kereskedése nemcsak Pesten, hanem más kincst. jóságokon is ilyen jogos panaszra adott alkalmat, a kir. leirat másik, általános részét vette vizsgálat alá, t. i. qualiter Turcici subditi per totum r. Hung. diffusi ab illicito suo quaestu generaliter arcendi veniant? A kérdés nagyobb felében politikai szempont alá tartozó részét mellőzte. Az osztályozás után hosszasan fejtegette, miben s hogyan károsítják a kincstárt, különösen a transito-kereskedés révén.

károsításával úgy, hogy csaknem az egész kereskedést a kezükben egyesítik. Ez annál is inkább sikerül nekik, mivel áruiktól azon ürügy alatt, hogy csak átmeneti szállításról van szó, mindössze 5%-ot fizetnek. Ekként az egész vámot fizetni köteles belföldi kereskedőkkel szemben roppant előnyben vannak, mert olcsóbban hozván be az árut, jutányosabban is adják s így az összkereskedelmet mintegy kisajátítják a belföldi kereskedelem s az ország tulajdonképpeni kereskedőosztályát tevő honi kereskedők nagy kárára, pedig ezeknek kiváltságaik is vannak s a terheket is viselik, míg amazok, mint idegen alattvalók, ezektől is mentesek.

A török alattvalók e csoportjának ezen kereskedése a kamara véleménye szerint meg nem engedett s meg nem engedhető, a honi kereskedésre mindenképpen ártalmas, nagyban űzött csalásaik folytán a kincstárra teljességgel káros s azért mindenestre megátalandó. Erre nézve utal egyrészt a portával kötött kereskedelmi szerződésre, a mely török alattvalóknak csak török áruk árusítását engedi meg, s azoknak is csak vásárokon s csak all' in grosso, nem pedig alla minuta eladását, másrészt idézi az 1725 ápr. 3. és 12. kelt kir. leiratokat s a korábbiakat, főleg azonban az 1759. máj. 10. kiadott normale Turcorum commercium regulamentum-ot, melyek mind azt tartalmazzák, hogy a török alattvalók belföldi áruktól egyáltalán, török árucikknek pedig vásárokon kívül és kicsinyben való árusításától eltiltassanak. E célból az 1732 jan. 11. és 22. kir. leiratok a helytartótanács útján meghagyták a megyéknek és városoknak, hogy az így kereskedő török alattvalóknak ne engedjék meg nemcsak a kereskedést, de még az itt tartózkodást sem. Ez utasításoknak megfelelőleg úgy a megyék, mint a városok ismételten bezáratták a boltjaikat. Sőt a felség már 1744-ben egy évi határidőt tűzött ki az itt maradásukra.

Ezekből az intézkedésekből kitűnik, hogy már 1761 előtt is (még pedig 1725 óta) minden úton-módon meg volt kísértve, hogy a török alattvalóknak főleg kincstári jószágokon ilyen módon űzött kereskedése megakadályoztassék. És mivel semmi ok sincs reá, úgymond a kamara, hogy annyi ismételt kir. leirat főleg a török alattvalók által annyira megkárosított belföldiek megóvása és kereskedelmüknek a törvények által megkövetelt biztosítása céljából egyszer valahára végre ne hajtassanak, nézete szerint

legalkalmasabb volna félévi határidőt adni nekik, hogy az országot elhagyják.

A második osztályba sorozza a kamara a kiváltságos és püspöki városokban, Kecskeméten, Kőrösön, Gyöngyösön, Egerben, Miskolczon, Tokajban, Aradon, Nagyváradon, Gyulán nagyon is elszakodott görögöket, a kik mindenféle áruval a belföldiek kárára vegyes: házi és nyílt kereskedést űznek. Ezért is boltjaikat a kir. leiratok alapján a megyékkel már előbb bezáratták. Ez a csoport is káros, mindamellett 1741 előtt bejött tagjai közszükségletből türendők, a később jöttek kiutasítandók. A harmadik osztály a földesúri jószágokon kereskedők és bérlők osztálya, melynek az ittmaradása kereskedelmi szempontból szintén káros a belföldiekre. Hasznuk csak a földesuraknak van belőlük, ezért is nehezen tilthatók el a kereskedéstől a földesurak akarata ellenére. Itt csak az 1741:29. t.-cz. segít, a mely török alattvalóknak minden más kereskedést, mint a mit a kereskedelmi szerződés megenged, megtilt. Ez alapon utasítandók, hogy záros határidő alatt mondják fel a bérleteket, hogy aztán ne legyen okuk az ittmaradásra. A negyedik csoport azoké a faluról-falura házaló szegény szatócsoké, a kik ezzel a népnek nagy hasznára vannak, főleg ott, a hol a szomszéd városba is messzire kellene mennie. Ezek egyébként is itteni mesterektől szerzik be a népnek szükséges czikkeket, s így míg ezek széthordásával egyrészt a népen segítenek, másrészt senkit sem károsítanak.

A kamarának ebből az 1761-i igen terjedelmes s itt a lehető legrövidebbre összevont jelentéséből látható, hogy a 4 osztályba sorozott török alattvalók közül akkor már csak a 4-ik osztály megtűrését javasolta, a többieket mind, így a 2-ik osztályba sorolt tokajiakat is, eltávolítandóknak tartotta, bár lehetségesnek mondta, hogy a porta fel is fog szólalni akkora tömeges kiutasítás esetén. Az eltávolítás okául a honi kereskedelem roppant megkárosítását adta elő és kimutatta, hogy 1725 óta, sőt már korábban is, megkísérlették a görögök által a hazai kereskedelem nagy romlására űzött jogellenes kereskedés megakadályozását.

A kamarának az összes hazai görögök kereskedéséről adott ezen jelentésében ott találjuk a tokaji görög kereskedőket is. S míg a kamara 1761-ben, noha károsnak tartotta, a melybe a tokajiakat is sorolta, a 2-ik osztály kereskedelmi üzelmeit, mindamellett akkor

még egy részüket, az 1741 előtt jöttöket közérdekből nem vélte kiutasítandóknak, Zemplén megye, Debreczen és Tokaj városok és Kégly, a tokaji uradalom praefectusa mindenkor a legelítelőbben nyilatkoztak róluk. Különösen Zemplén megye és Kégly kimutatták egyrészt, hogy a Lipót-féle oklevelek meg sem illethetik őket, másrészt, hogy e kiváltságok előnyeit jogtalanul mégis élvezik.¹⁾

Ezek után valósággal érthetetlen, hogy a szepesi kamara, a mely az 1690-i oklevél értelmében évi 200 frt fejében az 1667-i kiváltságokkal felruházott debreczeni görögök kereskedőtársaságának a védelmével volt megbízva, 1725-ben ugyanez összeg fejében a kért kiváltságoknak a tokajiak részére való megadását ajánlotta. Felelősségre is vonták érte, bár csak 1771-ben, a midőn is a bécsi kamara ápr. 26-i²⁾ leiratában utasította a pozsonyit, kérjen felvilágosítást a szepesitől, miért és hogyan engedhette s engedte meg a görög kereskedők tokaji társaságának a Lipót-féle kiváltságlevél használatát; annak világos és határozott értelme ellenére? A máj. 22.³⁾ kérdőre vont szepesi kamara jún. 8.⁴⁾ meghagyta Péchy urad. praefectusnak, adjon erről kimerítő felvilágosítást. Péchy fentidézett válaszában⁵⁾ azt jelentette, hogy arra nézve, minő alapon tulajdonították el a nevezett görögök a Lipót-féle 1667-i, illetve 1690-i nem nekik adott kiváltságleveleket, s mi módon élvezhették azt egészen 1771-ig, bár serényen neki látott s körülményes vizsgálatot tartott, csak annyit tudhatott meg s azt is egyesek vallomásaiból, hogy a görögök még 1691-ben

1) L. alább a 80. l. — Kégly két iratban is kifejtette a véleményét. A szepesi kamara t. i. 1760 máj. 24. — félév. más. Bécs, KPL. Hung. Act. 10, nro. 135 ex Apr. 71. — közölte vele, hogy a felség, mielőtt a tokaji görögök előbbi adójának a fölemelését megerősítené, a társaság állapotáról és a kiváltságlevél keletkezésekor volt számukról óhajt tájékozódni. Utasították tehát, tudja ki tőlük. Ó júl. 20. felelt — félév. más. uo. — s ehhez reflexiókat mellékelte — 3 év. más. uo. — Ennek az eredménye egy 1761 ápr. 22. kiadott ideiglenes elhatározás volt. A végleges elérésére 1763 decz. 28. újabb magyarázatot adott ily cím alatt: puncta super quibus mattas... informationem dari praecipit. 2 év. más. uo.

2) V. ö. alább a 100. l. A leirat eg. iv. fog. Bécs, KPL. Hung. Acta 10, nro. 135 ex Apr. 1771.

3) Maga a szepesi kamara mondja id. jelentésében.

4) Eg. iv. más. Bécs. Uo.

5) L. fönnebb a 32. l.

Debreczenből való elköltözésük előtt már éltek a kiváltságokkal s Tokajba jöttük után folytatták a régi gyakorlatot.

A kamara e szükségzavú jelentés alapján okt. 8.¹⁾ tett előterjesztésében mentegetődzött, a görögökre s a tokaji régi tisztekre tolvá a hibát, a mely — úgy mond — valószínűleg az utolsó Rákóczi-mozgalom idején csúszott be vakmerőn, a mi leginkább olyképpen volt lehetséges, hogy az urad. tisztviselők egészen Kégly idejéig vagy nem figyeltek e visszaélésre, vagy pedig elnézték, s elnézésből őket sem világosították fel, hogy szakadárook s hozzá török alattvalók vették igénybe a kiváltságot. Ha azok a régi tiszték, holott mint helybelieknek, az ó feladatuk volt ügyelni a görögökre, vigyázóbbak lettek volna s a kamarának tudtára adják vala a hibát, elődeik, a kamara akkori tanácsosai, mikor a visszaélés lábrakapott, bizonyára szintúgy nem túrték volna, mint a hogy ők is 1763 ápr. 16. rögtön jelentették, mihelyt Kégly felterjesztéseiből értesültek róla. A pozsonyi kamara e jelentés alapján 1772 febr. 20.²⁾ referációjában el is ismerte, hogy a görög kereskedők tokaji társaságával szemben nem lett volna szabad a kiváltságlevél értelmében eljárni, hanem úgy kellett volna viselkedni, mint a hogy a kamarai uradalmakon élő többi görögökkel bántak: alávetni a földesúri szokásos adózásoknak s az illető hely joghatóságainak. Mindamellet természetesen védelmébe vette a szepesi kamarát, már csak azért is, mert a hiba elkövetője már nem volt kideríthető.

A kamarák tehát 1771-ben másokra hártották a hibát, pedig kétségtelen, hogy mind a három egyaránt mulasztást és vétkes könnyelműséget követett el, igen nagymérvű hanyagságot és elnézést tanúsított és hibát hibára halmozott. Leghibásabb a szepesi, legkevésbé az uradalmi tiszték, s bizonyos fokig maguk a görögök is menthetők. Ők a védelmükre kötelezett kamara pártfogásában bizva kezdték meg a gyakorlatot, melyet a kamara évi 200 frtéért elnézett. De nem is az itt a fő, ki a vétkes, hanem az, hogy 50 esztendő múlva végre rájöttek és beismerték, hogy a görögöket meg sem illeti a kiváltság, a melyvel Tokajba jöttük óta észrevétlenül élni kezdtek s azóta is jogtalanul gyakoroltak. S mivel Tokajba csak 1711-ben juthattak és jutottak, 1725-ben

1) Eg. éves más. mellette Péchy jún. 8-i jelentése, Bécs, KPL. Hung. Acta 10, nro. 135 ex Apr. 1771.

2) Eg. iv. ered. Uo. Hung. Act. 10, nro. 18 ex Apr. 1772.

már is évek óta üzött gyakorlattal állunk szemben, a mely 1718 előtt az igényelt kiváltságlevelek alapján azért sem volt jogos, mert azok meg nem illették őket, az 1718-i kereskedelmi szerződés óta pedig ezen kívül azért sem, mert a kiváltságlevelek pontjai ellenkeztek a szerződéssel, a mint a kért kiváltságlevel 9. és 10. pontjainak az összehasonlítása a szerződés illetve az 1725-i leiratok idevágó pontjával igazolja, mert a kettő szószerint kizárja egymást, ha török alattvalók. Ezt a jogtalan gyakorlatot akarták és szerették volna első ízben 1725-ben megkísérelt lépésükkel törvényesíteni, holott a mint tudatos visszaélés volt a gyakorlat, épp úgy vakmerő haszonlesés vezette őket folyamodványukban. Az meg már talán nem is annyira laza lelkiismeret, mint inkább csak túlságos élelmesség volt részükről, hogy a mikor már elodázhatalan s multhatatlan szükségétől hajtva lépést tettek a jogtalan állapot törvényesítésére, a mi ab ovo lehetetlen volt, pontjait úgy állították össze, hogy az évi 200 frton kívül semmi teher, ellenben minden előny a részükön legyen. Ez a számító összeállítás mutatja, hogy ők nagyon is jól tudták, hogy a gyakorlat jogtalan, de ha elnézték nekik, vehető-e rossz néven ettől a Balkánról jött népségtől, ha tudatosan is folytatta ezt az annyi előnnyel járó jogtalan gyakorlatot! Nem is jószántukból fanyalodtak e lépésre még 1725-ben sem, hanem akkor is csak kényszerűségből.

Ezt az eredetileg a felvidéki kincstári jószágokra állandóan letelepedő görög, továbbá rácz és örmény kereskedőknek ittlakásuk biztosítására és kereskedésük szabályozására adott, utóbb a többiek nevében a debreczeni állandóan itt lakni kötelezett görögökre átruházott, állandó ittlakásuk ellenében szabad kereskedelmet biztosító, de a társaság megszűntével különben is érvénytelenné lett kiváltságlevelet a többiek sérelmével kizárólag magának lefogadni óhajtó tokaji görög kereskedőtársaságot ugyanis ezeknek a társaságon kívül levő többi görögök, valamint a ráczok és örmények rovására, mert az oklevelek épp úgy illették őket is, és a magyar kereskedelem, nevezetesen a helyi czéhek, mesteremberek és háziiparból is élő parasztok kárára összeállított, tartalmilag hazug és kifogás alá eső, alakilag helytelen és meg nem felelő pontozatoknak első ízben 1725-ben tett benyújtására, illetve kiváltságlevel-alakban való kiadásának a kérésére nem a létük biztosítása és kereskedelmük szabályozása bírta reá, hanem

addig is jogtalanul élvezett előnyeiknek a passzaroviczi szerződés miként való értelmezése ügyében 1725 ápr. 3. és 12.¹⁾ kelt kir. rendeletek folytán veszélylyel fenyegetett volta.

Már Lipót két kiváltságlevele, de főleg az 1690-i a görögök állandó ittmaradásához kötötte a szabad kereskedelmet. S a mennyiben ők ezt akarták, mert az 1718-i kereskedelmi szerződés és a szerződés végrehajtására kiadott 1725. évi kir. rendeletek csak az itteni honosoknak engedték meg a szabad kereskedést, a dolog azon fordult, török alattvalók-e vagy sem?

A kereskedelem magyarok és törökök között régi keletű. Igaz, hogy a míg a magyar vitézek és a török daliák a végeken vitézül verekedtek, bár közlekedési utak nem voltak és közbiztonságról alig lehetett szó, mindamellett török kalmárok és árusok ugyancsak nagyban úzték a kereskedést gyolccsal, gyarmat- és fűszerárakkal, borssal stb.²⁾ S a magyarok közt is akadtak, a kik ugyancsak értettek hozzá. Példa reá 1564-ben éppen a debreczeni Szabó-Kádas négyes társaság, a melynek a török kalmárok olykor 30 ezer tallér értékű árut is hiteleztek, a mit amazok a bányavárosokból szállított rézzel fizettek vissza, melyet egész Tiszavárkonyig is lefuvaroztak. A törökök kiűzetése után görögök³⁾

¹⁾ A pozsonyi kamara főt idézett 1761 okt. 29-i nagy jelentésében idézte — mint láttuk — az 1725-i rendeleteket a »korábbiakata«. Ezek 1720-al kezdődnek. A passzar. keresk. szerződés megkötése után a bécsi kamara aug. 24. utasította a pozsonyit, intézkedjék a megfelelő helyeken a szerződés betartására. Takács S.: »Török alattvalók kereskedése Mgon«, Gazdtört. Szemle, 1905., 238. l., idézi az 1725-i rendeletet a bécsi KPL. Hung. 1724 nov. 24. al. csom. A rend. az »in passsachen angeordnete coone«-hoz volt intézve.

²⁾ »És valamint török kereskedők gyakran fordultak meg... török készítményekkel és áruzeikkel Debreczenben...«, pl. írja Szücs J. id. m. 442. l.

³⁾ Már az 1655: 27. t.-cz. mondja: A közönségesen görögöknek nevezett bosnyák és rácz kereskedőkről, a kik gyanusak, hogy a törökökkel tartanak és összejátszanak, mindamellett az ország különböző piaczeit bejárják, a KK. és RR. azt határozzák, hogy stb. — A debreczeni jkönyvek 1649-ben emlitenek először görögöket, de akkor még csak a sokadalmak idején árulhattak a részükre kijelölt soron. Zoltai L.: Debreczen a török uralom végén. Gazdtört. Szemle, 1904. évf., 249—251. ll. — 1665-ben Wesselényi a Tiszán innen és túl lakó összes görög kereskedők részére praefecturát állít és inspeotort nevez ki. Uo. 1895. évf. 79. l. Ez tehát az 1667-ivel aligha azonos.

közvetítették a kereskedést, a kik az 1690-i oklevél szerint, ha állandóan itt maradtak, nemcsak török, hanem mindenféle más áruval is kereskedhettek, áruikat nemcsak all' in grosso, hanem alla minuta is árulhatták s nemcsak vásárokon sátor alatt, hanem mindenkor és mindenütt, szóval úgy jártak el velük, mint a honi kereskedőkkel, a kikkel szemben megvolt az a kiváltságuk, hogy 200 frtért kincstári oltalomban részesültek. Ellenben a török alattvalóknak a passzaroviczi kereskedelmi szerződés után, 1725-ben kelt kir. elhatározások értelmében csak török árukkal, csak all' in grosso s csak vásárokon volt szabad kereskedniök.

Most aztán megértjük a tokaji görögök 1725-i pontjai között a debreczeniek oklevélből átvett 9. és 10. pontokat. Azért, hogy szabadon kereskedhessenek bármiféle, nem pedig csak török árukkal, kérték azt, hogy ne tekintsek őket török, hanem magyar kereskedőknek, még pedig azon a hazug okon, hogy kompániájuk 60 év óta fennvagyon. Ezért az előnyért követték el azt a hallatlan perfidiát, hogy nem török, hanem magyar alattvalóknak kérték, hogy tekintsek őket akkor, a mikor, mint évtizedek mulva bekövetelt összeírásukból kiderült, nem voltak azok, hanem török alattvalók maradtak, a kik ide szegényül jöve s roppantul meggazdagodva, nem is maradtak itt, hanem vagyonukkal együtt visszatértek Törökországba, s ezzel a meg nem engedett módon felhalmozott és kivitt óriási gazdasággal szegényítették az országot.

A kamaráknak, különösen a bécsinek az így károsított magyar kereskedelemmel szemben tanúsított elfogultsága, nem-törődése és rosszhiszemősége, hiszen annyiszor és annyifelől volt előtte igazolva, hogy viselkedése másnak alig mondható, abban nyilvánult, hogy ennek a tokaji görög társaságnak e körülmények daczára, bár a kiváltságot nem is adták meg, mert 1725 és 1741 után mint nem magyar alattvalóknak meg sem adhatták, mégis megengedték és elnézték, hogy török alattvaló voltuk mellett is egészen 1772-ig, tehát évtizedeken át élvezzék e hazug állapot előnyeit a magyar kereskedelem, a kincstár és az ország mondhatatlan kárára, az elsőt rövidítve, a kincstárt csalva, az országot szegényítve, s mindezt hozzá még — s ez a neveltséges — kamarai oltalom alatt.

Az első és alaphibát, melyért oly későn felelősségre is vonták, a szepesi kamara követte el, midőn a tokaji görögöktől

elfogadta a 200 frtot, talán még 1711-ben. Mihelyt egyszer ezt megtette, ezzel egyszersmind arra az álláspontra helyezkedett, hogy a tokaji görögök a debreczeniek utódai, a mivel egyúttal elismerte azt is, hogy itteni állandó lakosok, nem pedig török alattvalók. A többi hiba azután, melyeket, sajnos, csak 1772-ben ismertek el, ennek az elismerésnek a következményeként magától jött. Ezen, a mint az oly későn, csak 1762-ben, a görögöknek akkor elrendelt összeírásából kitűnt, hamis, illetve hazug alapon meg kellett nekik engedni a szabad kereskedést. Ezért aztán ők szívesen fizették a 200 frtot, sőt többet is ajánlottak.¹⁾ Mikor pedig a kamara elfogadta ezt az évi adót, egyúttal magára vette a kötelességet is, hogy őket oltalmazza, s így megcsett a szomorúan nevetséges dolog, hogy kamarai oltalom alatt károsították a kincstárt és az országot.

S míg az a lelkiismeretes tisztességnek látszó hivatalos következetesség, hogy ha már elfogadta tőlük a 200 frtot, annak fejében évtizedeken át csökönös makacssággal oltalmazta is őket, a mint kötelességévé volt téve, de állítólagos elődeikkel, nem pedig, a miknek hazudták magukat, az utódokkal szemben, mindenképpen elítélendő, addig a 200 frt első elfogadása, ha nem is menthető, legalább megfeythető s némileg magyarázható az akkori, 1711 táján uralkodó zavaros, nehéz és szűkös pénzügyi viszonyokból.²⁾ Az éppen lezajlott szabadságharcz bajai éppen pénzügyi téren még igen is érezhetőek voltak. A kamarának, hogy a szükséges költségeket előteremtse, minden jövedelmi forrást igénybe kellett vennie, s a görögök évi 200 frtja tekintélyes összeg volt. Később azonban, már 1725-ben is, lelkiismeretesebb lehetett volna e bevétel természetének a megvizsgálása körül. Már akkor mindjárt az első kísérletnél, a passzaroviczi kereskedelmi szerződés után alig 6—7 év mulva

¹⁾ A pozsonyi kam. 1755 jún. 30. felterjesztésében — eg. ív. más. Bécs, KPL. Hung. Acta 10, nro. 135 ex Apr. 1771. — mondja, hogy 1748-ban, midőn a kam. elnöke a felség rendeletére a felvidéki görög kereskedőkkel a türelmi bér ügyében tárgyalt, maguk a tokajiak e czímen önként ajánlottak 1000 frtot, csak engedték meg nekik a szabad kereskedés.

²⁾ V. ö. a szepesi kamara 1725 júl. 26. felt. (1½ íves, z. gyp. ered. Bécs, K. P. L. 14., 928. cs.), a hol a kamara a közpénztárnak az évi 200 frtból s az áruk ki- és bevitelével alkalmával fizetendő összegekből járó jövedelmére és hasznára hivatkozik. Erre utóbb is állandóan hivatkozás történt.

s a végrehajtása érdekében kiadott azon évi április 3. és 12. kir. leiratoknál csak 1—2 hónappal később fel kellett volna ismernie a benyújtott pontozatok 9. és 10. pontjaiban foglalt kérelem óriási következményeit és meggyőződést szereznie a felől, mennyiben igaz az az állítás, hogy ők a debreczeniek utódai, s még inkább arra nézve, igaz-e, hogy nem török, hanem magyar alattvalók? S a helyett nemcsak nem vizsgálta meg a dolgot alaposabban, hanem ajánlotta azok megerősítését, s ugyancsak védelmébe vette a görögöket.

Az is csak a szokott bürokratikus eljárás következménye volt, hogy 1771-ben, midőn már kérdőre vonták az 1711 óta tett mulasztásért, a kamara Péchy praefectusnak adta az utasítást, keresse a helyszínén, hogy történt az általa elkövetett hiba, a helyett, hogy saját irataiból igyekezett volna reájönni. Az alantas Péchy természetesen nem okolhatta a kamarát, hanem a mindenestre szintén hibás görögöket állította oda a hiba kizárólagos okozóival, de a kamarában volt annyi méltányosság, hogy a felelősségre már nem vonható régi tokaji subalternus tisztviselőkre fogta rá a mulasztást, holott azok, ha vétkeztek, csak annyiban s annyit mulasztottak el, hogy nem merték a kamarát figyelmeztetni, hogy a görögöktől közvetlenül a kamara pénztárába fizetett pénzösszeg semmikép sem fogadható el. A mondottakból érthető, hogy a tokaji görögök 1725-i helytelen, a jogszokásnak meg nem felelő eljárása, érvénytelen oklevélre való hivatkozása, hazug állításuk, a kereskedelmi szerződés kijátszását célzó pontjaik éppen az 1725 áprilisi rendeletek után sokszorosan is föl kellett hogy keltsék a kamara figyelmét. Ő elfogadta szükségből az évi adójukat és ezért török árukkal való kereskedésük körül védhette őket, a mire a többiekkel szemben nem volt kötelezve. *Tovább menni és teljesen szabad kereskedést engedni* nekik, túlmenést jelentett a szabadalomlevelek, a kereskedelmi szerződés és a kir. leiratok határain. És ez a hiba megboszulta magát. Természetes ugyanis, hogy az általuk jogtalanul élvezett előnyök mások jogos érdekeit sértették, s így kikerülhetetlenül összeütközésre kellett hogy vezessék őket a csorbított jogaikat védelmezőkkel, elsősorban Zemplén megyével.

Ha meggondoljuk, minő állapotú lehetett e jobbára Maczedóniából jött tokaji görögök szülőhazájának akkori közoktatás-

ügye, bizonyára nem iskolai készütségüknek, hanem velük született tehetségüknek kell tulajdonítanunk azt a furfangos eljárást, a hogyan gyakorlatba vették a kiváltságot, melyhez alig volt közük, s azt az ügyességüket, a mely új pontozataik olyan megszerkesztésében nyilvánul, hogy csekély teherrel szemben minden előnyt maguknak biztosítsanak. A mint volt érzékük és vakmerőségük a 9-ik és 10-ik pontban a kereskedelmi szerződés ellenére, s ezt ők tudhatták legjobban, kizárólagos szabad kereskedelmet kérni, s hozzá hazug alapon, a mit szintén ők tudtak leginkább, épp úgy volt eszük, hogy kérelmük okául nem a szerződés végrehajtása czéljából kiadott az évi ápr. 3. és 12. kir. leiratokat, illetőleg addig is jogtalanul élvezett előnyeiknek ez által veszélyeztetett voltát adták elő, hanem Zemplén megye részéről szenvedett sérelmeiket. »Sok ízben nagy kárunk és külségünk tapasztalásával is elnéztük,¹⁾ — panaszolják mindjárt az 1-ső pontban — miképpen ns. Zemplén m. nem gondolván azzal, hogy ... ns. szepessi kamarának ... esztendőnként 2—200 frtokat fizetünk azonkívül, a mit ... a harminczadon adunk, hanem Tokaj város lakossi közé is esztendőn által 2—200 frtokat portionalis quantumba contribualunk, mégis külömb adónak fizetésére bennünket attrahálni kívánt, amint ennehányszor immár kemény militaris executiot is az olytán ... obtingensnek ki nem fizetéseért szenvednünk kölletet. Hogy azért afféle külömb adóösszegnek fizetésére azon ns. Zemplény vmegyétől ne szorittassunk, ó fsge ezen kiadandó kiváltságlevél szerint való resolutióját ... várjuk«. A görögök tehát már előbb torzsalkodásban állottak a megyével, még pedig bizonyos adó miatt, melyet a megye, nem gondolván azzal, hogy a szepesi kamarára úgyis fizetnek, reájok vetett, ők pedig vonakodtak megfizetni. E vonakodás alapja, bár ők csak az évi 200 frt adót említik, az 1667-i kiváltságlevél volt, a melyben e 200 frtról és a védelemről szó van. Csakhogy ezt a megye, mint nem nekik szólót, nem ismerte el, ők pedig a viszonyaikat jól ismerő megyén nem hozakodhattak elő vele, s így mint nem kiváltságosokat, joggal róhatta s róttá is meg adóval. A szepesi kamarára fizetett 200 frt szerinte ha védelmet nyújtott is török

¹⁾ V. ö. fennebb a 16. l. levő szöveget.

árakkal való kereskedésük körül, de nem adott nekik más kiváltságot, következésképp mentességet sem. Szerinte csak ezért a mentességért volt szükségük a kiváltságlevélre, de ha már egyszer kénytelenek voltak a megszerzésével, élelmességnél több volt tőlük, hogy ezen felül nem a réginek az átruházását kérték, hanem annak pontjaiból kihagyták a terheket s megtoldották azokkal a debreczeniben benlévő pontokkal, melyek révén együtt az azon évi április 3. és 12-i kir. leiratok veszedelmétől is megmenekülni óhajtottak. S nem a megyén múlt, hogy a kiváltságlevél, illetve a beterjesztett pontok kért kiadása elhúzódtott. Zemplén ez alkalommal még nem lépett föl ellenük, mindössze is csak nem ismerte el az adómentességüket, hanem kívánta, hogy igazolják vagy szerezzék meg a kiváltságlevelet, a mennyiben a szepesi kamarának fizetett évi összeg nem elégséges alap. És a szabadságért tenni képes és kész férfairól mindig neves vármegye az álláspontjától nem tágitott a görögök védelmére kelt három kamarával szemben sem. A szepesi, a mely csak az évi 200 frtot tartotta fontosnak, minden egyébben mintha vak lett volna, ugyancsak nekilátott a védelemnek. Július 26-i felterjesztésében ¹⁾ maga írja, hogy *a tokajiak mindenkor zavartalanul étek Lipót két kiváltságlevelével*, melyeknek mását mellékelte is jelentéséhez. Mindamellett — úgy mond — az akkori (1725) idők és viszonyok változásához képest új pontokat állítottak össze s adtak át neki, hogy azok megerősítését kieszközölje. A kamara felülvizsgálta e pontokat, sőt a számvévóséggel is átnézte. S mivel egyszer már meg voltak erősítve, az ország törvényeivel és egyéb közhatározatokkal egészen nem ellenkeznek, azt vélte, hogy a számszék mellékelt kifogásai és javaslatai alapján való módosításuk mellett elfogadhatók, mert e görögök egyrészt évi 200 frtot fizetnek, másrészt az áruk ki- és bevétele alkalmával is adózván, ²⁾ nem kis összeggel gyarapítják a közpénztárt. ³⁾

¹⁾ L. előbb a 9. l. levő 1. jegyz.

²⁾ V. ö. a 73. l. levő folyamodványaik állításait. Egyik szerint egész, másik szerint *fél* harminczadot fizetnek.

³⁾ Egy kn. (1764 elej.) előterjesztésében — 2 év. más. Bécs, KPL. Hung. A. A. 10 nro. 135 ex Apr. 1771. ellenben maga mondja, hogy a görögök az itteni tartományokat a pénz kivételével szegényebbé teszik.

Mily kevéssé volt tisztában ez a kamara Lipótnak a szándékával, mily kevéssé ismerte az ügy mibenlétét, s mily csekély figyelemben részesítette ezt a fontos kérdést, világosan mutatja e jelentésébe szőtt két kérelme. Az egyik a görögök 7-ik pontjában említett esküire vonatkozott. Maga írja, hogy alig hihető, hogy valaha valaki ilyet tett volna. Már pedig fontos okok szólnak a mellett, hogy ezek a Görögországból, Macedóniából való török alattvalók ilyen esküt tegyenek, azaz nyiltan beismerte, hogy ezek a görögök, a kik megerősítésre ajánlott 9. pontjukban éppen azt kérték, hogy ne tekintsek őket török, hanem magyar kereskedőknek, igenis török alattvalók. S mivel lehetetlen, hogy az ugyanazon év április 3. és 12-i kir. leiratokról megfeledkezett volna, teljességgel érthetetlen, hogyan mondhatta, hogy a pontok nem ellenkeznek a közhatározatokkal, hogyan merte megerősítésre ajánlani e török alattvaló görögök által benyújtott pontokat. Sőt nemcsak ezt tette, hanem ugyanazon mondat folytatásában még maga ajánlotta, hogy Szatmáron, Egerben, Gyöngyösön, Kecskeméten a tokajihoz hasonló kiváltságos azaz fizető kompániák alakíttassanak.

A másik kérelem azt tartalmazta, hogy a Miskolczon állalando lakóhelylyel bíró görögök *in recognitionem tolerantie sui in regno* valamelyes összeg fizetésére szoríttassanak. Ez teljes félreismerése Lipót szándékának, a ki éppen azért adott szabad kereskedési kiváltságot e görögöknek, hogy állandóan itt marasztalja őket. S most a kamara az állandó lakhelylyel bírót tolerálni s azért még fizetésre is akarta szorítani!

Hihető-e ezek után a kamara azon állítása, hogy a változtatott pontokat átvizsgálta, midőn azzal ajánlotta megerősítésre, hogy semmiféle közhatározattal nem ellenkeznek, holott maga is azt mondja, hogy csak a számvévóság javaslatai alapján eszközendő módosításokkal fogadhatók el? S ha már nem vizsgálta át, legalább alaposabban nézte volna meg a számvévóság kifogásait. Akkor látta volna, hogy a számvévóság pl. a 2. és a 3. pontokat egyenesen törvénybe ütközőknek mondja s ezért meg nem engedhetőknak tartja, továbbá módosítandóknak javasolja a 7., 11. és 17. pontokat, míg a 9. és 10. pontokról nem szól.

A számvévóségnak ez a félíves, a kifogásolt 5. pontról is

csak 1—1 sorban adott nagyon is rövid véleménye ¹⁾ mutatja, hogy ő sem foglalkozott velök érdemlegesen. Arról természetesen nem tehetett, hogy a kamara láthatólag teljességgel reáhagykozott. Ez csak súlyosbítja a kamara mulasztását, de a számvevőségnek annál inkább kötelessége lett volna alaposabban megrostálni a pontokat. S ha csak kissé komolyabban lát vala neki a reábízott feladatnak, okvetetlenül észre kellett volna vennie, mi lappang a kért 9-ik pontban.

Bármily fölületesen is végezték ebbéli teendőjüket a kamara és számvevősége, bármily könnyen is engedték átsiklani a görögök kérelmét, még így sem tehetta a kamara, hogy a legenyhébben bár, de ki ne fejezze, hogy a pontok a törvényekkel s közhatározatokkal nem egészen ellenkeznek s csak módosítva és javítva fogadhatók el.

Nem tudom ugyan határozottan megjelölni és kimutatni az okot, a miért a benyújtott pontok megerősítése késett, de erős a gyanum, hogy ez a nem »egészen ellenkeznek« volt az akadály. A bécsi kamara nem adatta ki a kért levelet, nem is utasította el a kérelmet, hanem hallgatott. Válasz nem jött 1727 június 4-ig. Ez alatt a görögök ügye, kiket — írja a szepesi kamara 1727 június 4-én Pozsonyba ²⁾ — Zemplén megye a megyei illetékekre nézve megyei hatóság alá tartozóknak állított, már néhány év óta húzódó folytonos perpatvarkodás között odáig jutott, hogy a megye, különféle okokra hivatkozva és súlyos kiadásait és terheit emlegetve, katonai karhatalommal akarta őket ezek arányos viselésére reászorítani.

A kamara, a mely — úgy látszik — csak kétféle, kamarai oltalom alatt álló azaz fizető, és nem fizető vagyis nem részesülő görögöt ismert, a tokajiakat, noha lehetetlen volt nem látnia az 1725 július 26-i jelentéséhez mellékelte 1667-i és 1690. oklevelekből, hogy meg sem illethetik őket, ³⁾ az 1725-i pontok megerősítését pedig még csak kérelmezik s éppen az ő útján, az ok-

¹⁾ Félv. más. Kassa, 1725 júl. 10. kelettel, a kamara 1725 júl. 26. felterjesztéséhez D. a. mellékelve, Bécs, KPL. Hung. 1725 júl. csom.

²⁾ Eg. iv. más. Bécs, KPL. Hung. 1727 aug. csom.

³⁾ 1764 elején kelt előterjesztésében aztán maga írja: Nem ilyeneknek szólott a Lipót-féle kiváltságlevél, a kiknek vagy csak ideiglenes lakásuk van itten, vagy még az síncs, hanem olyanoknak, stb. V. ö. a 48. l. ³⁾ j.

levélben kikötött évi 200 frtot mégis minden lelkiismeretfurdalás és aggályoskodás nélkül fölszédte s ennek fejében az oklevélből folyó kötelességének tartotta őket oltalmazni, annyira a saját hatáskörébe tartozóknak vette, hogy a kiváltságlevél megadása előtt sem akarta elismerni még azt sem, hogy a megye, mint még nem kiváltságosokra, de azért érthetetlenül máris kamarai oltalomban részesülőkre, illetéket vehessen.

Értesülve a megye szándékáról, hogy katonai karhatalommal ¹⁾ is érvényesíti az akaratát, felszólalt. A megyének az álláspontja könnyű volt a kamarával szemben. Egyszerűen ki kellett volna mutatnia a fentieket, hogy t. i. az 1667-i oklevélben nem lehettek benne, mert a megye területén levő Tokaj akkor Rákóczi-birtok volt, az 1690-i megerősítés szintén nem illetheti őket, mert a debreczenieknek szolt, a kiknek az eltávozásával különben is érvénytelené lett, a tokajiak egyébként sem igazolták, hogy a debreczeniek utódai, az okleveleket be sem mutatták, továbbá azt, hogy nem magyar alattvalók s így kamarai oltalomban nem is részesíthetők stb. Ez igazán nem volt nehéz feladat, s ezzel tisztán állott volna eljárásának a helyessége, a minthogy 1772 febr. 20. jelentésében a pozsonyi kamara maga mondotta, mint láttuk, hogy ezeket a görögöket is földesúri hatalom alá kellett volna vetni. A megye azonban ezt nem fejtette ki, hanem azt hozta fel, hogy a törvény rendelkezése szerint összeíratta az összes armalistákat, zsidókat, molnárokat, zselléreket, hogy végre valahára tisztába jöhessen országos és megyei adójukkal. Úgy tett a görögökkel is, mert a mint amazok, úgy a törvény értelmében ezek is kötelesek a megyei költségeket viselni, illetve azokhoz is hozzájárulni.

Sajnos, nem idézte a törvényt, melyre hivatkozott, vagy a mennyiben az 1647 : XXVI. t.-cikket idézte, nem alapos törvényre hivatkozott, s így ugyancsak megkönnyítette a kamarának a feleletet. Idézett június 4-i felterjesztésében a kamara tehát azt írta, hogy tanácsosai pontosan utána néztek a dolognak, úgy az

¹⁾ A pozsonyi kamara beszéli 1761 okt. 11-i nagy felségfelterjesztésében, hogy a megyék rendeletet kaptak a görögök boltjainak a bezárására. Sőt a midőn 1753-ban a tokaji görögök évi 200 frtos censusát a pozsonyi kam. elnöke 300 frttal fölemelte, s ök vonakodtak fizetni, a kamarák maguk is karhatalommal akarták őket a fizetésre reászorítani.

újabb, mint a régi törvényekben, de egyetlen egyet sem találtak, a melynél fogva ez a 100 (!) és néhány-esztendeje kiváltságosan kamarai oltalom alatt álló s a kincstárba évi járulékot fizető tokaji görög társaság a megyén is köteles volna adózni. Sőt ellenkezőleg. Úgy a «forradalom» előtti, mint utáni gyakorlat, melynek ennél fogva már törvényszaga van, azt bizonyítja, hogy a mint emberemlékezet óta mindaddig mindenféle megyei adózástól mentes volt, úgy annyival is nyilvánvalóbb, hogy ezen szokás szentesítette mentességben megtartandó és semmiféle addig sem szokásos megyei adózásra sem szorítható, mert a megye által felhozott paritás láthatólag inkább a görögök előbbi adómentességének a további fentartására irányul. Arra ugyanis határozott törvény van, t. i. az 1723: VI. t.-cz., hogy az armalistákat a megyék házi szükségleteikre bevett szokás szerint kivétel nélkül megtaksálják. Szintúgy méltányosnak látszik, hogy a megyei jogszabályzatban meghatározott számon felül való molnárok, bérlők, továbbá a zsidók és a szolgák, a kiknek marhájuk és egyéb holmijuk is van, szintén adózzanak a megye házi szükségleteire s hozzájáruljanak azokhoz, mivelhogy meghatározott biztos jövedelmük van, következésképp a megye joghatósága alá tartoznak is. Ezzel ellentétben a görögöknek nincsen semmi effajta biztos jövedelmi forrásuk (!), a mely adó alá eshetnék, hanem csak kereskedésből tartják fenn magukat. Erről pedig tudni kell, hogy a behozott és kivitt áruk után harminczadot s ezen felül még egyéb vámokat is kötelesek fizetni.¹⁾ Régi kiváltságuk szerint élvezett kamarai oltalom fejében a kincstárnak külön évi 200 frttal adóznak. Ehhez hozzájárul az is, hogy nem lévén biztos jövedelmük, házuk sincs, hanem mindannyian drága pénzen bérelni kénytelenek szállást, azaz z s e l é r k e d n i. A város mint ilyeneknek megengedi ugyan, hogy igrás lovaikat a városi legelőre hajtsák, de ezért évi 200 frtot

¹⁾ Főnnebb láttuk, hogy saját beismerésük szerint is csak félharminczadot fizettek. A pozsonyi kamarának 1759 jún. 15. a 30-okhoz intézett körleveléből tudjuk, hogy ezenfölül 5%-ot fizettek. (Eg. íves más. Bpest. OL. Helytt. Ö. Misc. fasc. 72 nro. 426.) A bécsi staatsconferenz egyik 1752 jan. 26. ülésének jzókönyve szerint (Bécs, KPL. NÖ. fasc. 53.), der Türk in krafft d. Passarov. convention a 3. und nach erfolgten Belgrader frieden a 5%, bis er bei dem eintritt bezahlet, ohne ein weiteres... zu entrichten.

kénytelenek a város pénztárába beszoigáltatni. A kiknek pedig házuk, szőlőjük vagy más effajta birtokuk van, csak úgy adóznak, mint a többi városiakok. Mindezeknél fogva a kamara erősen meg volt győződve, hogy a megye le fogja inteni hivatalnokait a tervezett katonai végrehajtástól.

A megye replikájából azonban azt vette észre, hogy az nem hajlandó szándékának a megvalósításától elállani, a nélkül, hogy kimutatná, hogy az 1647: XXVI. t.-czikkben általánosságban említett kalmárok, kereskedők és üzerek alatt a görögöket is érteni kell. Alispánja mindamellet mégis ragaszkodik a görögök megadóztatásához, s fenyegetődik, hogy katonaságot vesz igénybe, ha egy hó leforgása alatt nem fizetnek 200 frtot.

Miért szerette volna a kamara mindenáron keresztül vinni azt, hogy a kiváltsággal még nem bíró, annak megadásáért csak egyidejűleg folyamodó görögség, melynek a védelmét ennek daczára vállalta, mert a pénzt évenként fölszedte, ne fizessen a megyére is, kiderül a további sorokból. A megyének ezen szokatlan követelése következtében történt azután az, írja tovább, hogy a mikor a pozsonyi kamara rendeletére a kis számra olvadt, összesen csak 36¹⁾ tagból álló kompániával ismételten tárgyalni akart a 200 frtos évi járulék fölemeléséről, azt a választ nyerte, hogy a társaság ugyan szívesen belemenne a proponált fölemelésbe, mivel azonban a megyei tisztviselők, azaz nem is a megye, napról-napra jobban sanyargatják a kompániát, kénytelen kérti a kamarát, ne kényszerítse a társaságot, hogy a fölemeléshez hozzájáruljon. Mivel pedig tagadhatatlan, okoskodik a kamara, hogy az előbb Debreczenben székel s onnét csak évek mulva Tokajba áttelepedett társaság sem a Rákóczi-mozgalom előtt, sem után nem adózott a megyére, következésképp eléggé bebizonyosodik az, hogy tagjai állandóan és békességesen mentességet élveztek, tételes törvény meg nincsen, a mely szerint alispáni megadóztatás alá esnének, ennél fogva a pozsonyi

¹⁾ A felség 1760 apr. 30. a pozsonyi kamhoz intézett leiratában — eg. ív. más. Bécs, KPL. Hung. Act. 10, nro. 135. ex Apr. 1771. — kívánta, tudakolja ki a szepesi útján a görögök akkori számát, mikor az oklevelet nyerték. Erről szól Kégly 1763 decz. 28. tett jelentése, 2 ív. más. no., hogy t. i. meg nem állapítható, mert 1707-ig nem is voltak Tokajban. Így aztán kiderült az is, hogy nem a tokaji eleik kapták a levelet.

kamara járjon közbe az érdekükben a helytartótanácsnál, vagy a hol jónak látja, és eszközölje ki, hogy ezen pörös ügyük végleges elintézéséig is a megyének komolyan megtiltassék, hogy a görögöket ezen szokatlan adózásra kényszerítse s ehhez karhatalmat vegyen igénybe. Az esetben ugyanis, ha a kamarák a zaklatástól megszabadítják őket, remélhető, hogy évi 200 frtos járulékkukat föl lehet emelni, ha ellenben engedik, hogy a megye részéről tovább is háborgassák, féltő, hogy képtelenek lévén annyifelé adózni, elvándorolnak s a kincstár elesik a jövedelmétől. Az emelés reménye csábította tehát, a kilátásba helyezett veszteség pedig rémítette a kamarát. »Azért is kívánatos és üdvös volna«, vonja le a végső következtetést, »hogy kiváltságlevelüknek a megerősítése, a mit a bécsi kamara már rég megindított,¹⁾ gyorsabban eszközöltessék, hogy a görögök ennek alapján békében maradhassanak.«

A pozsonyi kamarának e jelentés tartalmából föltűnhetett egy nagyon is kiáltó ellentmondás. A szepesi kamara ugyanis az évi 200 frtos bérösszeg föl emeléséről tárgyal a görögökkel, a kik e jelentés szerint szívesen belemennének. Ugyanazon sorban azonban azt is mondja, hogy számuk le o l v a d t. Ám a kiváltságlevel az emelést csak számuk növekedésével arányban kötötte ki. S noha a jelentés okoskodásából ezen szinte kirívó ellentmondáson kívül egyéb kifogásolni valót is találhatott benne, mégis készpénznek vette s még a szepesinél is határozottabban és erélyesebben kelt a megyével szemben a kiváltságot az ő megkerülésével, illetve elmellőzésével kérelmező görög társaság védelmére ugyanazon 1727. év június 21-én kelt felségfelterjesztésében.²⁾

A szepesi kamara — írja Bécsbe — azt jelentette, hogy Zemplén megye az általában kereskedőkről és üzerekről beszélő 1647: XXVI. t.-cz. és az armalistákról hozott 1723: VI. t.-cz. alapján azt vitatja, hogy azok a tokaji görög kereskedők, a kiknek a kincstárba fizetett évi 200 frtos adóját a bécsi

¹⁾ Másfélív. ered. z. p. Bécs, KPL. Hung. 1727 aug. esom.

²⁾ Mint a pozsonyi kam. alábbi jelentésében említi, a bécsi kamarának a census emelésére vonatkozó rendelete 1726 szept. 2. kelt. Mégis mikor 1753-ban a pozsonyi kamara elnöke 300 frttal emelte, a bécsi nem engedte meg.

kamara 1726 szept. 2-i rendeletére fel kellene emelni, megyei adó alá esnek. S bár a kamara a törvényekből bebizonyította az ellenkezőt, a megye mégis katonai karhatalommal akarja azt rajtuk megvenni.

Ezt a bizonyítást, úgy látszik, maga a pozsonyi sem tartotta elégségesnek. A szepesi állította ugyan, hogy tanácsosai nem találtak a görögök megyei adózásának a kötelezettségéről szóló s azt előíró tételes törvényt, de nem czáfolta meg a megye replikájában felhozott két törvénycikkelyt. Ezt a hiányt igyekezett most pótolni a pozsonyi, taglalás alá véve a két cikkelyt.

Ez a két törvény szerinte — úgy látszik — azokat az armalistákat, üzereket, kereskedőket, kalmárokat s egyéb taksálandókat érti, a kiknek valamelyes telki illetőségük vagy egyéb biztos jövedelmi forrásuk van. Ám a régebbi, az 1647: XXVI. t.-cz. az akkori idők szükségletének megfelelőleg alkottatván, a végek költségeiről és a fedezésükre rendelt adózásokról szól, ezeknek pedig 1727-ben már nem volt értelmük s ezért e czélra sem követhetők, még kevésbé a megye magánszükségeire. Sőt az újabb, az 1723: VI. t.-cz. a taksálásokat csakis az armalistákra szorítja. S mivel a tokaji görögöknek semmiféle biztos jövedelmük sincs, s csak zsellérmódra, bérelt házakban éldegélnek, s állítólag sohasem voltak megyei czélokra megadóztatva, a pozsonyi kamara véleménye szerint Zemplén megye sem taksálhatja őket sérelem nélkül, annál is inkább, mert kamarai védelem fejében a kincstárnak fizetnek, már pedig az effajta megyei új adózás következtében úgy a kincstári jövedelem, mint a 30-ad bevétel is kevesbbednék. A közérdek és a kir. jövedelem haszna tehát egyaránt megkövetelik, hogy a görögök taksálását legalább addig tiltsák meg a megyének, míg a megyei új összeírások alapján az a kérdés is végleg eldönthető lesz, vajjon az efféle vagyontalan személyek is a taksálandókhöz számíttasnak-e vagy sem?

És ezt 1727-ben ugyanazon pozsonyi kamara írta Bécsbe ugyanazokról a tokaji görögökről, a mely 1761-ben ugyanóket a nem homagiatit csoport 2-ik osztályába sorolta. Mennyi mindennek kellett történnie 1727 után e görögök részéről, míg a kamara arra az álláspontra jutott velük szemben, melyet 1761-i jelentésében láttunk.

A bécsi kamara úgy a szepesi 1727 jún. 4-i, mint a pozsonyi 1727 jún. 21-i jelentésének az adatait valónak vette s rendben találta, legalább aug. 2.) arra való hivatkozással kérte fel a m. udv. kancelláriát a megyének a helytartótanács útján leendő leintésére, hogy a kincstár jövedelme és a közjó érdeke kívánja, hogy ez a görög társaság fentartassék, a miért már I. Lipót is kiváltságban részesítette őket.

A politikai hatóságok azonban ezúttal nem ültek fel a kincstári közegeknek. A kancellária nem intézkedett vakon a bécsi kamara átiratára, hanem előbb a helytartótanács útján felvilágosítást kért a megyétől, a mely azt válaszolta, hogy a görögök az 1725 előtti években is adóztak a megyére még pedig azért, mert akkor kivétel nélkül még a nemesség is viselte mind a hadi, mind a házi pénztár terhét. Ez utóbbi részére csak 1725-ben sequestrálták úgy a nemességet, mint az összes többi lakosságot, még a zselléreket, tehát a görög kereskedőket is.

Ezzel eselik a kamarák azon ellenvetése, hogy a görögöknek a megyére való adózása sérelmes, mert addig sem fizettek s mert zsellérek. Ha azok is, fizetni tartoztak, mert a többi zsellérek is fizettek. Egyébként — folytatta a megye — a házi pénztárba való adózásuk annál kevésbé jogtalan, mert házaik, szőlőik, barmaik és jószáguk van s így élvezik a megye jóvoltát. Ezt egyébként 1749-ben maguk is elismerték, sőt egyenesen tiltakoztak, hogy zsellérek volnának.

A kancellária mindezeket vizsgálat alá véve és megfontolva, a görögök praetendált exemptiójának semmi alapját sem találta, azért igazságosnak vélte, hogy ők is, mint a többi városlakók, telkeiktől és egyéb jövedelmeiktől nem ugyan takáltassanak, hanem részarányosan adózzanak.

A bécsi kamara csak a kancelláriának erre a decz. 2-án kelt átiratára 2) kért tájékoztatást a saját közegeitől. Decz. 20-án leírt³⁾ a pozsonyinak, utasítsa a szepesit, tartson vizsgálatot arra nézve, vannak-e a tokaji görögöknek telkeik, fizettek-e tőlük addig is és megfelel-e a városi közpénztárba fizetett évi 200 frt

1) Eg. iv. fog. Gyöngyösitől no.

2) Eg. iv. ered. z. gy. p. Bécs, KPL. Hung. 1727 dec. esom.

3) Gyöngyösi fog. eg. iven no.

adójuk azon előnyöknek, melyeket ott való lakásuk és Zemplén megyében űzött kereskedésük nyujt?

A görögök még 1725-ben megerősítés végett beterjesztett pontjainak az elintézését és kiadását tehát háttérbe szorította az I. pontban a megerősítésen kívül egyúttal arra nézve is kir. elhatározást sürgető kérelmük, hogy a megyére ne adózzanak. Ez az egyébként annyiban nem világos mellékkérelem és kérdés, a mennyiben a pontok megerősítése esetén úgyis föl lettek volna mentve, elterelte a figyelmet a tulajdonképen való kérdéstről, a megerősítés ügyéről. A szepesi kamara jún. 4-i előterjesztésének a végén említést tesz ez utóbbiról is, de láthatólag csak azért, hogy az 1725-ben erről nem is értesült pozsonyinak legalább utólag tudomására adja. Erre mutat ugyanis az a kifejezése, hogy . . . illetéknép kiváltságuk megerősítése, melyet a b e c s i kamara m á r r é g e n megindított, gyorsabban legyen eszközölhető s ez alapon végleg megmeneküljenek a további zaklatásoktól. A pozsonyi erről nem vett tudomást, legalább jún. 21-i felterjesztésében a megerősítésről említést sem tett, hanem csak azt kérte a bécsitől, eszközölje ki a fenyegető megyei végrehajtás megakadályozását, s a bécsi sem szólott felőle sem a kancelláriához intézett átiratában, sem pedig decz. 20-án a pozsonyihoz intézett leiratában.

A görögöknek a megyére való adózása vagy nem adózása, illetve a kérdés, tartoznak-e tehát oda is fizetni vagy sem, e szerint a kincstári vagyis kamarai és a politikai vagy közigazgatási hatóságok vitájává fajult el. A megye a szepesi kamarához intézett második feleletében egyhavi határidőt tűzött ki, már nem a megerősítés kieszközlésére illetve a kiváltságlevél felmutatására, hanem a követelt 200 frt lefizetésére. A kamarák erre, bizonyára csakis azért, mert e rövid idő alatt a kiváltságlevelet már nem eszközölhették ki, csak a végrehajtás megakadályozását óhajtották elérni. Féltek, hogy elesnek a még csak kért kiváltságlevél alapján előlegezett védelem fejében már előzetesen fölszedetett évi 200 frttől. Tartottak tőle, hogy a 30-ad jövedelem kisebbedik, holott a görögök csak a felét fizették. Másfelől remélték, hogy az évi 200 frtot emelhetik. Szóval apró finanziaális szempont által vezetve nem látták a csekély jövedelem és a bevételi forrásnak legalább is kétes, ha nem jogellenes voltát. Tehát

nem a közjó és a kereskedelem hangoztatott érdeke vitte bele őket a megyével való pörlekedésbe a görögök ügyében, hanem ostoba haszonlesés.

A politikai hatóságok elfogulatlanabban ugyan és a valóságnak megfelelőbben jártak el, de nem voltak elég erélyesek. A megye nem fogadta el a görögök zselléri voltát, a minthogy ezt utóbb maguk a görögök is tagadták. 1746-i folyamodványukban éppenséggel hivatkoznak rá, hogy házaik, szállók vannak, s hangoztatják, a mint a szepesi kamara is állítja, hogy a várossal kötött szerződés értelmében mindenféle tartozásuk lerovásául évi 300 frtot fizetnek a városi közpénztárba. A kancellária is kimondja, hogy exemptióra nincsen ok. De egyik sem említi, hogy a görögök még nincsenek is a kiváltság birtokában, következésképp kamarai védelemben sem részesíthetők. A megye ekkor még hallgatott arról, hogy sem ez, sem a régi kiváltság meg sem illeti őket, a mit pedig 1763-ban a régi oklevél sürgetett felterjesztése kapcsán oly alaposan beigazolt. Az 1746-i adóemelés ¹⁾ mintha azt mutatná, hogy szándékosan. Inkább eszélyes volt, mint erélyes, ha mindjárt karhatalommal fenyegetődzött is. Akkor, 1725—27-ben az ország még nem heverte volt ki az évekig tartott szabadságharez, majd az 1716—17-i török háború gazdasági és pénzügyi bajait és nehézségeit. III. Károly maga a török háború költségeire az önalkotta papi alapból vett kölcsönöket. Pénz kellett a kamarának is s éppen emelni akarta a görögök évi 200 frtját. Ez annyira a szíven feküdt, hogy a mikor 1753-ban a pozsonyi kamara elnöke tényleg 500 frtra emelte ez összeget s a görögök megtagadták a fizetést, a magyar kamara viselkedése rögtön megváltozott a tokaji kompániával szemben. A görögök 1727-ben elég élelmesen hitegették, hogy szívesen belemennek az emelésbe, csak szabadítsák meg a megye zaklatásaitól. Mikor

¹⁾ Mint előbb láttuk, a megye is 200 frt adót követelt. S a görögök maguk mondják, hogy 1746-ban már 300 frtot fizettek a városnak mindenemű adózásaik fejében. Midőn 1748-ban a kincstárnak 1.000 frtot ígérték, de aztán az 1753-ban 500-ra emelt kincstári adót megadni vonakodtak. Kégly 1760 júl. 20. azt írta, hogy egy görögtől titokban megtudta, hogy az 1.000 frtot tényleg beszedik. Ebből a megyére 358 frt 12 kr., a kamarára 166 frt 40 kr. jut.

aztán bekövetkezett az emelés, a kamarának kellett karhatalommal fenyegetőznie.

De nem kevésbbé volt reá szüksége a megyének is, elannyira, hogy az előző években még a nemesek is fizettek a megyei pénztárba. S mint az 1746 évi 300 frt mutatja, az 1725-ben fizetett évi 200 frtnál 100 frttal már többet adtak, azaz a megye is elért némi emelést. Talán ennek a reménye bírta hallgatásra 1727-ben.

A bécsi kamara 1727 decz. 20-i leiratára nem kapta meg a kért felvilágosítást, bizonyára azért, mert a kamarának be kellett volna ismerniök, hogy védenceik nem zsellérek, vagyis hogy a megyének volt igaza. Ezzel az ügy elaludt. A tokajiak, úgy látszik, a várossal kötött egyezés vagy szerződés révén megszabadultak a zaklatástól. S a pontjaik megerősítését sem sürgették, még az 1732 jan. 11- és 22- és okt. 7-i kir. leirat (rescriptum Carolinum explanatorium) idején sem, és pedig annál kevésbbé, mert noha ez az explanatorium az 1725. apr. kir. rendelet megismétlése volt, mindamellett, mint a pozsonyi kamara fentidézett 1761-i előterjesztésében magyarázza, az 1718-i passzarovici békekötés előtt bejött török alattvalóknak azt a kedvezményt látszott nyujtani, hogy ha lakásuk helyén a közterheket a többi lakók módjára viselik s a 30-adot lefizetik, kicsiben való (alla minuta) kereskedést is gyakorolhatnak. Akkor és ennek az 1732-i három rendeletnek a hatása alatt jöhetett létre a várossal kötött szerződés, mely megadta nekik a kicsiben való kereskedés kedvezményét s egyúttal megszabadította őket a további zaklatástól. Hanem a kamarák ezen 1727. évi túlbuzgósága, hogy a görögöknek a mentességét mindenképpen kierőszakolják, bizalmatlanná tette a görögök élvezte előnyök illetéktelen használatbavételét jól tudó s őket különben sem jó szemmel néző megyét, a mely 1741 után ugyancsak erélyesen hozzálátott a helytartótanács azon rendeleteinek a végrehajtásához, a melyek az azévi XXIX. t.-cz. érvényre juttatása céljából a török alattvalók kereskedésének csak török árukra való szorítása érdekében kiadattak. A görögök ugyanis csak 1740-ig élvezték a megyével folytatott torzsalkodásban a várossal kötött szerződés alapján létrejött szünetet.

Az 1718-i kereskedelmi szerződés megkötése illetve az 1725-i rendeletek kiadása után nemesak a tokaji, hanem a török tarto-

mányokból jött összes görögök, továbbá rácok és örmények kereskedésének a sarkpontja, melyen kereskedelmüknek a szerződés és leirat értelmében csak török árukra való szorítása, vagy az 1718 előtt nyert kiváltság és gyakorlat alapján más árukra is való kiterjesztése forgott, az a kérdés volt, mint már említettem, török alattvalók-e vagy sem? Már az 1667-i szabadságlevél felhatalmazta a felvidéki kincstári jószágokon élő görögöket, rácokat és örményeket, hogy török, és csakis török árukkal, de azokkal aztán bárhol és bármikor, országos és heti vásárokon kívül, azaz boltokban is kereskedhessenek. Az 1690-i megerősítés fentartotta a «bárhol és bármikor» (quaestus domesticalis et nundinalis) való kereskedést, azonfelül megengedte, a mi az 1667-i levélben nincs benne, hogy a kereskedést nagyban és kicsinyben (all' in grosso és alla minuta) is űzhetik, sőt a törökön kívül kiterjesztette más árukra is, azaz szabad volt, mint utóbb érveltek is vele, bécsi és lipcei árukkal is kereskedniök. Ezt az előbbihez képest nagy szabadságot azonban csakis abban a feltevésben engedte meg Lipót, hogy állandóan itt maradnak és az ország lakosai lesznek, a mint ezt az 1667-i oklevélben szószerint ki nem mondott, de a letelepedésből, birtokszerzésből stb. kivehető szándékot az 1690-i megerősítésben expressis verbis ki is fejezte.

Sajnos, volt az 1667-i oklevélben egy sajtáságosan hangzó pont, a 8-ik, a mely nyíltan szólott arról, hogy ezek az emberek visszatérnek Törökországba. Ez a pont nem volt kivéve az 1690-i megerősítésből s így benne van az 1725-i pontozatokban is, pedig a szepesi kamara már az 1725. júl. 26-i felterjesztésében, a melyben oly melegen ajánlotta a pontok megerősítését, csak az árukért Törökországba menők eskütételéről szóló 6-ik pont módosítását ajánlotta, magyar esküt követelvény, mit a számvevőség azzal toldott meg, hogy kamarai ember előtt kellene tenniök. S ha tudjuk, hogy a karlóczai békekötés után alig 20 évvel köttetett a passzaroviczi, ez után ismét 20 év múlva a belgrádi, akkor a mily érthetőnek tartjuk ezt az esküt, ha török alattvalókról volna szó, épp oly érthetetlennek kell vennünk azt, hogy az 1667-i oklevél 8. pontjában kimondott visszatérés eshetőségét 1690-ben és 1725-ben is fentartották, azaz akkor is, a mikor a görögöktől azt követelték, hogy itteni

alattvalók legyenek. A kölesönös kereskedelmi szabadságot már a karlóczai béke biztosította, de mert a háboru a 20—25 évre kötött három béke lejártával nem volt kizárva, a mint mind a két esetben ki is tört, nagyon is helyén volt a 6-ik pontban tett eskükikötés. S a mint ez helyén való volt, az oklevél intencziójával ellenkező 8-ik pont elhagyása éppenséggel szükséges lett volna.

Ugyanis már az 1720-as években felhangzott a vád a görögök ellen, hogy nem maradnak itt, hanem miután megvagyonosodtak, visszatérnek. 1746-i felségfolyamodványuk 4-ik pontjában tiltakoznak is az ellen, mintha Törökországba kivinnék a pénzt. Pedig ez a vád, mint utóbb megzáfolyhatatlanul beigazolódtott, teljességgel igaz volt. Következéleg semmikép sem illették meg őket az 1667-i és 1690-i levelek kiváltságai, melyeket Lipót a meghonosodottaknak engedett. Csakis így, ez alatt a feltétel alatt egyeztethető össze a kiváltságlevelek más árukra is kiterjesztett szabad kereskedése a kereskedelmi szerződésnek és az 1725-i leiratnak a török alattvalók kereskedését csak török árukra való korlátozásával. Ezeknek csak török áruval, csak vásáron és csak nagyban volt szabad kereskedniök. A Törökországból jöttek, ha meghonosodtak, concivilitást nyertek, többé már nem török alattvalók, akkor szabad mindennel mindenhol kereskedniök, mint az ittenieknek. A görögök már most a kereskedelmi szerződésnek ezt a rendelkezését furfangosan kijátszották a meghonosodottaknak szólott kiváltságlevél mindenféle áruval való kereskedés szabadalma és engedélye útján. Szemérmetlenül eltulajdonították a régi okleveleket, évtizedeken át kérelmezték, sürgették, s ha megszorultak, erőltették új pontjaik, köztük a nem török árukkal való kereskedési szabadság megerősítését, egyre azzal érvelve, hogy ők nem török alattvalók, hanem itten állandóan megtelepedett, házzal, szállóval, telekkel bíró, adót fizető, concivilitást szerezni akaró itteni alattvalók. Sőt a többieket, a kik szerintük török alattvalók, egyenesen eltiltatni kérték a más árukkal való szabad kereskedéstől. Pedig már 1725-i folyamodványuk maga, azaz a puszta tény, hogy még csak kérték a szabadság megerősítését, eltekintve attól, volt-e erre nézve valamelyes alapjuk vagy sem, egymagában véve is kétségtelenné tette, hogy daczára a kamarák pártfogásának, mely nem volt egyéb évi 200 frt fejében elkövetett vastag tévedésnél, daczára

a saját semmivel sem igazolt állításainak, melyeket évtizedek múlva maguk a kamarák cáfoltak meg az összeírásokból, ők semmiben sem különböztek a többi, nem kiváltságos, nem kamarai oltalom alatt álló görögöktől, a minthogy a pozsonyi kamara idézett 1761. felterjesztésében a tokajiakat is tényleg nem a homagiatusok, hanem a török alattvalók 2-ik csoportjába sorozta, s a mint Kégly összeírásából csalhatatlanul kitűnt, hogy t. i. 52 tag közül csak 7-en voltak honosok. S ők ennek dacára folyton-folyvást, így 1746-i folyamodványukban is azt hangoztatták, hogy ők nem olyanok, mint a többiek, a kik a kincstárnak semmit sem adnak, vagyis már ők maguk is különbséget tettek egymás közt, szembeállítva magukat a többiekkel. A szepesi kamara 1747-ben csak a tokajiakat három osztályba sorozta, a pozsonyi pedig idézett 1761-i, az összes görögöket összefoglaló jelentésében a török alattvalóknak is négy csoportját különböztette meg.

Ezek a körülmények és állapotok, a tulajdonképpen csak két, homagiatusok vagyis itteni, és török alattvalókra oszló, s ez utóbbiaknak ismét négy osztályába sorozott görögöknek ez a különféle szempontok szerint mesterségesen teremtett és növelt sokfélesége és összevisszasága, a melyet maguk a kamarai oltalom alatt álló görögök is fokoztak, megkülönböztetvén magukat a kamarára nem fizetőktől, holott ők is alap nélkül élvezték az oltalmat s nem különböztek a többiektől s ezzel ügyük tisztánlátását nehezítették, a mennyiben a pozsonyi kamara pl. 1767-ben azt mondta a tokajiakról, hogy idegen joghatóság alatt állókat is fölvettek maguk közé, a görögök ügyét szinte kibonyolíthatatlanná tette s a rendezését ugyancsak megnehezítette. Ily viszonyok között a portával kötött békeszerződések világos rendelkezéseit, az ezek végrehajtására és keresztülvitelére kiadott leiratokat és elhatározásokat, valamint a különben teljesen érthető módon szóló 1741: XXIX. t.-cz. intézkedését szinte lehetetlen volt foganatosítani s a görögök kereskedelmét ezekhez képest szabályozni.

Maga a passzaroviczi kereskedelmi szerződés sem volt egyéb, mint ezen, addig a karlóczai békében csak nagyjából körvonalazott, kölcsönös kereskedelem első szabályozása. S a mily világosan szólott, könnyen lehetett megtartani. A felvidéki görögöknek adott 1667-i oklevél, majd a debreczeniekre átruházott

1690-i megerősítés nem ütközött ezen kereskedelmi szerződés pontjaiba. A haj ott s akkor kezdődött, mikor a tokaji görögök ez oklevelek homagiatus görögjeinek adott szabad kereskedelmet eltulajdonították, bár török alattvalók maradtak. S hogy ez sikerült nekik, abban a kamarák a vétkesek, a melyek az évi 200 frtért oltalomba vették és védték őket a politikai hatóságok ellenében akkor, a mikor még csak folyamodtak új kiváltságaikért, a régiek pedig el is veszítették érvényüket, meg nem is illették őket. Sőt tetézték a hibájukat azzal, hogy a tokaji görög kereskedőtársaság mintájára bizonyos évi fizetségért a kecskeméti, az egri, a gyöngyösi, a miskolczi, az aradi, a diószegi, a temesvári görög kereskedőket is kamarai oltalom alatt állóknak tartották, melyek ekként szintén igénybe vették a más árukkal is való szabad kereskedés szabadalmát. Így aztán hiába adta ki III. Károly említett 1725. ápr. 3- és 12-i, majd az 1732. jan. 11- és 22-i leiratait és 1732. okt. 7-i magyarázatát. Ez utóbbi még csak növelte a zavart, mert, mint a pozsonyi kamara 1761-i felterjesztésében megjegyezte, a kamarák azt olvasták ki belőle, hogy a magyarázat szerint az 1718 előtt bejötteknek, ha a közterheket viselik, a kicsiben való kereskedés megengedhető.

Grassalkovics, akkora aradi főispán 1747-i előterjesztésében ¹⁾ mondja is, hogy 1741-ig általában az összes görögök éltek a debreczeniek 1690-i kiváltságával, mindenféle áruval szabadon kereskedvén. A tokajiaknak sem volt tehát szükségük az 1725-i pontok megerősítésére, a minthogy 1725 után egészen 1746-ig nem is tettek semmiféle lépést az elmaradt megerősítés kieszközléséért.

A rendezetlen ügyet a belgrádi béke vetette fel újból, a midőn a béke ezirányú intézkedéseinek a foganatosítása céljából a rendek végül is kénytelenek voltak megalkotni az 1741: XXIX. t.-cikket, kimondván a két békében meghatározott elvet, a melynek határai között e kereskedelem üzhető és üzendő. ²⁾ Ezzel a

¹⁾ Bpest, OL. Helytt. O. Misc. fasc. 2, nro. 8.

²⁾ «Prouti Graeci, Armeni et Rasciani, qui Turcico dominatu nullatenus subjecti essent, verum eum uxoribus et familiis suis domicilia in Hung. habentes in una aut altera l. et r. civitatum jure concivilitatis gauderent, aut in bonis dom. terriarum residerent, adinstar aliorum civium et regni incolarum inter alia liberi etiam quaestus rite et debite exercendi beneficio privati

nehezen elért ezikkel azonban a kérdés korántsem lett megoldva, úgyannya, hogy Mária Terézia 1759. máj. 10-én kénytelen volt egy normale Turcorum commerciorum regulamentumot kiadni. Sőt a belgrádi béke és az 1741:XXIX. t.-cz. voltaképpen annyiban jelent új időt a magyarországi görögök történetében, hogy ezóta ügyük többé nem került le a napi-rendről mindaddig, míg a királynő 1772-ben ki nem mondta, hogy úgy a tokaji, mint a temesvári kivételével az összes kiváltságosaknak nevezett görög kereskedelmi társaságok tényleg soha meg nem kapott, de állandóan élvezett kiváltsága megszüntetendő.

Az annyi leirat, magyarázat, szabályzat útján rendezni megkísérlett ügy tisztábazatalának nagy hátrányára szolgált az a körülmény, hogy a kereskedelmi ügyeknek voltaképpen nem volt hatósága. A kamarák inkább a kincstár ügyeit tartották szem előtt. S a mennyiben e határozatok végrehajtása a kamarákra — természetesen csak a kincstári jószágokon — tartozott, szó sem lehetett róla, hiszen a görögök jó része kamarai oltalom alatt állott.

Egyébként — bár kereskedelmi ügyről volt szó — a politikai hatóságokra, végső sorban a megyékre maradt a törvény érvényrejtatása és keresztülvitele. Csakhamar kitűnt azonban, hogy az egész országban űzött szerződés- és törvényellenes kereskedést megyei úton sem orvosolni, sem megszüntetni nem lehet.

Midőn ugyanis a helytartótanács a pozsonyi kamara 1745 ápr. 2-i átiratára aug. 11-én körrendeletben felszólította a megyéket az 1741:XXIX. t.-cz. keresztülvitelére, csak Csanád megye nyilatkozott mellette, Arad, Pest, Heves stb. a görögök kereskedésének addig űzött szabadsága mellett foglaltak állást. Sok huza-vona után, melyeknek az ismertetése messze vezetne tárgyamtól, az 1760 decz. 23-i és 1761 szept. 23-i kir. elhatározásokkal végre utasítást kaptak a kamarák, tegyenek az egész országra szóló intézkedést. Ennek folytán kelt a pozsonyi kamara többször idézett 1761 okt. 11-i felterjesztésében foglalt javaslata.

nequirent, ita vicissim sequituri et recto ordini congruum est, ut tales, qui portae Ottomanicae quoquomodo subiecti sunt, ab omni alio, quamquam conclusus cum Turcis commerciorum tractatus iisdem admitteret, quaestu omnino arceantur.

Magyarországon a debreczeniek részére tett 1690-i megerősítés alapján űzött jogellenes görög kereskedelemnek a szabályozása, illetve az 1718-i kereskedelmi szerződés korlátai közé való visszazoritása tehát kezdet óta részint kamarai, részint politikai úton, de egyöntetűen, országos hatályú azaz az egész görögségre szóló határozatokkal történt, s az 1741:XXIX. t.-cz. csak törvényesítette a kereskedelmi szerződésekben elvileg körvonalozott állapotot, a minthogy hivatkozik is a portával kötött utolsó kereskedelmi tractatusra. Csakhogy midőn e határozatok keresztülvitelére került a sor, a görögök valóságos, de eltagadott török alattvalói volta miatt az alkalmazás annyira lazává lett s úgy összebonyolódott, hogy ügyük a XVIII. század magyar kereskedelmének réméné nőtte ki magát. Az 1772-i megoldás tagadhatatlanul erőszakos volt, de csak a görögök addig is jogtalanul élvezett előnyeinek vetett véget s így az 1741:XXIX. t.-cz. oly késői végrehajtása volt.

Ezen elvek állottak a tokaji görögökre is, a kik az egész felvidék kincstári görögjeinek egykori kiváltságát rend- és szokásellenesen eltulajdonítva, évtizedeken át élvezték a nélkül, hogy joguk lett volna hozzá. Őket azonban némiképp külön kezelték, mert éppen ők igyekeztek évtizedeken át jogilag is hozzájutni a tényleg usurpált kiváltsághoz s így kibújni az általános határozatok alól, de csak valahányszor veszélyeztetve látták a kiváltság jogtalanul élvezett előnyeit. S a bécsi kamara 1740 után is inkább elnézte a jogellenes birtoklást, semhogy visszautasította volna a kérésüket, pedig most már ez lett volna a törvénynek megfelelő eljárás.

Láttuk, hogy a görögök először 1725-ben próbálkoztak, s most már tudjuk, miért tették épp az idét az első kísérletet, holott akkor már évek óta éltek a kiváltsággal. Hallottuk azt is, mily szokásellenesen jártak el, s mily önző módon állították össze pontjaikat. Tudjuk azt is, hogy a két magyar kamara ennek daczára a legmelegebben pártolta a kérvényüket. Nevezetesen a szepesi 1725 júl. 26-án felterjesztett pontjaikról azt mondta, hogy a régieket a változott időkhöz és körülményekhez képest állították össze, azaz sem szokatlan, sem káros, sem jogellenes dolgot nem látott bennük. Sőt épp azon az okon kérte a megerősítésüket, mert a

régi oklevél egyszer már úgyszólván meg volt erősítve, az országos határozatokkal s törvényekkel nem ellenkeznek, azaz nem egészen, s azért az ajánlott módosításokkal elfogadhatók.

Az a körülmény nem zavarta a görögöket, hogy akkor nem kapták meg a megerősítést s tovább is maradtak, a kik voltak, t. i. kiváltságnélküliek. Hisz már előbb is éltek vele s csak kényszerüsből kérték a megerősítést. De nem nyugtalanította a kamarát sem. Fölszedte a nem emelt évi 200 frtot s elnézte, hogy tovább is megerősítés nélkül éljenek a szabad kereskedés előnyeivel. Szóval minden maradt a régiben, mint említém, a belgrádi békéig, illetve az 1741: XXIX. t.-cz. meghozataláig.

1740-ben, írják ők maguk 1759-ben a királynőhöz benyújtott nagy panaszlevelükben, a harminczadok ismételt utasítást kaptak, hogy török alattvalóknak csak török árukkal szabad kereskedniök. Ezen kamarai tilalom idején — vallják a királynőnek — kénytelenek voltak a lengyelországi Novitarg városban nagy költséggel rakárt bérelni és tartani. 1744-ben a török alattvalók általában egy évi határidőt kaptak az ország elhagyására. Sajnos, e tilalmakat utóbb enyhítették, mint a tokajiak maguk beismerik. Mi tudjuk a fentiek után, hogy ez a megyék jelentéseire történt, melyekből kitűnt, hogy e görögökre főleg a kisebb városokban és a falvakon állítólag szükség volt.

Az 1744-i rendelet ellen Arad megye szólalt fel okt. 29-én tartott gyűlésén. A megye határozata ellen azonban felszólaltak az ottani rácz kereskedők s ennek következtében 1745 ápr. 2-án a pozsonyi kamara át is írt¹⁾ a helytartótanácsnak, a mely aug. 11-én körrendeletet küldött a megyéknek. Erre feleltek: Arad, szept. 22., Heves, szept. 24., Csanád, okt. 6., Pest, okt. 8. A görögökre már 1725 óta görbe szemmel néző Zemplén 1746 febr. 15-én jelentette, hogy területén vannak annyiban török alattvalóknak látszó görögök és ráczok, a mennyiben a családaiuk Törökországban élnek. Mindamellett kamarai pártfogás alatt mindenféle áruval kereskednek, mint a tokaji kiváltságosnak tartott társaságba keblezettek, holott a társaság a kiváltságlevelet azon feltétellel kapta, hogy tagjai állandóan itt lakjanak. A helytartótanács

¹⁾ Arad okt. 29-i és a kamara ápr. 2-i átiratai Bpest, OL. Helytt. O. Misc. fasc. 2, nro. 8.

febr. 25-én át is írt¹⁾ a pozsonyi kamarának, hogy több rendelet tiltja a török alattvalóknak más, mint török árukkal kereskedni.

A görögök értesülvén erről, ugyanazon év végén egy 5 pontú felségfolyamodványt adtak be azzal a kérelemmel, erősítse meg részükre elődeiknek I. Lipóttól nyert kiváltságlevelét. Kérésük megokadatulolásában felhozták, hogy az ő helyzetük egészen más, mint a többi görögöké, mert ők állandó itteni lakók és alattvalók, a kiknek Tokajban lakóházaik, szőlők és egyéb javaik vannak. Ezért fizetnek a kincstárnak census címén évi 200 frtot, továbbá a kiváltságlevelben kikötött bírságokat és hagyatéki illetékeket. Adóhányadul a tokaji városi pénztárba évi 300 frtot adnak. Mint más kereskedők, egész harminczadot fizetnek, nem pedig mint a nem kiváltságos görögök, úgy, hogy ezzel növelik a 30-ad bevételeket. Kereskedésük közhasznú, mert másoknál olcsóbban adják az árukat. Nem is kereskednek török, hanem lipesei és bécsi árukkal, következésképp nem is visznek ki pénzt Törökországba (?!). S ha már 1725-tel szemben, a mikor tudvalevőleg azon a címen kérték ők is, meg a kamarák is a megyei adózás alól való fölmentésüket, hogy semmiféle ingatlannal sem bírnak, hanem csak zselléreknek, 1746-ban, mert azt hitték, jobban hatnak vele, nemcsak beismerték, sőt érvel hozták fel, hogy házaik, szőlők, szóval ingatlanaik vannak, még ennél is érdekesebb, a mit érvelésük 5-ik pontjában említenek.

Folytonos élvezetében voltak — mondják — a nekik adományozott kiváltságlevelnek, a mely megkülönböztette őket a többi görögöktől, a kik a kincstárnak mitsem fizettek, nem is voltak a védelme alatt, hanem török alattvalók maradtak. Ők ellenben semmi tekintetben sem alattvalói a portának, a melynek soha semmivel sem adóztak. Azért tehát a törvény nem is őket érthette, hanem az említett görögöket. Igaz ugyan, vallják be, hogy többen közülök Macedoniában azon reményben, hogy feleségeiket Magyarországra hozhatják,

¹⁾ A pozsonyi a szepesinek 1746 márcz. 4. Félv. más. Bécs, KPL. Hung. Acta 10, nro. 135 ex Apr. 71. Ebben mondja, hogy a helytt. 1746 febr. 25. átirat hozzá, hogy Zemplén jelentése szerint területén vannak portai alattvalók, a kik kamarai pártfogás alatt szerződés és törvény ellen kereskednek. Efféle pártfogásról tudomása nem lévén, jelentést kér.

megnősültek, de ez évekkel azelőtt volt, a mikor még sem a törvény, sem a kiváltság nem tiltotta a nősülést. Ők szeretnék is elhozni nőiket és családjaikat, de a törököktől való féltükben nem merik megtenni! Végül kijelentették, hogy kénytelenek lennének Törökországba visszatérni, ha kereskedésüket tovább is akadályozni fogják s ezzel megfosztják őket a megélhetés módjától és lehetőségétől.

E folyamodványra a bécsi kamara 1747 jan. 3-án két átiratot¹⁾ is intézett: egyet a m. udv. kancelláriához, egyet pedig a pozsonyi kamarához. Ez utóbbit utasította, hallgassa meg a szepesi kamarát a tokaji görögök emlékiratában foglaltakra, főleg pedig a kiváltságlevél használatára nézve. S mivel a kamarai jószágokon élő görögök, mint állítják, adófizető állandó országlakók és kincstári alattvalók, semmiképp sem lehet őket török alattvalóknak venni. Ennélfogva sem meg nem foszthatók az 1741: XXIX. t.-cz. alapján az ország többi lakosai példájára való szabad kereskedelemtől, sem pedig nem érthetők és alkalmazhatók reájuk a helytartótanács útján a török alattvalók kereskedéséről kiadott királyi rendeletek. Védjék tehát őket addig is, míg folyamodásuk királyi elintéztét nyer, megengedvén nekik, a mennyiben nem volnának török alattvalók, a szabad kereskedelmet, s utasítsák a szepesi kamarát, a harminczadokat és egyéb kamarai és kincstári tisztviselőket, hogy a folyamodókat főleg a közeli debreczeni vásáron támogassák.

A kancelláriának szóló átiratban egyenesen kimondotta a kamara, a mi nincs is benne a görögök folyamodványában, hogy állításuk szerint Zemplén megye tiltja nekik, mint török alattvalóknak, a szabad kereskedést, és kérte, hogy tekintetbe véve a pozsonyi kamarának mellékelt utasításában felhozott érveket, tiltsa meg a megyének, ne háborgassa s főleg a közeli debreczeni vásáron ne bántsa őket.

A kancellária minden vizsgálat nélkül intézkedett s a helytartótanács már jan. 13-án, ismételve a kamara és a görögök memorialéjában felhozott érveket, utasította Debreczen városát és Zemplén megyét, ne akadályozza őket szabad kereskedésükben.²⁾

¹⁾ Mindkettő egész iv. fog. Bécs, KPL. Hung. 1747 jan. esom.

²⁾ Eg. iv. fog. Bpest, OL. Helytt. O. Misc. fasc. 2, nro. 8. — A esom. ezime: Circa Turcicos mercatores qualiter regulandos, s a felz. levő specif.

Erre azonban közbeléptek a felvidéki kereskedők mindközönségesen és febr. 16-án kelt felségfelterjesztésükben¹⁾ teljesen másként adták elő a dolgot, mint a helytartótanács 1745 aug. 11-i körrendeletére válaszolt megyék. Ezek is csak annyiban és ott mondták szükségesnek és fentartandónak a görögök kereskedését, a mennyiben és a hol, a kisebb városokon és a falvakon, nemcsak kereskedők, de még csak czélheli iparosok és mesteremberek sincsenek s így a szegény lakosságnak háziipari szükségletein kívül eső czikkeikért a sokszor nagyon is messze fekvő városokba kell nagy fáradsággal és idővesztéssel gyalognia. A felvidéki részek ezen kereskedői, kiknek panaszos folyamodását Lőcse város febr. 16-án kelt meleg ajánló soráival ugyancsak támogatta, ez ajánló levélből következtetve a szepesi német városok régi kereskedőnépe, meghatva panaszkodnak, hogy egykor virágzó kereskedésüket a jövevény görögök csaknem teljesen tönkretették. S ha az akkor már kijózanodott magyar kamarák hasonló állításait kételkedve fogadjuk, a magyar Debreczen nagy panaszát részrehajlásból és elfogultságból eredőnek vesszük is, ezeknek a német, tehát itt lakó, de szintén idegen kereskedőknek, azaz érdekelt, de egyébként illetékes embereknek a nyilatkozatát a görögök kereskedelmének kártevő és vészthozó voltáról bizvást elfogadhatjuk.

A felvidéken egykor virágzó kereskedésük oly szerencsétlen állapotában, annyi honfi siralmas romlása után ők, a sóhajtvá nyögő kereskedők hajótörött maradványa, sehová sem fordulhatnak máshová, mint a felség kegyességéhez és igazságérzetéhez. A felség királyi városainak a magistratusai bizonyíthatják, micsoda kereskedés virágzott a felvidéken. Egyedül Kassán húsznál több oly gazdag kereskedő volt, hogy a város összes kiadásainak több, mint egyharmadát fedezték, a kik közül alig három maradt,²⁾ a többi nyakig adósságba merülve végső

szerint is 1732-n kezdve 1733, 1735, 1739, 1740, 1741. évekről tartalmaz iratokat 1769-ig.

¹⁾ Eg. iv. más. kn. Uo. Ideal. ocon. nro. 15 ex 47. Aláírva: qucestores partium r. Hung. super. in communi. Mellette Lőcse város 1747 febr. 16. kelt ajánló levele, eg. iv. más.

²⁾ s... ex quibus nunc pro dolor 3 taliter qualiter subsistentibus reliqui omnes collotenus debitis passivis involuti, in extrema paupertate inge-

nyomorúságában velük együtt könyörög a török alattvalók kereskedésének a korlátozásáért. Az országos vásárokat a görögök sokasága miatt már nem is merik fölkeresni, mert annyit sem tudnak kiárulni, hogy az útjukat fedezze. És nemcsak őket fenyegeti a végső veszedelem, hanem az iparosokat is, mert ez az egész országban szétterjedt török fajzat nem elégedve meg a mindenféle áruval és borral való kereskedéssel, az ipari tárgyakra is reávetette magát, az adózó mesteremberektől is elszedi a verejtékes kenyér morzsáit. S még az itt concivilitást nyert görögök sem teszik le végleg görög mivoltukat, mert sohasem szövetkeznek a hon fiaival, hanem mindig görögökkel társulnak. Ezek a török alattvalók részben a kereskedésből gyűjtött pénz kivételével, részben a jó pénznek hitvány török pénzre való beváltásával is károsítják a kincstárt, de azzal is, hogy az adózó kereskedőosztályt gyengítik. És bár az 1741: XXIX. t.-cz. és az ismételt kiadott kir. elhatározások a török alattvalókat csak török árukra szorították, ez a török népség ezeket az intézkedéseket megvetve annyira vetemedett, hogy a debreczeni bírónak, a ki őket e rendeletek betartására felhívta, megtagadta az engedelmséget, és így a lócsei és a késmárki kereskedők rúttul becsapódtak, mert annak reményében tették meg a hosszú utat, hogy német árukat csak tőlük lehet majd venni.

Lócse város ajánló soraiban nyíltan megmondotta azt is, hogy a honfiak érdekeit az idegenekkel szemben védeni hivatott törvénynek és királyi rendeleteknek azért nem volt meg a remélt sikere, mert az ellenük vétőkre semmiféle büntetés sem volt szabva.

A kancellária épp úgy méltányolta ez illetékes helyről jött és megszívlelésre méltó sorokat, mint előbb a kamaráét, s febr. 23-án ¹⁾ utasította a helytartótanácsot, állapítsa meg, hol és kik

miscunt et una nobiscum, qui eodem morbo laboramus, clementiam mattis v. s. quoad refrenandos Turcicos subditos suspirunt. Loca anniversariis nundinis conspicua ob multitudinem Graecorum amplius nec frequentare audemus... quandoquidem gens tali Turciae ditioni subjecta per totum regnum hoc sparsa, mercium omnis generis... quaestu haud contenta, jam ad ipsas mechanicas artes... distrahere taliterque ipsis etiam contribuentibus opificibus frustillum illud panis, quem sudore quaerunt, impudice praeripere... contendit.

¹⁾ Eg. ív. más. no. — „... quatenus id, in quibus locis oujusve culpa aut conniventia et quales excessus circa quaestum subditis portae Otto-

követtek el kereskedelmi visszaélést a porta alattvalói részéről, s azután tegyen megfelelő intézkedést, hogy az idézett törvény és kir. elhatározások érvényre jussanak. A helytartótanács e rendelet értelmében jún. 14-én utasította Zemplén, Heves és Pest megyéket, tiltsák el a kecskeméti, a gyöngyösi és a tokaji görögöket a szabad kereskedéstől, minekutána egy és más megye felterjesztéséből értesült, hogy a porta ezen alattvalói visszaélnék vele.

A szepesi kamara júl. 10-én adta meg a kért felvilágosítást, ¹⁾ melyet a pozsonyi okt. 20-án küldött föl a saját ajánlásával. ²⁾ Tárgyalás alá véve a görögök emlékiratát, hét pontban igazolva találták állításaikat. Ennélfogva annak, hogy szabad kereskedést kapjanak, csak az az egy akadálya van, hogy egyeseknek a feleségei tényleg Törökországban laknak, minek folytán bizonyos fokig török alattvalóknak látszanak. Egy mellékelt jegyzékben össze is állították azokat, a kiknek családja Törökországban maradt, a kik feleségeikkel együtt itt élnek és a még nóteleneket. Ez utóbbiak voltak 14-en, a feleségesek 11-en és a szalmaözvegyek 22-en, azaz mégegyszer annyian, vagyis a kamara saját jegyzékével meghazudtolta a görögöknek azt az acceptált állítását, hogy csak egyesek hagyták nejeiket Törökországban. Vajjon már most ezeknek megengedhető-e tovább is a szabad kereskedés, az ország többi kereskedői példájára, az egyesegyedül és tisztán a felségtől függ. Tekintetbe véve azonban az enyhítő körülményeket, hogy t. i. a törökök akadályozzák feleségeik idehozatalát, hogy itten jövedelmi források, házaik, szőlőik vannak, Törökországgal nem is kereskednek (!), hogy egyesült vallásuak, már pedig ellenesetben féltő, hogy visszaesnek a szakadárságba, a szepesi kamara ajánlotta, hogy ez egy akadály alól oly föltétellel, hogy jövőre kizárítás terhe alatt Törökországban nem szabad házasodniok, fölmentessenek.

A pozsonyi kamara teljesen osztotta a szepesi véleményét.

manicae admissum committantur, indagare et rescitis illis conveniens eatenus remedium ponere, consequenter... legis et ben. resolut. r. effectum omni meliori modo procurare noverite.

¹⁾ Eg. ív. más. hátl. 11. Mellette a görög kompánia névsora, eg. ív. k. és aláírás n. Nősek = 11, nótelenek = 14, szalmaözvegyek = 22.

²⁾ Két ív. ered. Uo. 1747 oct. csom.

A feleségesek tovább is élvezhetnék a kiváltságos kereskedést. A szalmaözvegyekkel az a baj, hogy nejeik künn levén Törökországban, félig-meddig török alattvalók, már pedig a legutóbbi (1741) országgyűlés XXIX. t.-czikke világosan mondja, hogy az olyan és azok a görögök és örmények, a kik bármiként alávetvék a töröknek, minden kereskedéstől eltiltassanak, azt kivéve, melyet a portával kötött szerződés részükre fentartott. Ennélfogva nem látható be, hogyan élhessen e csoport ily körülmények között a szóban levő kiváltságokkal, kivéve, ha feleségeiket bizonyos záros határidő alatt idehozzák és a felvidéken állandóan megtelepszene, a mire a kamara nézete szerint reá is kellene őket szorítani azzal a fenyegetéssel, hogyha e feltételnek a kitűzött idő alatt eleget nem tesznek, az említett görög kereskedők társaságából egyszerűen kitöröltetnek s olybá tekintetnek, mint a többi országlakók. Ugyanezzel az elővigyázattal kellene eljárni a 3-ik csoporttal, a nőtelenekkel szemben is, t. i. kényszeríteni s reaszorítani őket arra, hogy itten nősüljenek, a mi elérhető volna azzal a meghagyással, hogy a ki Törökországból hoz feleséget, ipso facto kizártnak tekintetik s a kiváltsággal többé nem élhet. Ez annál inkább megtehető és megteendő, mert maguk is ajánlkoztak reá. Ezek voltak a kamara megjegyzései és nézetei a görögök személyére nézve. A mi a kért kiváltságokat illeti, nevezetesen azt a pontot, a melyben a nevezetteknek, illetve elődeiknek Debreczenben bizonyos jogok és előnyök adtak, a kamarának az volt a véleménye, hogy minekutána a kiváltság kiadása óta a helyzet teljesen megváltozott, a mennyiben a debreczeni görögök a Rákóczi-felkelés idején Tokajba költöztek át s Debreczenben egyetlen görög nem maradt, az ok megszüntével az egész pont, mint már felesleges és szükségtelen, kimaradhat. Ezekkel a feltételekkel a kért kiváltságokat a kamara nézete szerint meg lehetne erősíteni, úgy azonban, hogy a társaság a felajánlott 500 arany helyett ezeret, sőt többet, a mennyit t. i. a felség kíván, fizessen le a kincstárba.

E két felvilágosításban nehéz összeegyeztetni azt az állítást, hogy a görögök mindenben igazat mondtak, azzal a ténynyel, hogy csaknem fele (22 és 11 + 14 = 25-el szemben) részüknek a családja künn maradt Törökországban. S ha a 14 nőtelent leszámítjuk, akkor meg éppen a felével több a szalmaözvegyek

száma a családostul itt élőkénél. Vagyis mindkét kamara véleménye nagyon is kedvező a görögökre. Az meg éppenséggel csak a kamara kapzsiságából magyarázható, a mit a felajánlott 500 arany helyett ezer s ennél is több arany követelésével árult el, hogy a kért kiváltságlevél megadását javasolta. S ha a görögök az 1753-ban bizonyára ez ígéret révén évi 300 frttal fölemelt censust utóbb nem sokallották volna, a két magyar kamarának ezt a nem érdemelt jóindulatát talán nem játszották volna el.

Nem e kedvező fölterjesztéseken és kettős ajánláson múltott, hogy a kir. elhatározás késett. A megye szept. 11-én némi felvilágosítást kért a kancelláriától,¹⁾ melyre szept. 19-én megkapván a választ²⁾ a helytartótanács útján, 1748 márcz. 31-ét tűzte ki a görögöknek határnapul a kiváltságlevél megszerzésére. Az így megszorított társaság febr. 6-án³⁾ azon alkalmából, hogy Pacsó László nevű új bíróját fölterjesztette megerősítés végett s az évi 200 frtot, valamint az 1747. évről a kincstárnak járó 22 frt 54 kr. illetéket lefizette, egyúttal panaszlevelet adott be Zemplén ellen, hogy t. i. bezáratja a boltjaikat, ha az említett határnapig nem lesz meg a kiváltságlevelük. Ők meg is hajolnának e határozat előtt, — írják a kamarának — ha az összes görögökre szólna, de a vásárokon járva úgy értesültek, hogy az egri, a miskolczi, a kecskeméti és a többi csak magánvédelem alatt álló görögöknek és örményeknek szabad a kereskedés, csak ő nekik, kamarai oltalom alatt lévőknek tilos tetszés szerint kereskedniök, pedig elvégre fizetnek érte. S mivel gyanítják, hogy nem is a megye akadékoskodik, hanem csak egyes tisztviselői, hogy őket boszantsák, kérték a kamarát, eszközöljön ki a helytartótanács útján a megyének szóló rendeletet, ne bántsa őket addig sem, míg a kért kiváltságlevelet megkapják.

A szepesi kamara febr. 7-én jelentést is tett a társaság panaszáról s a pozsonyi febr. 24-én továbbította az ügyet Bécsbe. A bécsi kamara azonban csak 1752 aug. 12-én válaszolt a pozsonyinak

¹⁾ A csomagban e kolettel Zemplénnek egy más ügyben kelt jelentését találjuk.

²⁾ Félv. fog. Uo.

³⁾ Eg. ív. más. rávez. : praesent. 6. Febr. 1748. Bécs, KPL. Hung. 1747. júl. csom.

s ugyanakkor ártirt a kancelláriához is.¹⁾ Az alatt a görögök elúnták a várast s 1750 nyarán újabb felségfolyamodást adtak be,²⁾ melyben előrebocsátották azt a panaszkodást, hogy Zemplén megye kétszeresen veszi meg rajtuk az adót. Ők ugyanis a várossal kötött szerződés értelmében mindennemű

¹⁾ A febr. 7. jel. Bécs, KPL. Hung. 1748 febr. cs. Eg. iv. más. — A febr. 24. felterj. Uo. Eg. iv. ered. — A bécsi kam. aug. 12. két irat, egy-egy iv. fog. Uo. 1752 aug. csom.

²⁾ Álljon itt összehasonlítás kedvéért az 1747 jan. 5 pontos és ez az 1750-i 6 pontú folyamodványuk.

Ssma, stb. Ad sacros pedes m. v. ss. prostrati, ut ulteriorem c. r. elementiam et protectionem consequi valeamus, statum et constitutionem nostram in... detegimus sequentibus: 1. Deo et ejus s. ecclesiae obsequentes filii una cum parcho nostro jurisdictioni uniti eppi Munkach. subjecti semper fuimus et sumus, quod ipsum testatur c. r. privilegium Leopoldinum a 1667 nobis... concessum et deinde a. 1690... confirmatum sub A. Testatur insuper confirmatoria jurisdictionis memorati eppi Munkach. a. 1736 et iterum 1745 emanata hieque copialiter annexa sub B. Ex quibus manifestum evadit, quod status noster longe distinctus sit a conditione reliquorum Graecorum.

Ss. stb. Calamitas nostra desinere nescia nos iterato adigit, ut ad thronum m. v. ss. m. repraesentemus, qualiter icottus Zemplin. non obstantibus privilegiis nostris, nec obstante eo, quod ratione quanti contributionalis, praejuncturarum item ac vecturarum, non secus quarterii militaris aliorumque publicorum onerum cum citte Tokaj. ut sub A. ita convenerimus, quod in redemptionem horum omnium 300 fl. annue in gremium dietae cittis parato aere deposituri simus, attamen tam praejuncturarum, vecturarum quarteriorumque et ipsius quanti contributionalis praestationem in natura exigat sicque unum bis praetendat.

A cujusmodi praetensione sua nobis sane praedjudiciosa secus vix unquam desistet, nisi m. v. ss. diu multumque et magnis sumptibus ac expensis sollicitam privilegiorum nostrorum confirmationem... resolvere dignata fuerit. Ut autem pro facilitatione talismodi... confirmationis differentia, quae inter nos et alios Graecos, Turciae attamen jurisdictioni subjectos, nova pro obtinendo libero quaestu, uti nobis innotuit, privilegia sollicitantes, tanto clarius appareat, eam sequentibus... declaramus, ut

a dójukat készpénzben leteendő 300 frttal váltják meg, a megye pedig természetben követeli tőlük. Ez a zaklatás a megye részéről nem is fog meggyőződésük szerint megszűnni mindaddig, a míg csak kiváltságlevelüket meg nem kapják. Ennek az elérésére 7 pontban felsorolják a különbséget köztük és a

pote: 1. Nos cum rebus et mercibus Turcicis quaestum non exercemus, sed omnes merces nostras partim Lipsiae, partim vero Viennae et Vratislaviae aut in aliis SRI. partibus comparare et coemere consuevimus, illi oconverso principaliter mercium Turcicarum commercium et distractionem exercent.

2. Illi a mercibus suis per totum regnum nihil amplius quam 5% praestare tenentur, nos quemadmodum alii regnicolae praeter et ultra 5% etiam mediam tricesimam solvere consuevimus.

2. Fideles et stabiles subditi sumus mattis v. ss. in fisc. opp. Tokay fixas residentias, item vineas et alias facultates habentes et hac ratione ad cassam caalem singulo anno titulo census solvimus fl. Rh. 200, item muletas poenasque vinculares juxta tenorem privilegii, et ex caducitatibus intervenientes res mobiles et immobiles aequae cursorum fideliter administramus. Praeterea in sortem quanti portionalis damus annuatim fl. Rh. 300 titulo nempe praejuncturarum et aliorum publicorum onerum. Neque defuimus concurrere ad binas jam insurrectiones. Accedit, quod in motibus Rakoczianis praeter debitam fidelitatem cum incuratione nostri pecunia etiam succurrimus cum periculo vitae caes. militiae attunc in summa necessitate constitutae, de qua actu etiam prae manibus nostris extant quietantiae. Tricesimales proventus notabiliter augemus, quos non ut alii Graeci, verum adinstar reliquorum civium solvimus.

3. Utiles sumus publico, quia leviori pretio vendimus merces, et,

3. Illi si in praevaricatione deprahenduntur, semet Turcicos

társulatokon kívül levő többi görögök között, a kik szintén kiváltságot kérnek, holott török alattvalók. A mi azt a kifogást illeti, hogy néhányuk (!) családja Törökországban maradt, ez szerintük nem lehet akadály és pedig — mondják prókatori fogással — egyrészt azért, mert nem új kiváltságot kérnek, hanem csak

uti superius demisse exposuimus, concurrimus ad supportanda quaelibet onera. Testatur haec cottus Zemplin. recommendatio consilio l. r. transmissa sub C.

4. Nos nullum quaestum exercemus in Turciam, consequenter non deducimus eorsum pecuniam, sed veluti alii veri regni cives Viennensibus et Lipsiensibus mercibus quaestum exercemus.

5. Semper in continuo usu fuimus nobis... collati privilegii, cujus puncta tam in sacris, quam vero saecularibus sanete et inviolabiliter observavimus. Et hoc ipsum privilegium nos semper distinxit a reliquis Graecis. Nam illi, cum nullam taxam solverint ad aerarium m. v. ss., non fuerunt, nec sunt sub protectione caali. Accedit et illud, quod illi schismatici sint dependentes a vladica et metropolita subiectique portae Ottomanicae, nos vero uniti, jurisdictioni eppi Munkach. subsumus et nullo modo portae Ottomanicae subiecti neque eorsum quidquam solvimus, sed m. v. ss. Et ideo lex novellaris non nos, verum praememoratos Graecos tangit. Verum quidem est, quod aliqui nostrum in Macedonia ante compluris annis duxerint uxores cum spe abinde easdem in Hung. educendi, quod attunc nec lex, nec privilegium vetuit. Sollicitos conatus impendimus usque in prae-

subditos esse allegando contrabandum per solutionem duplicis vectigalis seu 10% redimunt, nos ejusmodi merces contrabando affectas in perpetuum amittimus.

4. Noster iudex toties, quoties eligitur, coram icaa Seepus, regi et regno fidelitatem jurat, illi Turcico imperio fideles non sine maximo publici boni praedjudicio innumeris sane pecuniis maxime solidioris monetae in Turciam traducunt.

5. Nos jurisdictioni caali subjecti titulo census caalis annuos 200, titulo vero publicorum onerum ad cassam cittis annuos 300 fl., praeterea omnium poenalitatum poenarumque vineularium ratam medietatem ad cassam caalem praestamus, illi contribuunt nihil.

6. Ad praeteritas binas regni insurrectiones nos non minus ac alii regninobilis concuorere debuimus, illi de concursu nec somniarunt.

7. Nos sumus sub jurisdictione eppi Munkach. cunctis unanimiter s. unionem profertentes, sed quia, uti ex praemissis apparet, non uniti melioris essent conditionis, hinc fit, quod non modo unionem nullus amplectatur, ast potius nos omnium risui et cachinationibus expositi simus.

Ex quibus omnibus apparet, quod nos quemadmodum alii veri regnicolae non pro extraneis, sed pro contribuentibus subditis considerari debeamus. Quamvis autem

a réginek a megerősítését, de másrészt azért sem, mivel ha mindenben hasonlók lennének a többi országlakókhöz, akkor úgyis szabadon kereskedhetnének és természetesen nem volna szükségük semmiféle kiváltságra. Sajnálják, hogy sem feleségeiket nem hozhatják ki, sem az ifjúságnak meg nem tilthatják az ott

sens easdem educendi, sed a tyrannide Turcica vitae nostrae et ipsarum imminens horrendum periculum praepedivit conatus nostros. Quo casu deterriti in coelibatu adhuc existentes, nemo deinceps ibidem inibit matrimonium... ergo... supplicamus, dignetur m. v. ss. ... privilegium Leopoldinum patribus et praedecessoribus nostris elargitum... confirmare... nam morti equiparandum dolorem nobis causaret, si e gremio SRE. ad schismaticos et e regno aptolico... sub tyrannidem Turcicam redire cogere, quod infallibilis eveniret, si per cassationem quaestus usque huc exerciti media vendi nobis demerentur. In contestationem fidei et fidelitatis nostrae... offerimus ad *privatum* cassam m. v. ss. 500 aureos solitamque cancellariae taxam pariter deposituri. — Eg. iv. ered. rávez.: /, és praes. 3. Jan. 1747. Bécs, KPL. Hung. 1747 jún. esom.

uxores aliquorum ex nobis in Turcia habitent, illud tamen obstare non videtur, tum ideo, quia non quaerimus impetrationem novorum privilegiorum, contra quae fors ratio isthaec militare posset, ast antiquorum et non obstante hac circumstantia ante 50 annos jam... elargitorum... confirmationem sollicitamus, tum ideo, quia si per omnia et in omnibus aliis regnicolis pares essemus et in nullo puncto distingueremur, quemadmodum alioquin per totum regnum de natura sua nobis liber quaestus admitti deberet, ita privilegii cujuspiam necessitas nulla esset. Caeterum dolenter sane nobis accidit, quod in ordine etiam ad hoc punctum id, quod magnopere desideraremus, adimplere haud possimus, quia citra manifestum vitae et bonorum periculum neque uxores nostras ibidem de facto existentes revocare, neque juvenes per speciale edictum aut privilegium propter metum ingentis et tyrannicae persecutionis a connubio ibidem incedendo simpliciter arcere valemus, facturi id alioquin, ubi ubi rationes circumstantiarum admiserint. Supplicamus igitur m. v. ss. ... quatenus ex praedeclearatis etiam motivis et rationibus confirmationem privilegiorum nostrorum... resolvere dignetur.

Eg. iv. más. rávez.: praes. den. 7. Sept. 1750. uo.

való nőülést. Valóban érdekes olvasni, micsoda különbségeket fedeznek fel közöttük és a többiek között, holott egyéb nem volt, minthogy évi 200 frtért kamarai oltalomban részesültek s ezért jogtalanul olyan előnyöket élveztek, melyek őket épp oly kevéssé illették, mint a többieket. Alig hihető azonban, sőt a bécsi kamara 1752-i válaszából nyíltan ki is vehető, hogy ezeket a dolgokat a kamara figyelembe sem vette. Azt írta ugyanis a pozsonyinak, hogy a kért kiváltság ügye némely közbejött okokból nem volt elintézhető, azóta pedig egy s más körülmény változott. Azért utasította a pozsonyit, vizsgálja meg újból az ügyet s adjon véleményt, egyben pedig tegyen kellő rendelkezést, hogy a folyamodók sem az addigi szabad kereskedésben ne akadályoztassanak, sem adózásokkal és egyéb közterhekkel ne terheltesenek a méltányosságon felül.

A kancelláriát ugyanezen tényekre való hivatkozással felkérte, rendelje el a megyénél, hogy a tokaji görögöket az 1741: XXIX. t.-cz. értelmében, azaz mint nem török alattvalókat, a szabad kereskedésben ne háborgassa, sem pedig törvényes mértéken felül lévő adózásokkal ne terhelje. A kancellária aug. 22-én azt felelte, hogy a helytartótanácsnál intézkedett, hallgassa meg a megyét a felhozott panaszokra nézve és ha azt találja, hogy a panaszlókat a jogosnál nagyobb teherrel sújtotta, szüntessen meg e téren előforduló minden kihágást és visszaélést. A kért és szintazonképpen, mint a hogyan a régít is ő állította ki, általa kiadandó szabadalomlevélre nézve utasította a helytartótanácsot, kérje ki a megye és a tokaji földesuraság véleményeit s azokat saját nézeteivel együtt terjeszsze fel.¹⁾

A tokaji görög kereskedőtársaság kiváltságlevelének az ügye tehát, valamint e levélben kért szabad kereskedelmüknek és a megyére való adózásuknak a dolga az 1752 őszén láthatólag kedvezően állott. A politikai hatóságok úgy, mint a magyar kamarák csak azt az egy nehézséget hozták fel, melyet 1750-i erélyes hangú folyamodványukban a görögök is említettek, hogy többnek, jobban mondva *nagy részüknek a családja künt maradt Törökországban*. Egyébként a kancellária nem zárkózott el az oklevél kiadásától, a két kamara pedig lefelé oltalmazta, föl-

¹⁾ Ered. eg. iv. Uo.

felé meg pártfogolta őket. Csak a bécsi hivatkozott bizonyos »közbejött« akadályokra. Abból a körülményből, hogy csak így általánosságban említette az okokat, joggal következtethető, hogy kényesebb természetűek lehettek. Azt, hogy nem egy, hanem több volt, maga a kamara mondja, de hogy melyek s minők lehettek, arra nézve semmi legkisebb útbaigazításunk sincs. S bár csak találgatásra vagyunk is utalva, azt hiszem, nem tévedek, ha a következőkben keresem az említett akadályokat. Először is és legfőképpen ilyen lehetett és kellett lennie az 1749-ben vallásuk révén Oroszország részéről történt közbelépés, mely az államtanács (ministerialis conferentia) elé került megvitatás végett.¹⁾ További okát a dolognak a szintén 1749-ben, tehát éppen a Magyarországra jött görögök ügyének újból történt fölvetődése és élénk tárgyalása idején felállított Commerzienrath működésében kell keresnünk. Legalább a némiképpen török alattvaló s mégis különféle áruval kereskedő görögök és ráczok ügyében 1752 júl. 10-én kiadott kir. elhatározás már ennek az éppen felállított s akkor egyedül létező kereskedelmi hatóságnak a javaslatára adatott ki. S hozzá utasította a királynő a pozsonyi kamarának ugyanez ügyben 1752 nov. 17- és 1753 febr. 27-én kelt felterjesztéseit is. Harmadik okának kellett lennie annak a ténynek, hogy a titkos államtanács (geheime Hof- und Staatsconferenz) nemcsak a szakadár azaz rokonvallásuk révén Oroszország részéről való támogatásukról tudott, hanem az osztrák örökös tartományok kereskedésére nézve káros voltuk kérdésével is foglalkozott. Az 1752 jan. 26-án tartott ülésének jegyzőkönyvében ezeket írta a felségnek: »hogy felséged örökös tartományai-
ból egyetlen keresztény kereskedő sem kereskedhetik a török üzerek mellett sem szárazon, sem vizen a török tartományokkal, azaz sem onnét nem hozhat be semmit sem, sem pedig az örökös tartományokból oda nem vihet ki semmit sem, annyira nyilvánvaló dolog, hogy az államtanács is tudja. Mert a törököknek az országba lépéskor fizetendő a passzaroviczi szerződés erejénél fogva 3, a belgrádi béke óta 5 százalék ellenében, a nélkül, hogy

¹⁾ A kancz. 1751 szept. 17. felségfelt. 1 $\frac{1}{2}$ iv. ered. Bécs, KPL. Hung. 15. 159. cs. V. ő. továbbá a Bpest. OL. Kancz. O. Conc. exped. nro. 9 ex Oct. 1751. levő 2 drbot, u. m. a gr. Uhlfeldhez intézett átírat és a Klobusiezky zempl. főispánnak szóló leíratot. L. alább a 104. l. mondottakkal is.

átviteli és fogyasztási illetéket fizetnének, teljesen szabad török áruikat behozni, eladni vagy továbbszállítani és viszont a felség tartományokban beszerzett áruikat Törökországba bevinni. A míg tehát a keresztény kereskedő sem behozatalt, sem kivittelt nem űzhet, addig a törökök egészen megtöltik áruikkal az örökös tartományokat, a melyekből keveset vivén ki, inkább áruikért kapott pénzt visznek ki s addig is már milliókra menő összeget vontak el innét s azt a jövőben is folytatva, az örökös tartományokat teljesen kiszipolyozzák. Ennek a megakadályozására a commercium-directorium nem lát más módot, mint hogy a keresztény és török kereskedőket egyformán vámolják.¹⁾ Ezen okokból húzta, halasztotta a bécsi kamara a kért oklevél kieszközlését s hagyta régiben a tokaji görögök dolgát. A következő 1753-tól azután hozzájött az a körülmény is, hogy a magyar kamarák elfordultak a görögöktől s az addigiakkal ellenkezőleg egyre kedvezőtlenebb jelentéseket adtak róluk.

¹⁾ »Dass neben einem türkischen trafficanten kein christlicher negotiant, mithin auch kein handelsmann aus E. ksl. kgl. Mt. erbländen weder zu land, noch zu wasser in die Türekey und von dannen in dero erbländer oder weiter negotiren könne, ist eine offen am tag ligende, folgar auch dero . . . geheimen hof- und staats-conferenz nicht unbekante sache. Weilen der Türek in kraft der Passarowizer convention a 3, und nach erfolgten Belgrader frieden a 5%, die er bei dem eintritt bezahlet, ohne ein weiteres pro transito oder consumo in E. ksl. kgl. Mt. erbländen zu entrichten durchaus frei sein, türkische feilschafften verkauffen oder weiterführen und ebenfalls die in denen herobigen ländern eingehandelte waaren in die Türekey bringen kan. Der christ dagegen sowohl türkische producta, die er herein, als jenes christliches gut, so derselbe dahin führen wolte, nach der jezigen zollverfassung in ein jedwedenen land theils mit der transito, theils mit den consumo gebühr, die auf mehrere respective viele % ausgeworffen ist, vergeben müste, so gegen der türkischen gabellirung nach dem unterschied des landes, ein oder aus welchen die handel getriben werden solte, 10, 15, 20, auch mehr % austrage und daher den christen völlig zurücksezen. Aus welchem dann nothwendig folget, dass der christliche negotiant seine waaren nicht in die Türekey und dagegen andere herausbringen könne, der türkische trafficant aber mit seinen feilschafften E. ksl. kgl. Mt. erbländer anfülle, dagegen aus ihnen sehr wenige waaren, mithin vieles geld zurückführe und mit dieser gelegenheit auch die ksl. kgl. speiesgelder, wie notorisch, häufig einwechsle, folgar auf diese weise nach und nach viele millionen seit deme fortgeschleppt habe und künftighin solcher gestalten die erbländer auszüsüügen fortfahren werde. So nothwendig diesem grossen übel abzuhelffen in dem hier beiliegenden. . . . vortrag sth. Bécs, KPL. NÖ. ez év a.

Nem czéлом azonban a görög kereskedők tokaji társaságának a teljes történetét vázolni, azért nem is részletezem tovább ezt az ügyet. Csak a végét említem fel, hogy t. i. a királynő 1760 jún. 19-i leiratában,¹⁾ tekintetbe vevén, hogy Porda Kristóf bíró a tokaji görög kereskedők társasága nevében Debreczen város ellen benyújtott panaszlevelében hivatkozott I. Lipót kiváltságlevelére, utasította a helytartótanácsot, szerezze be Zemplén megye útján s terjeszse fel a kérdéses oklevelet.

A helytartótanács jún. 26-án meg is hagyta a megyének, kérje el a mását a kereskedőktől s küldje be. S mert a megye késett a beküldéssel, a királynő a következő 1761 aug. 28-án megsürgette a helytartótanácsot, a mely szept. 3-án ismét leírt a megyének, terjeszse fel rögtön a levelet, a melynek mását a görögök újabb panaszlevelük szerint már átszolgáltatták volt. 1761 okt. 30-án²⁾ végre a megye eleget is tett a meghagyásnak. A beküldött irat azonban nem az oklevélnek káptalani vagy hiteleshelyi szokásos hivatalos és hiteles átírata, hanem a kassai adminisztráció által 1755 febr. 1-én láttamozott s Zemplén által Tokajban 1757 márcz. 19-én aláírt közönséges másolat, melyet az adminisztráció 1759 máj. 31-én, Zemplén pedig 1761 júl. 31-én ismét aláírt.

S mivel a megye ezt az iratot is minden megjegyzés nélkül küldte föl, a helytartótanács 1762 júl. 9-én leírt,³⁾ közölje esetleges reflexióit is. E meghagyásra, melyet 1762 okt. 4-i és nov. 8-i kétszeri sürgetés⁴⁾ követett, Zemplén decz. 16-án deputaliter összeállítván megjegyezni valót,⁵⁾ végre ezeket is felküldötte.

¹⁾ A helytt. leirata Zemplénhez 1760 jún. 26. de mandato r. die 19. Jun. 1760 emanato. Félv. fog. Bpest, OL. Helytt. O. Misc. fasc. 72, nro. 426. — Uo. ua. jelz. a. a helyttótán. 1761 szept. 7. kelt sürgetése Zemplénhez de mand. r. die 28. Aug. 1761. eman. Félv. fog.

²⁾ Uo. ua. jelz. a. Zemplén felt. a helyttótán.-hoz 1761 okt. 30. Eg. iv. ered. Mellette 5 iv. más. a fölterj. oklevelek 1755—1761. hitel. másolatban.

³⁾ Eg. íves fog. uo. ua. jelz.

⁴⁾ Az okt. 4. eg. iv. a nov. 8. félv. fog. uo. ua. jelz. a. Mindkettőre reáv. : ex b. mand. r. Nov. 1762.

⁵⁾ Zempl. m. 1762 decz. 16. irat. együtt uo. ua. jelz. eg. iv. ered. Czime : Reflexiones super b. privilegio Leopoldino compagniae quaestorum Debreczini eotum degentium elargito ac nunc per Tokajensem Graecorum compagniam a suatte ss. confirmari supplic. deputationaliter elaborati.

Ez iratában több kifogást emelt a görögök s a kért kiváltságlevél megadása ellen. Az oklevél 12-ik pontjából világos, — úgymond — hogy a tokaji görögöket nem illeti, mert kifejezetten a róm. kath. egyházzal egyesült gör. szertartásuaknak s állandóan Magyarországon lakóknak adatott, még pedig azon feltétellel, hogy papjuk a munkácsi gör. szert. egyesült püspök alatt álljon s tőle küldessék, már pedig a kérvényezők szakadárok s szakadár a papjuk is, a kit a karlóczai szakadár metropolita beleegyezésével és útlevelével Törökországból kapnak. Vannak ugyan közöttük olyanok, a kik ez országba bekebelezvék és a felség alattvalói, de felvettek maguk közé török alattvalókat is. Ezeket tehát előbb valami úton-módon okvetlenül ki kellene küszöbölni. S a mint nem felelnek meg e pontnak, épp úgy nem tartják be a többit sem. A megerősíteni kért 1667-i oklevél értelmében csak török árukkal volna szabad kereskedniök, ők azonban a czéhbeli mesterek és iparosok nagy kárára mindennel üzérkednek, sőt ezzel sem elégedve meg, még az olyan csekélységeket is lefoglalják, mint a vaj, zsír, gyertya, sajt, dohány, a miknek az eladásából a szegény jobbágynépség is némi hasznot húzhatna, s így nemcsak amazokat rontják meg, hanem ettől is elveszik a kenyeret. Továbbá marhával, borral, gabonával, juhokkal is kereskednek, mészárszéket tartanak, koresmát bérelnék, holott ezek a regaliák csak a hazai lakókat illetik, s így mindent kisajátítva, a kereskedelemnek és az országnak roppant kárára vannak, mert horribilis vagyonokat gyűjtenek s a pénzt hordószámra kiviszik Törökországba. Végül hangsúlyozta a megye azt is, hogy az oklevél világos szavai szerint a szepesi kamarának ügyelnie kellett volna és kellene, hogy a görögök el ne szaporodjanak annyira, hogy az országnak kárával legyen, ők pedig, bár egyre panaszkodnak, hogy folyvást fogynak és szegényednek, úgy elsokasodtak, hogy nincsen város, nincs népesebb falu, a melyekben csak némi nyereségre van kilátásuk, a hol ne volnának s a számuk mégis egyre nő.

Igy végre 1762-ben, azaz évtizedek múlva fölkerült a már 1725-ben megerősíteni kért s a szepesi kamara által már akkor be is mellékelt Lipót-féle oklevél, de akkor sem az érdekelt görögök terjesztették fel, hanem a megye útján hivatalosan kívánták be tőlük, s nem is a szokásosan hitelesített átiratát,

hanem egyszerűen aláírt másolatát, az eredetiről szót sem tévén. S mindezt nem is a kért megerősítés révén, hanem második, azaz Debreczen városával kitört viszálykodásukból kifolyólag.

Azt a Zemplén megyével folytatott ellenségeskedés során észlelt jelenséget, hogy a passzaroviczi kereskedelmi szerződés, a belgrádi béke és az 1741: XXIX. t.-cz. végrehajtása érdekében kiadott kir. rendeletek és elhatározások értelmében eljáró megyével szemben a kamarák állandóan oltalomban részesítették a tokaji görög kereskedőket, még felülőbbé teszi az a körülmény, hogy a görögök az oltalomban bizakodva, egyre merészebbek lettek követeléseikben s végül is elérték azt, hogy a királynő az ő javukra megváltoztatta a debreczeni magyar kereskedőtársaság kifogástalan kiváltságlevelének némely intézkedéseit. Szinte csodálkozik az ember a kegyes királynő határtalan jóságán, a melylyel az ellentétes érdekek kényes kérdését a honfiakkal szemben az idegenek javára elintézte. Ezeken a sikereken felbuzdulva a görögök concivilitást kérnek, sőt a debreczeni XVII. századi, de onnét 1708-ban elköltözni kényszerült s állítólag Tokajba települt görögöknek ingyen bizonyára ott nem hagyott ingatlanait, házait, templomát stb. követelik a városon. Másfelől örömmel tölt el a feleletre szorított város alapos és férfias védekezése, a melynek során kénytelen odakiáltani, hogy a felség összes alattvalóinak egyformán anyja, de ha tisztán kir. kegyről van szó, Csehországban mégis csak inkább a cseheket részesíti benne, mint a bulgárokat, Ausztriában az osztrákokat előbb, mint teszem az erdélyieket, Magyarországon hamarább a magyarokat, mint például az olaszokat, szóval mindenütt a honfiakat, sémint az idegeneket. Így állván a dolog, a panaszkodó görögök vakmerősége szembezőkő. Itt görögök követelnek és kérnek magyarok, külföldiek és idegenek itthoni régi alattvalók ellen, és nem egy-két görög egy vagy két magyarral, hanem egy egész görög társaság egy magyar társulattal szemben és nem egy még csak adandó ügyben, hanem egy már rég nyert kiváltság ellen s hozzá minden jogos alap nélkül!

A viszályt a várossal a görögök kezdték és indították meg 1746-ban, akkor, a mikor a helytartótanács közölte a megyék-

kel, 1) hogy török alattvalók csak török árukkal kereskedhetnek s csak itteni alattvalóknak szabad más árukkal is üzérkedniök. Ez a rendelet érzékenyen sújtotta a jobbára török alattvaló s így a régi kiváltsággal visszaélő tokaji görögöket, a kik 1746 júl. 15-én panaszosan írták a szepesi kamarának, 2) hogy nagy levertséggel értették, hogy bár a nekik adományozott kiváltságlevél erejénél fogva emberemlékezet óta mindenféle áruval szabadon kereskedtek és kereskednek, mindamellett azért, hogy a feleségeik Törökországban laknak, kir. rendelettel eltiltották őket a Törökországon kívül levő tartományok és országok áruival való szabad kereskedéstől. Kérték azért a kamarát, hogy tekintettel felsőbb helyen beadott folyamodványukban 3) felhozott érveikre, engedje meg, hogy addig is, míg folyamodványuk kedvező elintézését nyer, szabadon látogathassák a debreczeni vásárokat.

A kamaráknak az ügy legfölgültebb kezelése mellett is szemébe kellett volna ötlenie, hogy a rendelet ellen nem lehet panaszuk a görögöknek, ha itteni alattvalók, ha pedig török alattvalók, akkor a kiváltságlevél alapján sem vehetik igénybe a szabad kereskedést. Ennek daczára láttuk, hogy a bécsi kamara 1747 jan. 3-án csakugyan írt úgy a pozsonyinak, mint a

1) A helytt. körrendelete a megyékhez 1745 aug. 11. Bpest, OL. Helytt. O. Misc. Fasc. 2, nro. 8. Erre válaszoltak a megyék; Borsod 1745 aug. 30. a gör. mellett, Arad szept. 22. mellette, Heves szept. 24. szintén, Csanád okt. 6. ellene, Pest okt. 8. eltiltotta ugyan, de egy ideig még megengedte. Zemplén 1746 febr. 15. Féliv. más. Bécs. KPL. Hung. acta 10, nro. 135. ex Apr. 71.

2) Féliv. más. k. n. ráv. praes. 1746 júl. 15. Debr. 1759 okt. 2. Felt. mellék. Bpest. OL. Helytt. O. Misc. fasc. 72, nro. 426.

3) A tokaji görögök feltűnően sok folyamodványa között bajos az eligazodás, mert kivétel nélkül keltezetlenek, s így csak a reájuk vezetett praesent. ideje s a hol ez sincs, a tartalom nyujtanak olyan a milyen támpontot a kelet meghatározására. A 77. l. közölt 5 pontos folyam. felzetén 1747 jan. 3. van reávezetve. Ez-e az 1746 júl. 15. említett felsőbb helyen beadott folyamodvány, nehéz eldönteni. Ott 3 érvt emlitenek: 1. hogy kiváltságlevelük van arra, hogy más áruval is kereskedhessenek; 2. hogy minden adózásban részt vesznek, bár egyesek családja kintmaradt; 3. hogy elődeiknek is meg volt engedve, hogy ne csak török áruval kereskedjenek. Ezt a 3 pontot ki lehet hozni a jan. 3. indorsált 5 pontból, a melyek elején ezt írták: *sut ulterius c. r. elementiam et protectionem consequi valeamus, statum et constitutionem nostram . . . detegimus sequentibus.*

magyar kanczelláriának, engedjék meg és támogassák a kérelmező görögöket, hogy a debreczeni vásárokat szabadon látogathassák, míg ügyük eldől.

Ők azonban ezzel a sikerrel és eredménnyel meg nem elégedve, 1751 őszén panaszszal fordultak a helytartótanácshoz, a melyben Porda Kristóf bíró és az egész tokaji kiváltságos görög kereskedőtársaság a »többiekkel» együtt előadták, hogy a vásári szabadságtól, a mely pedig kir. engedélyből egyaránt szól úgy a bel-, mint a külföldi kereskedőkre, megfosztatnak. Mert azokat az idegen kereskedőket, legyenek görögök, ráczok vagy más nemzetiségűek, a kik 3—4 nappal előbb jönnek a debreczeni vásárokra, hogy ez alatt az idő alatt áruikat átnézzék, rendezzék és előkészítsék, a város eltiltja ettől, a kir. 30-sokat nem engedi rögtön az átvizsgáláshoz, az egyik vásárról lemaradt s a másikig a város pecsétje alatt őrzött árukról a pecsétet későn szedeti le, miért is a legjobb vásárlás idejét kénytelenek elmulasztani. Míg ekként az ő áruik a nyakukon maradnak vagy csak veszteséggel adhatnak túl rajtuk, az alatt a városi kereskedők minden vevőt elhalásznak s minden nyereséget zsebrevágnak. Ez az akadékoskodás pedig onnét s azért van, mert a városi tanácsosok közül többen maguk is kereskedők. Az is sérti a vásár közös voltát, hogy a mikor már megnyílt, megjelennek a czéhmesterek s ha mindjárt török árukat is találnak náluk, az 1723: LXXV. t.-cz.-re hivatkozva, mindaddig tiltják azok eladását, míg tetszés szerint való mennyiséget nem vettek tőlük. Így ők csak a maradékot adhatják el, míg a czéhmesterek, hogy nekik olcsóbban legyenek kénytelenek a kiválasztott mennyiséget eladni, elhúzzák az adásvevés legkedvezőbb idejét.¹⁾

E panaszlevélben szó sincs szabadalomlevélről, a melynek alapján a felhozott tényeket sérelmeknek lehetett volna minősíteni, mindamellett a helytartótanács nem is vizsgálta azok alapos és jogos vagy alaptalan voltát, hanem 1751 nov. 18-án egyszerűen leírt a városhoz,²⁾ orvosolja az előadottakat, mert úgy

1) Eg. ív. más. a Helytt. 1751 nov. 18. Debreczenhez intézett leiratához mellékelve, Bpest. OL. Helytt. O. Misc. fasc. 7, nro. 426. Másik példánya, szintén eg. ív. más., a kereskedőknek 1751-ben a kanczelláriához int. folyamodványához A. alatt mellékelve.

2) Eg. ív. fog. és féliv. más. uo.

a panaszosokra, mint a közérdekre nézve sértők. A következő 1752. év jan. elején a görögök magához a városi tanácshoz fordultak azzal a különös kéréssel,¹⁾ adja ki nekik a városhoz leküldött kir. végzést, melyet 1751-ben az egész görögségnek azon felségfolyamodványára nyertek, melyben megerősítették maguknak Lipót szabadalomlevelét, a melynél fogva a görögségnek szabad volt mindennel s mindenütt kereskednie.

E szerint a tokaji görög kereskedőtársaság az összes görögség nevében a görögségnek adott szabad kereskedés megerősítését reklamálta a debreczeni tanácstól. Ez természetesen azt felelte, hogy efféle leiratot nem kapott.²⁾ A görögök erre nyomban felírtak a kanczelláriához,³⁾ a mely febr. 21-én le is írt⁴⁾ a helytartótanácsához, ez pedig márcz. 6-án Debreczenhez.⁵⁾ A város, mint 1759 okt. 2-i részletes feleletéből kiderül, az áruk előzetes átnézésére egy napot engedélyezett s ezzel a dolog egyelőre abban maradt. De már 1756 elején⁶⁾ a pesti, a tokaji, az egri, a miskolci, a gyöngyösi, a rimaszombati, a besztercebányai, a radváni, a szepesmegyei, a diószegi görög kereskedő kompániák és több kereskedő együttesen folyamodtak a debreczeni tanácshoz, engedje meg, hogy portékáikat vásárokon kívül is szabadon vihessék ki és be. A tanács azonban ápr. 29-én azt írta az irat hátára, hogy »az ottlévő kalmári társaságnak kir. kiváltsága vagy az arról, hogy külső helyeken lakó kereskedőknek szabad vásáron kívül portékájukat nem szabad ide behozni s a vásáron kívül kivinni, azért abba változást tenni nem lehet«. A tokaji görögök erre fogták magukat és csak a saját nevükben a királynőhöz fordultak s mellékelvén a debreczeni tanácshoz intézett fenti folyamodványt a válaszszal együtt, felpanaszolták, hogy »a debreczeni vásárokon el nem kell árukat az ott lakó kalmári társaság az olyan kereskedőknek, a kik nem akarván hazahúrozolni az vásártúl elmar-

¹⁾ Eg. iv. más. a kanczell.-hoz 1752-ben írt folyamodványhoz B. alatt mellékelve.

²⁾ Az előbbi hátlapján: Ez iránt semmi parancsolat nem érkezett, 1752 jan. 24.

³⁾ Eg. iv. más. A. és B. mellékl. uo.

⁴⁾ Féliv. más. uo.

⁵⁾ Féliv. fog. uo.

⁶⁾ Eg. iv. más. a helytt. 1756 aug. 12. foly.-hoz mellék. uo.

dott s el nem költ jószágokat s ott hagyják letétben, lepecsétli s a gazdájának az ilyen lepecsételt maradék árut egy vásártúl a másikig sem elvinni, sem behozni, sem pedig megtekinteni, ha van-e kár benne, meg nem engedik, holott más kir. városokban vásáron kívül is mindenkor szabad ki s bevinni az portékákat. Ez az intézkedés nagy kárukra van, mert a lemaradt árut másutt eladhatnák. Azonfelül a társaság pecsételését adót is szed tőlük. Mivel pedig az ország törvényei a nyilvános kereskedésnek és a hasznos kereskedőknek mindennemű támogatását követelik, s az 1723 : LXXIV. t.-cz. szerint a felségnek jogában áll a kereskedőtársaságok szabályzatait és kiváltságait a szükséghez képest körülírni vagy egészen meg is változtatni, emélfogva kérték a királynőt, változtassa meg a debreczeni magyar kereskedőtársaság gyakorlatát, a mely rájuk nézve s így a közérdekre nézve is sérelmes.¹⁾

A királynő aug. 2-án ez értelemben le is írt a helytartótanácsnak,²⁾ a mely aug. 12-én³⁾ utasította Debreczent, hogy az ottani kereskedőtársaságot rögtön tiltsa el e gyakorlattól, ha az nincs benne a kiváltságlevelében, ha pedig benne volna, küldje fel a levelet. A városi tanács többszöri sürgetés és a görögök ismételt panasza után⁴⁾ megkérdezte a debreczeni magyar kereskedőtársaságot, a mely 1757 ápr. havában betérjesztette III. Károlytól nyert 1712 decz. 20-án kelt és 1715 febr. 21-én megerősített nagy kiváltságlevelét.⁵⁾ Ennek 26—29. cikkelyeiben ki volt mondva, hogy »szorgalmas vigyázással legyenek a társaságbeliek az ilyen vásári szabadságon kívül árulandó portékákra, és a kik olyanokat értenek, hallanak, a gondviselőknek híreké tegyék, kik is serényen felkerestessék és valahol olyat találnak, a főbíró hírével elfoglallyák. Semminemű kalmári kereskedéshez illendő

¹⁾ Eg. iv. más. uo.

²⁾ Eg. iv. más. uo. (tévesen 1765-nek írva 1756 helyett).

³⁾ Eg. iv. fog. uo.

⁴⁾ 1757 febr. 1. helyttő sürgetése a városhoz. Eg. iv. fog. uo. A keresk. foly. — eg. iv. ered. — a helytt. 1757 márcz. 14. Debreczenhez írt leiratához mellékelve uo.

⁵⁾ A depr. kalmári társaság a városi tanácshoz. K. n. eg. iv. más. a város 1757 ápr. 23. felter.-hez mellékelve. Mellotte a kiv. lev. kiv. 13 $\frac{1}{2}$ iv. más. A város felterj. eg. iv. ered. p. n.

és czéhbeli mésterembereknek mesterségekhez tartozó portékákat a szabad sokadalmak idején kívül nemcsak árulni, sőt sem akar-melly idegen vagy ezen országbelieknek, sem ezen városbelieknek, kik a kalmári társaságon és czéheken kívül valók, hír és engedelem nélkül a városban behozni, öszveséggel eladni, a kalmári és czéhbeli társaságbelieknek is megvenni szabad ne legyen. A kik pedig az előbbi articulusban declarált portékákat a városban a sokadalmak idején kívül behozni akarnák, akár külső, akár városbeliek legyenek, a kalmári társaságbeli gondviselőknak hírré tegyék, kik is marhájokat a nékiek mutatandó boltban vagy kamrában letegyék és a társaságbeli gondviselőknak zárjok vagy lakattyok és pecsettyek alá adgyák. Hasonlóképpen a városban el nem költ jószágot a vásári szabadságnak eltételek után akár külső, akár ezen országbeliek, ha a városban letenni akarják, a felül megírt rendet kövessék ugy mindazonáltal, hogy azon letett jószágot más külső városokra kivinni és visszahozván letenni és ekképen a városból kereskedni az ittvaló kalmári társaságnak sérelmére és kárára semmiképpen meg nem engedtetik.¹⁾

Ezekből a szavakból világos, hogy a görögök azon panaszának, hogy a felmaradt és letett árut vásáron kívül kivinniök és ismét behozniök nem szabad, a debreczeni kalmári társaság kiváltságlevele már 1712-ben, tehát még a tokaji görög kereskedő kompánia megalakulása előtt elejét vette és pedig azért, hogy mint a szöveg oly kifejezésteljesen mondja, az idegenek «a városból» ne kereskedjenek. A többi panaszolt dolgot — írják a tanácsnak a kalmári társaságbeliek a beterjesztett cikkelyeket kísérő soraikban — ezen cikkelyek jussán teszik. Az elpecsételéért 1—1 garast szoktak szedni, a mi nincs ugyan benne a szabadalom-levelükben, de mivel némely kereskedők gyakorta híruk nélkül hozzák be és viszik ki a portékájukat, minden évben két embert kell maguk közül rendelni fizetésért, hogy az ilyen jószágra vigyázzanak és a pecsételést végezzék. Ezeknek a fizetésére és a pecsétviasz költségére eleitől fogva 1 garast szedtek, de ez évenként nem megy többre 8—10 frtnál, mivel 10—30 ezer frt árutól sem vesznek többet 1 frtnál, ez pedig korántsem oly szörnyű illeték, mint a külső kereskedők iszonyítják.

¹⁾ A kir. levelet III. Károly czéhlevelének mondja.

Erre a máj. 16-án felterjesztett felvilágosításra ¹⁾ a királynő jún. 6-án a következő leirattal felelt.²⁾ Hogy egyik félnek se legyen rövidsége, a kalmári társaság hátrányára vásáron kívül áruk be ne hozassanak, viszont azonban, hogy a külső kereskedőknek se legyen káruk a pecsétlésből és az áruk letéteményezéséből, az 1723 : LXXIV. t.-cz.-ben fentartott kir. hatalmánál fogva rendeli, hogy a vásáron el nem kelt árukat pecsétlés nélkül elvihessék, a mikor akarják.

Ennek az igazságosnak lenni és látszani akaró kir. elhatározástól méltán várhatná az ember, hogy megnyugtatta a görögöket. Annál meglepőbb azonban, hogy ellenkezőleg, még két újabb kéréssel állottak elő. Az elsőt 1757 decz. 4-én nyujtották be ³⁾ a felségnek felpanaszolva, hogy a város csak folytatja a boszantást és a károsításukat. A másikban 1758 máj. hóban ⁴⁾ Debreczent kérték, adja ki nekik a fenti felségfolyamodványra adott kir. elhatározást. «Egyebet pedig nem instáltunk eö felségétől, — írják a tanácsnak — hanem hogy a debreczeni kalmár uraimékkal egy társaságban lehessünk és ezen városban helyeztesünk». Ez a kérelem tehát méltó párja az 1753 apr. havi folyamodványuknak,⁵⁾ a melyben az 1752 márcz. 6. és aug. 3-i kir. leiratokra hivatkozva arra kérték a várost, adjon nekik az isteni

¹⁾ A helytartót. felségfelt. is, meg Debreczenhez int. leirata is máj. 16. kelt. Mindkettő eg. iv. fog. uo.

²⁾ Eg. iv. más. uo. — A helytt. jún. 10. közölte Debreczennel. Eg. iv. fog. uo. Ugyanazon kelettel közölte a leiratot Pest, Komárom, Bihar, Szepes megyékkel, Pest és Komárom városokkal. Eg. iv. fog. uo.

³⁾ Eg. iv. más. 2 péld. Az egyik a Debr.-hez int. 1757 decz. 29-i leirathoz mell., a másik uo. A—F. mell.

⁴⁾ Eg. iv. más. Rajta a tanács indors. «A helytt. a tanács válaszolni fog. A kérelmezőknek választ nem adhat. 1758 máj. 28. — Mellette egy másik foly. szintén a városhoz, melyben még egyszer kéri az effectuatiót s a kir. leirat mását, «hogy tudhassuk minemü sarkon ünne magunk dolgainknak állapottyok forog. Továbbá 1758 okt. 10. Ferdényi János táblai juratus bizonyítványa, hogy a debr. bírónak átadta Porda Kristóf 3. folyamodványát egy negyediknek, mely májusban kelt, a másával együtt. — A felség 1757 decz. 29. leir. a helytt. hoz, féliv. más. A helytt. Debr.-hez. 1758 jún. 9. Eg. iv. fog.

⁵⁾ Eg. iv. más. Porda Kr. és az egész tokaji gör. komp. közönségesen több kereskedő társainkkal együtt. Az 1757 decz. 4. foly.-hoz D. alatt mell. uo.

tiszteletük végeztetésére egy házat vagy pedig mutassa ki azt a házat, a melybe eleik jártak isteni tiszteletre, továbbá mutassa ki a város, hány házuk volt az eleiknek és hány boltjuk cum appertinentiis, végül a vásárra jövő görögöknek szabad legyen 4 nappal előbb verni sátort s a vásár beálltával mindjárt árulni, nem mint addig, a mikor a paplan, a zubbón és a zsinór árusításától tiltották és akadályozták őket, egyúttal azonban szabadok legyenek az ottani kalmári társaság taxálásától is.

Akkor, 1753-ban, a tanács türtóztette magát s erre a semmivel sem okadatolt követelődésre 1753 máj. 6-án azt felelte, hogy az 1. és 2. kérelembe, a házak kimutatásába nem megy s nem is mehet bele, mert az 1752 aug. leirat nem is Debreczenre vonatkozik. A sátrak felállítását régi szokás szerint szombaton délben kellene kezdeni, de hogy a 30-solnak a revisióra több idejük legyen, már pénteken délutáni harangozáskor kezdhetik, csak-hogy vásár nyíltáig nem árusíthatnak, mert károsítanak a városbelieket. Zsinórt árulhatnak, de paplant és zubbont nem, mert az ottaniak és a hazabeliek károsodnak. Ha ezt megengednék, idővel azt is követelhetnék, hogy nadrágot és csizmát is árulhassanak.¹⁾

Sőt 1756-ban sem hagyta el — mint láttuk — a várost a nyugalma, de már ezt az 1758-i igazán szemérmetlen kérelmet Debreczen is megsokalta s vevén a helytartótanács 1759 máj. 4-i rendeletét,²⁾ aug. 16-án pedig a sürgetését,³⁾ okt. 2-án beküldte fentemlített hosszú feleletét,⁴⁾ melyet nem részletezek, mert

¹⁾ Az 1753. évi foly. hátl. a tanács végzésének keltével, melyből következtetve, a foly. ápr.-ban kellett benyújtva lennie.

²⁾ A kir.-nő rendelete a helyttóhoz 1759. ápr. 6. Féliv. fog. — A helyttó Debr.-hez máj. 4. Eg. iv. fog.

³⁾ Eg. iv. fog.

⁴⁾ 4 iv. ered. 1—7. mell. uo. Felelnek a görögök azon dicsőítésére, hogy széles kereskedésükkel hasznára vannak a kincstárnak és a közjónak. Feltéve, — írja a debr. tanács — de meg nem engedve, vajjon ezért szabad-e a másét követelni s csak ők vannak-e a köz javára, a többi alattvalók pedig haszontalan népek? Ha oly nagy a kereskedésük, mert nem elégsznek meg vele, miért akarják a haza fiaitól azt a keveset is elvenni? Tagadják, hogy török alattvalók, pedig ugyanakkor mondják, hogy Macedoniát évről évre meglátogatják. Tehát igaz, a mit felőlük állítanak, hogy Magyarországon csak kereskedés ezéljából időznek, s bár itteni alattvalóknak mondják magukat, családjukat otthon hagyják Macedoniában. Mikor aztán itten meggazdagodtak s gazdagságukat lassanként kihordták innét, maguk is bücsüt

egyét s mást ismételnem kellene. Az elején ugyanis azt mondja a város, hogy a helytartótanács meggyőződhezzék, eleget tett-e a rendelkezéseinek vagy sem, összeszedte a görögöknek előbbi folyamodványaiában emelt összes panaszokat, rendre czáfolva őket. Az önérzetes hangú rendkívül érdekes czáfoló és védekező iratot azzal fejezi be a hosszas torzsalkodást és csipkedést lát-hatólag úzó tanács, hogy a városnak nincs szüksége még egy idegenben lakó kereskedőtársaságra. Van számos tagú saját kalmári társulata, melyet III. Károly 1712-ben kizárólagos kiváltsággal és szabályzattal látott el és ruházott fel. Semmi szükség tehát a görögökre, a kik a mások rovására szeretnének meggazdagodni. A közérdek szintúgy nem kívánja a görögöket, mert ha felszólítanak őket, hogy kérésüket valamivel támogassák, saját előnyükön kívül semmit sem tudnának felhozni. Az ő kalmári társaságuk épp oly, sőt több joggal követelhetné, hogy beereszszék Tokajba. De mit esinálnának akkor a panaszkodó görögök? Azt kiabálnák, hogy ennél nincs igazságtalanabb, erőszakosabb dolog, hogy tönkre kell menniök. Kereskedésük nem is egyéb garázdálkodásnál, a melyért mindenre képesek. Ha ez az állapot nem ér véget, Magyarország rövid időn Macedoniává változik. A magyar nemzet, a mely annyi csatában ontotta vérért az uralkodójáért, nem érdemli meg, hogy a királya megengedje az idegen alattvaló görögöknek, hogy a szegény

mondanak Magyarországnak, mint a fecskék, melyek egyideig ide-oda vándorolnak, végül pedig elmaradnak, akár Noe hollója, mely nem tért vissza többé. Nem ráfogás, hogy családjuk kint maradt. Maguk is beismerték 1746-ban a szepesi kamarához int. folyamodványukban. Ám ha családjuk ott van, akkor ők is odavalók és ottani alattvalók, s hazudnak, ha ittenieknek mondják magukat. Kéri tehát a város . . . 2. intsék őket, ne zaklassák Debreczent alaptalan ráfogásaikkal, mint teszik már 9 év óta; 3. hogy a török alattvalókat, s mint folyamodványukból kiderül, csaknem mind azok, a kir. leiratok és az 1741: XXIX. t.-cz. értelmében szorítsák török árukkal való kereskedésre. — A görögök panaszai és a város felirata ügyében 1760 máj. 19. Sidó helytartótanácsos adott hosszú véleményt — 3 $\frac{1}{2}$ iv. ered. uo. — melynek a végén azt mondja, hogy a mennyiben a debr. felirat utolsó sorában az áll, hogy a legtöbben török alattvalók s ezért csak török árukkal való kereskedésre szorítandók, be kellene kérni a várostól a görögök jegyzékét. Sidó véleményét a helyttó 1760 jún. 3. felségfelt. csaknem szósz szerint magáévá teszi. 3 iv. fog. Jún. 6. pedig leír a városhoz, terjeszse fel a jegyzékét. Eg. iv. fog.

magyarokat oly szemérmetlenül kijátszszák, ősi jogaiban háborgassák, s az elnyomottat adják, holott ők az elnyomók.

Ezt a kimerítő feleletet a helytartótanács 1760 jún. 3-án terjesztette fel¹⁾ s a királynő jún. 19-én azt felelte, küldje be a kereskedőktől beszerzendő Lipót-féle szabadalomlevél másolatát, a mennyiben a görögök arra hivatkoztak. Időközben, 1761 okt. 30-án Zemplén megye fel is küldte a kért másolatot,²⁾ de érdekes és jellemző a felettes hatóságok ügymenetére, hogy a királynő 1762 jún. 11-én³⁾ és nov. 4-én is még mindig sürgette a beküldését.⁴⁾

A tokaji görög kereskedő kompániának Debreczennel ugyanakkor kezdődött viszálya, mikor a Zemplén megyével folyt torzszalkodás is megindult, a megyéével egy időben ért véget is és pedig ugyanazzal az eredménnyel. Tényleges vívmánya a két parallel küzdelemnek a görögök 1725 óta megerősített kért Lipót-féle állítólagos szabadalomlevelének a felküldése volt.

Az oklevél további sorsát a görögök harmadik, a két magyar kamarával s a kamara joghatósága alatt álló tokaji uradalmi praefecturával és a várossal folytatott küzdelme befolyásolta s részben el is döntötte.

Láttuk és tudjuk az oklevél ügyének az állását 1752-ig, s halottuk azt is, mily melegen pártolta e görögöket a két magyar kamara a Zemplénnel éppen az oklevél megerősítése ügyében folytatott hadakozásában, egészen a bécsi kamara 1752 aug. 12-i leiratáig, melyben közölte, hogy a megerősítés egy s más közbejött ok miatt nem volt elintézendő. E tekintetben is 1753, azaz azon idő óta, hogy vakmerőségükben Debreczentől a régi görögök ingóit és ingatlanait visszakövetelték, fordulat történt.

¹⁾ Eg. iv. más. uo. — A helyett. 1761 szept. 3. megsürgeti a jegyzéket. Féliv. fog. — A város 1761 okt. 7. azt feleli, hogy oda csak vásárra jönnek, azért a jegyzéket nem állíthatja össze. Eg. iv. ered. ua. A sürgetés a felség 1761 aug. 28-i újabb leiratára történt. A görögök 1762 első foly. Sidó adott újabb vélemény. Eg. iv. ered. A kir. n.ó 1762 nov. 4. rendelete a görögök 1762 második folyamodványára — eg. iv. más. — történt.

²⁾ L. előbb.

³⁾ Féliv. más. A kir. n.ó mellékelte a görögök újabb folyamodványát. Féliv. más. k. n.

⁴⁾ A görögök újabb folyam. ra. — eg. iv. más. — jött a nov. 4. rend. Féliv. fog. uo.

A szepesi kamara 1753 decz. 4-én a pozsonyhoz intézett felterjesztésében, a melyben a felség nov. 4-i leiratának¹⁾ a tokaji görögökről kért több kérdésére felelt,²⁾ kimondotta ugyan, hogy a görögökről tett kérdések megoldásához szükséges felvilágosítást a belső állapotukról megadta már 1747 júl. 10-i előterjesztésében, a melyhez nincs újabb hozzáadni valója, de már ebben az 1753 decz. 4-i felterjesztésben erősen hangsúlyozta aggályait a némikép török alattvaló görögöknek adandó szabad kereskedelemmel szemben. 1747 júl. 10-én kifejtette azon véleményét, hogy a felhozott tekintetek miatt azon kereskedőknek is, a kiknek a feleségei Törökországban maradtak, de a kik kiváltságos társaságba föl vannak véve, s a kik itt házat és vagyont szerevezve, állandóan itt laknak, engedtessek meg a vegyes kereskedés és a kiváltságlevél reájuk is kiterjesztessék, főleg azon oknál fogva, hogy ha a szabad kereskedéstől eltiltatnának, itt hagyván házaikat, visszatérnének családjukhoz s visszaesnének a szakadárságba, a melytől itt már jóformán megszabadultak. E nézetükhöz a kamara tanácsosai tovább is ragaszkodnak. Az ellenkezőre csak a következő érvek indítják őket. Ezek a családjukat Törökországban hagyott görögök itt laknak ugyan s itt házat és tetszés szerint értékesíthető vagyont is szereznek, de csak azért, hogy a kiváltságlevél részesivé legyenek, ellenben tagadhatatlan, hogy minden nyereséget kivisznek s öregségükre mindent pénzzé téve, maguk is visszatérnek.³⁾ Az is áll, hogy az alatt is, míg itt kereskedést úznek, az otthoniakat gyakran meglátogatják s ez alkalommal bizonyosan mindent elbeszélnek. Minden ottan családos görög és örmény tehát természetszerűleg kém. Ezeket inkább török alattvalóknak kell tehát tartani. Az otthon szeretete kizárja az itteni uralomhoz való ragaszkodást. Azért is a kiváltságlevélre

¹⁾ A felség nov. 4. leír. a pozsonyhoz. Eg. iv. más. Bécs, KPL. Hung. acta 10, nro. 135. ex Apr. 71. Mellette a pozsonyi leirata a szepesiehez nov. 12., melyben választ kér a felség kérdéseire.

²⁾ Eg. iv. más. uo.

³⁾ Ezt a Debreczentől, Kégytől is hangoztatott tényt tehát a szepesi kamara is beismerte, még pedig már ebben az 1755-i felterjesztésében. Ebből világos először is az a körülmény, hogy nem állhat meg a görögöknek sem az az állítása, hogy a kinstár és a közjó hasznára vannak, sem pedig az, hogy állandó itteni lakók.

érdemetlenek s mint nem itteni alattvalók, méltatlanok is.¹⁾ A családjaikkal itten élő és a törökkel semmi összeköttetésben sem levő, az 1741: XXIX. t.-cz. alá nem esőkre a kiváltságlevél érvénye megmaradván, a többiek mint honosság hiányában szenvedők, kiváltságra méltatlanok (incapaces) s azért törvény szerint, a mely az ottomán alattvalókat a törökökkel kötött szerződésben foglalt és megengedett kereskedésen kívül minden mástól eltiltja, a paszaroviczi kereskedelmi szerződés pontjait meghaladó minden kereskedéstől feltétlenül eltiltandók.

Már ebből az okadatolásból is kiérezhető elhídegülése a kamarának hovatovább nagyobbodott. Okot reá a görögök által a kamarai oltalom fejében fizetett évi 200 frtnak már 1725-ben ha nem is megkísérelt, de kilátásba helyezett s a görögöktől állítólag elfogadott felemelése adott 1753-ban.²⁾ S mert a keres-

¹⁾ Ime a szepesi kamara 1753-i álláspontja, melytől — dicséretére legyen mondva — többé nem tágitott.

²⁾ Az adófelemelés ügyét a pozs. kam. 1755 jún. 30. felségfelterj. indítja meg. — eg. iv. más. Bécs, KPL. Hung. Acta 10, nro. 135, ex Apr. 1771. — melyet a tokaji gör. keresk. társ. panaszára a felség 1755 ápr. 29. rendeletére tett. E szerint a pozs. kam. elnöke 1753. a tokaji urad. úrbéri rendezése alkalmával meglátogatván az uradalmat, észrevette, hogy a társaság még mindig az 1667. kiváltságlevél 200 frtját fizeti, mely összeg az akkori számnak és tehetségüknek felelt meg. Mivel azonban a szöveg az emelést megengedte a tagok számának növekedésével arányosan, utasította a szepesit, vesse össze a tagok egykori és 1753. évi számát. Az összevetésből kitűnt (szep. kam. 1754 febr. 18.), hogy a szám jelentékenyen nőtt. Tokajban telkeik vannak, különféle árukkal, borral, marhával nagyban kereskednek, a miből nagy a jövedelmük. A számukhoz és tehetségükhöz mért 300 frtos emelést akkor elfogadták, s így is vezetett be az úrbéri jegyzékbe. Egyébként 1748-ban, midőn a felség rendeletére a pozs. kam. eln. a felvidéki görög kereskedőkkel a türelmi bérről tárgyalt, a tokajiak e czímen 1000 frtot ajánlottak, csak engedjék meg nekik a szabad kereskedelmet. A gör. panaszára a pozsonyi a szepesihcz 1754 márcz. 16. adott leirattal az emelést mégis megerősítette. A görögök újabb panaszára kelt e felség fenti, 1755 ápr. 29. rendelete. — A pozs. kam. 1755 jún. 30. válaszára csak 1760 febr. 15. kapott feletletét. Erre 1760 ápr. 10-i felterjesztésével újból felküldte az előbbit. Eg. iv. más. uo. A felség febr. 15-i leiratában arra nézve kért felvilágosítást, a görögök 200 frtja rajnai vagy magyar forintokban értendő-e? Az ápr. 10. felterjesztésre a felség ápr. 30. felelt. Eg. iv. más. uo. Nem fogadja el a szepesi kamara érveit az emelés mellett, hanem követeli, állapítsák meg a kiv. levél keltekor volt számu-

kedők vonakodtak ez évi 300 frt többletet fizetni, a kamara buzgalma természetesen megcsappant. Sőt a dolog oda fajult, hogy a tokaji kincstári praefectus erőhatalmat kényszerült igénybe venni, a mi azt jelentette, hogy a kamara egyenesen szembe került a védencczeivel. A görögök azonban nemcsak vonakodtak, hanem panaszkodni is kezdtek. Ezeket a támadásoknak is beillő panaszokat 1759-ben egy hosszabb felségfolyamodványban összefoglalták, sőt 1760-ban egyenesen azt írták Bécsbe, hogy készek az évi 40 aranynál többet is fizetni, csak határozza meg a felség, mennyit s ők azt bécsi összeköttetések útján kifizetik a bécsi kamarán, mert úgy a kassai kamarával, mint a tokaji urad. praefectussal való mindenféle összeköttetés-től szabadulni óhajtanak. Erre már a kamarának is kinyílt a szeme s 1764-ben, midőn a pozsonyi kamara febr. 4-én bekívánta a szepesinek a véleményét a felség által a tokaji görögökre vonatkozólag még 1760 okt. 29-én tett kérdésekre nézve, jónak tartotta, hogy az országban lévő és különösen a joghatóságához tartozó görögök ügye, mely a királynő uralkodása óta az állam és a kamarák közt vitás volt, végre valahára megoldassék, a nála található iratok elején kezdeni a jelentését. Ebből az előterjesztésből tehát és a pozsonyinak máj. 14-én tett felségfelterjesztés-

kat, hogy kitűnjék, tényleg nőtt-e vagy pedig fogyott. A pozsonyi 1760 máj. 12. írt a szepesinek. Eg. iv. fog. uo. — A szepesi máj. 24. Kéglynek. Félív. más. uo. — Kégly válasza, Tarozal 1760 júl. 20. Félív. más. uo. Mellette a reflexiói, Tarozal 1760 júl. 20. 3 iv. más. uo. és a város gravaminái, Tokaj, 1760 júl. 20. Aláírva: capitaneus, iudex et magistr. priv. opp. Tisza-Tokaj. Másfélív. más. — Ezeket a szepesi 1760 szept. 20., a pozsonyi 1760 okt. 1. küldte fel. Eg. iv. más. uo. — A felség okt. 29. elrendelte, adjon a kamara felvilágosítást, érvényben van-e a kérdéses kir. levél s alkalmazható-e a tok. görögökre, s a társaságba fölvevő török alattvalók részesíthetők-e kam. oltalomban s követelhető-e tőlük ezúrt évi adó? A kamara 1761 ápr. 7. felelt. Kétív. más. uo. Erre 1761 ápr. 22. újabb jelentés kéretett továbbí 4 pontra, melyek 1-je: mikor, ki és minő feltételekkel telepítette le Tokajban a görögöket? Ezt a pozsonyi 1761 máj. 4. közölte a szepesivel, ez pedig máj. 18. Kéglyvel, a ki csak 1763 decz. 28. felelt. Kétív. más. uo. — A pozsonyi 1764 febr. 4. sürgetésére a szepesi márcz.-ban küldte be. — 2 iv. más. — a pozsonyi pedig máj. 14. terjesztette fel. Erre a resolutio csak 1771 ápr. 26. jött. Eg. iv. fog. uo. bár a görögök 1766-ban sürgették. Félív. más. uo. a pozs. kam. 1767 jan. 20. — 2 más. egy 10. más. 0½ iv. uo. — és 1770 márcz. 8. sürgette, 2 iv. ered. uo.

ből¹⁾ nagy vonásokban megtudhatjuk a tokaji görög kereskedő kompánia ügyének az állapotát, a kamarákkal kitört viszály okát, keletkezését és lefolyását 1764-ig a nélkül, hogy hosszas ismétlésekbe kellene bocsátkoznunk.

E görögök Magyarországon való létének a gyökere és alapja Lipót 1667. évi kiváltságlevele, melyet némi pótlásokkal 1690-ben megerősített a részükre.²⁾ Tekintve a czélt, a melyből ez oklevél adatott, de a szövegéből is kitűnik, hogy az ország felső részein szétszórt görögöknek akkor azért kellett szabadalomlevél s azért is kapták, hogy a különféle helyeken lakók egyazon szabályzat szerint s közös, még pedig kamarai védelem alatt élhessenek. Ez volt az állapotuk kezdet óta s éveken át folytatva megerősödött, mígnem Debreczen és Szatmárnémeti szab. kir. városokká lettek. Ezekben a görögöknek a kiváltságlevél félreérthetetlen szavai szerint nem volt szabad tartózkodniok, azért is lassan Tokajba és Miskolczra költöztek s ott a kiváltságlevél értelmében vett kereskedőtársaságot alkottak. Később a miskolczi különvált s így az ottani részek összes görögjei a magában maradt tokajihoz huzódtak. A tokaji kompánia tagjainak a száma idővel Macedoniából jüttekkel nagyobbodott, kereskedelme nőtt, egyeseket a szab. kir. városokba is fölvettek, többen honosságot, egyesek nemességet is nyertek. Midőn aztán több török alattvalót is fölvelt tagjai sorába, a kik szintén mindenféle áruval: borral, gabnával, hízott marhával kezdtek kereskedni s itt felgazdagodva, vagyonukkal végleg visszatértek Törökországba, a rendek 1741-ben sérelmet csináltak s megalkották a XXIX. t.-cz.-t, melynek értelmében és a passzaroviczi kereskedelmi szerződés szerint is a török alattvalók csak török árukkal való kereskedésre szorítottak s minden más czikkkel, főleg a borral való kereskedéstől eltiltattak. E törvény és a portával kötött kereskedelmi és békeszerződés alapján emelt 1746. márcz. 4-én³⁾ Zemplén megye

1) A szépesi a pozsonyihoz, 1764 márcz. 2. ív. más. a pozsonyi 1764 máj. 14. felségfelt.-hez mellékelve. Ez utóbbi 1½ íves más. Bécs, KPL. Hung. acta 10, nro. 135. ex Apr. 1771.

2) A kamara ekkor is mellékelte a mását, úgy hogy Bécsben akkor megvolt ez is, meg a Zemplén által felküldött is.

3) A megye jelentése S.-A.-Újhely, 1746 febr. 15. a helytt. 1745 aug. 11. körrendeletére. Félív. más. Bécs, KPL. Hung. Acta 10, nro. 135. ex Apr. 71.

panaszt, mely a mindenféle áruval kereskedő török alattvalók s így a tokaji görög kereskedő kompánia ellen is irányult, a mely török alattvalókat is fölvelt a kebelébe. Ez a panasz az ország csaknem összes kamarai és politikai székeit megjárta, míg végre a királynő kibocsátotta 1753 nov. 4-i leiratát,¹⁾ a mely a kinsztárnak járó vám- és adóilletékek fejében azoknak a görögöknek, a kik családjukat Törökországban hagyták ugyan, de itt házat, szállót szereztek s a többi országlakók terheiben osztoztak, a megtűrése, a Lipót-féle kiváltságban való meghagyása és a szabad kereskedésben való részesítése felé látszott hajolni. E leiratra a kamara 1753 decz. 4-én felterjesztéssel élt,²⁾ de választ nem kapván, a görögök még 1764-ben is a régi állapotban voltak, mindenféle kereskedést üztek, visszamentek meg ismét megjöttek tetszésük szerint. Voltak közöttük, bár kevesen, olyan házasok, a kik itt nősültek, de mindig maguk közül, és voltak, a kik feleségeiket otthon hagyták, bár itt házuk és szállójuk volt, s amazokkal társulva kereskedtek. Ezek azok, a kik családjuk látogatására visszajártak Törökországba s itt szerzett vagyonukat magukkal vitték, sőt, ha itt haltak is meg, végrendeletükben mindenüket ottani családjukra vagy rokonságukra hagyták, s mindig azon voltak, hogy öregségükre elegendő vagyont gyűjtve, hazájukba visszatérhessenek s itten szerzett vagyonukból kényelmesen élhessenek. Ezek az országot a pénz kivitelével szegényítették, a törököket gazdagították. Ők a legvagyonosabb görögök. S a mikor vissza is tértek Törökországba, üresen itthagytott vagy adósságokkal terhelt házaikat hazulról küldött fiaiknak vagy rokonaiknak adták át, vagy pedig el is adták s adós vevőik tartozásait utánuk küldték. Mikor a helyükbe jött utódok szintén meggazdagodtak, követték elődeik példáját és ők is visszatértek régi hazájukba.

E szerint az a megjegyezni valója volt a kamarának e görö-

1) Eg. ív. más. no. A némiképp török alattvaló s különféle áruval kereskedő görögök és rácok ügyében adta ki a commerzienrath javaslatára 1752 júl. 20. elhatározását. Erre a pozsonyi kamara 1752 nov. 17. és 1753 febr. 27. felterjesztésekkel élt, melyeket a felség ugyanesak a commerzienrathhoz utasított.

2) Eg. ív. más. no.

gökről, először, hogy a mit itten üzérkedéssel összeharácsoltak, mindazt ki is hordták, ennek pedig még csak a kamatját sem tette ki az, a mit vám és adó czímén itt hagytak, holott az ország-lakó kereskedők a vámot is fizették, a vagyonuk is itt maradt és csak a census esett el. A görögök adózásaikat is oly csalárdul intézték, hogy másutt lakván és másutt kereskedvén, kijátszot-ták úgy a censust, mint a contributiót. A 30-dokon nemcsak áruik eltitkolásával csaltak, hanem azzal az ürügyvel is, hogy áruikat Törökországba való bevitelieknek állítván, mint átmene-tieket olcsóbb 30-dal hozták be, de nem vitték ki, hanem idebenn árusították el, természetesen olcsóbban, mint a rendes 30-dot fizető belföldiek, s így az itteni kereskedelmet nagy nyereséggel roppant károsították. S míg innét vagyonokat vittek ki, ide semmit sem hoztak be, sőt itt is oly fukarul éltek, hogy az őket tápláló és gazdagító országnak ez úton sem térült meg-de csak egy fillérje sem.

A másik megjegyezni valója az, hogy még azok is, a kik életükben nem vihették ki a vagyonukat Törökországba, vég-rendelet és álkötelezvények útján görögökre szállították azt s mindig külföldre, a minthogy az ország összes görögségé-nek idegen voltánál és idegennek maradni akarásánál fogva ter-mészetesen törekvése volt, hogy mindent kivigyen, semmit be nem hozván vagy itt hagyván. «Nem ilyeneknek szólt — mondja mindezek eredményeként a két kamara ebben az 1764-i két föl-terjesztésben — a Lipót-féle kiváltságlevél, a kiknek vagy csak ideiglenes lakásuk van itten vagy még olyan sincs, hanem igenis olyanoknak és azoknak a görögöknek, a kik a szomszéd török tartományokból, főleg Macedóniából feleségestől, gyermekestől idejövén, állandóan megtelepszenek, földet vesznek, azon keres-keést üznek s magukat nem török, hanem itteni alattvalóknak tartják és egyesült hitűeknek vallják.»

Harmadik megjegyzése a kamaráknak, melylyel nyilván a bécsi körökre kívántak hatni, az, hogy a görögök, a mint a Lipót-féle szabadságlevél összes előnyeit nyilván kizsákmányolták, úgy főleg a 6-ik pontnak nemcsak nem tettek eleget, hanem homlokegyenest ellenkezőleg viselkedtek és cselekedtek. E pont-ban gondoskodva volt esetleges árulásuk lehetlenné tételéről vagy legalább is a meggátlásáról. «Ennek a gyanujába keveri

őket azonban — állítja a kamara — folytonos ki- és bejárásuk az országba, vagy legalább is megvan ennek a veszélye, mert bizonyosra vehető, hogy ezek az országot kereskedés okából keresztül-kasul járó s természetesen mindent látó és már foglal-kozásuknál fogva is sokat megfigyelő görögök akkor, a mikor nem akarnak itteni honosok lenni, inkább elmondják otthon az itten látottakat és észlelteket, mint itten az ottani állapotokat.»

Ezeket az általános megjegyzéseket előadván, reátér a je-lentés a tokaji görögök dolgára különösen s azt mondja, a mi a várossal és az uradalommal szemben fölmerült kölcsönös panaszok-at és sérelmeket illeti, azokat a görögök kezdték még 1754-ben¹⁾ s főleg azért, mert évi 200 frtnyi censusukat az 1753-ban Tokajban járt pozsonyi kamara elnökének az utasítására 300 frttal növelve, évi 500 frtra emelték. A görögök ez ellen óvást emeltek, de a pozsonyi kamara a szepesinek 1754 febr. 18-án erről tett előterjesztésére²⁾ az emelést nemcsak helyben hagyta, hanem a behajtására karhatalmat is engedélyezett. Ezt a többletet azonban, a mely már 1759-ben 2500 frtnyi hátralékot tett ki, magasabb helyekről, sőt 1760 ápr. 30-án magától a felségtől jött s a görögök állapotáról mind újabb és bővebb jelentéseket kérő, a hátralékot a további elhatározásig újból és újból fölfüggesztő rendeletek és leiratok következtében³⁾ még 1764-ben sem lehe-tett behajtani. A görögöknek felülről többször bekívánt s 1760-ban és 1762-ben ismételten beküldött összeírásaiból kitűnt, hogy a társaság az uradalom területén kívül, magánosok jószágain lakó, de a kebelébe fölvevett tagokkal együtt 52 főből áll, a kik közül csak 5 itteni honos, a többi 47 pedig török alattvaló.

Ezt a terjedelmes jelentést a pozsonyi kamara 1764 máj. 14-én küldte föl Bécsbe⁴⁾ s bár 1767 jan. 20.,²⁾ 1770 ápr. 3.,³⁾ és

¹⁾ 1764 és 1767 között (1766-ban) a görögök folyamodtak a szepesiehez. Fölv. más. K. n. uo. Ebben mondják, hogy Kégly 1752-ben merő ártani akarásból olyan jelentést adott felőlük a kam. elnökének, mintha a számuk megnőtt volna s így többet bírnának fizetni. Az elnök elhitte s így emelte föl az adójukat. Ők felszólalásukban világosan behjonyították a praef. állításának az ellenkezőjét, hogy számuk nem nőtt, hanem fogyott. Egye-bekben írják, hogy mindnyájan *nemesi* telkeken laknak. A szepesi 1766 decz. 4. felterjesztésével küldte fel a panaszt a pozsonyihoz. Fölv. más. uo.

²⁾ 2 más. egyik 10, másik 6½ íves, Bécs, KPL. uo.

³⁾ Eg. ív. más. uo.

1771 márcz. 8-án¹⁾ újabb és újabb előterjesztéseket tett, resolútiót csak 1771 ápr. 26-án kapott a bécsitől, a minthogy a két magyar kamara többször panaszkodott, hogy a görögök ügyében tett előterjesztéseire vagy egyáltalán nem, vagy csak évek múlva s akkor is újabb és újabb magyarzatokat és felvilágosításokat kérő leiratokat vett.²⁾

Fönnebb láttuk, hogy a szepesi kamarának a kiváltságlevél megerősítése ügyében 1747 júl. 10-én kelt jelentésére a bécsi kamara csak 1752 aug. 12-én felelte, hogy igaz ugyan, hogy a felterjesztést megkapta, mivel azonban a megerősítés ügye közbejött okok miatt nem volt elintézhető, azóta pedig egy s más körülmény változott, a két kamara tegyen újabb előterjesztést. S mikor a szepesi kamara 1753 decz. 4-i előterjesztésében azt felelte, hogy 1747 júl. 10-i jelentését fentartja, mint 1764-i főntebb ismeretett előterjesztésében mondja, választ sem kapott, s a görögök 1764-ben is a régi állapotukban voltak. Erre az 1764-i összefoglaló jelentésre, mint éppen mondtam, ismét csak 1771-ben kapott feleletet.

S hogy ezek a késedelmesen adott válaszok szándékosan és tudatosan történtek azért, hogy a görögök menthetetlen ügyében, melyet ab ovo el kellett volna utasítani, a minthogy a vége 57 évi húzás-halasztás után mégis csak az lett s más, mihelyt döntésre került a dolog, nem is lehetett, mennél messzebb elodázzák a döntést, bizonyítja az a tény, hogy már III. Károly 1732 okt. 7-i magyarázó leirata (rescriptum Carolinum explanatorium), mint a pozsonyi kamara 1761 okt. 11-i felterjesztésében mondtotta, a passzaroviczi békekötés előtt bejött török alattvalóknak azt a kedvezményt látszott nyújtani, hogy ha lakásuk helyén a közterheket viselik, mint az ország többi lakói, és a behozott áruktól a 30-dot lefizették, akkor a kicsinyben való árulást is gyakorolhatják. Az 1753 nov. 4-i leiratról pedig a szepesi kamara 1764-i jelentésében azt írta, hogy azon görögöknek a türése, a

¹⁾ 2 iv. ered. no.

²⁾ A bécsi kam. 1771 ápr. 26. leír. eg. iv. fog. Bécs, KPL. Hung. acta 10, nro. 135. ex Apr. 1771. Megtárgyalván a pozsonyi k. 1767 jan. 20 és 1771 márcz. 8. felterjesztésében foglaltakat, utasítja, vonják felelősségre a szepesit, ki engedte meg és miért a Lipót-féle kir. levél használatát, mint a 35—36. ll. mondtam.

Lipót-féle szabadalomlevél használatában való meghagyása és szabad kereskedelembe való részesítése felé látszott hajolni, a kik nejeiket ugyan Törökországban hagyták, de itt házat, szállót szereztek, bérletet bírtak, még pedig a kamarának gyümölcsöző vám- és adófizetségeik következtében.

Szóval a két kamara 1764-ben már kifejezetten mondja és beismeri, hogy a bécsi hatóságok kedveztek a görögöknek. Csekély vám- és adóilleték ellenében évtizedeken át szándékosan és tudatosan elnézte 1741 után már törvényellenesen élvezett előnyeiket.

Annál meglepőbb a szepesi kamara 1764-i jelentésére adott 1771 ápr. 26-i leirat a pozsonyi kamarához. A Lipót-féle kiváltságlevél — írja a bécsi kamara — a melynek az alapján hozták javaslatba a census felemelését, csak a Felsőmagyarországon lakó itteni alattvalóknak és egyesült hitűeknek szólt, már pedig a beérkezett jelentésekből kitűnik, hogy a tokaei társaságnak csak 7 itteni alattvaló tagja van s ezek is egytől egyig szakadárok, vagyis e görögök a kiváltságlevél által feltételezett és megkívánt minősítéssel nem bírnak. Ennélfogva egész jogosan vethető fel a kérdés, hogyan volt addig is engedhető és ki engedte meg kamarai részről a görögöknek a kiváltságlevéllel való élést, s hogyan tanácsolható az okirat alapján a census emelése, mikor az csak arra volna jó, hogy a szabadalomlevél addigi illetéktelen használatának legalis szint adjon. Utasította tehát a pozsonyit, hogy a fölemelt census megkísérelt behajtását szüntesse be, nemcsak, hanem a társaság addigi közvetlen föllebbvalójától, a szepesi kamarától, a mely legjobban kell, hogy ismerje az ügyet, kérjen felvilágosítást arra nézve, hogyan és miért engedte meg a társaságnak a kiváltságlevél használatát annak világos és tulajdonképpen való értelme ellenére, holott az tagjainak jelzett minősége folytán nem a kiváltságlevél élvezetében, hanem a kamarai jószágokon élő többi kereskedőkkel szemben tanusított bánásmódban lett volna részesítendő, következőleg földesúri tartozásoknak és adózásoknak s az illető hely joghatóságának kellett volna alávetni és rendelni.

Eltekintve a bécsi kamarának attól a komikusan ható és mosolyrakészítő eljárásától, hogy a tőle függő szepesi kamarát vonta felelősségre oly ügyért, melyben ő maga kellett hogy döntsön, a hogy épp ez a leirat is bizonyítja, és pedig réges-régen, méltán

kérdhetjük, mi okozta véleményének ezt a gyökeres megváltozását? Azt hiszem, a felelet nem nehéz. Ha ugyanis végezetül, melőzve a tokaji kompániának a várossal és az urad. praefectussal. Kégly Lipóttal szemben és viszont emelt kölcsönös sérelmeiket, csak a megyével, Debreczen várossal és a két kamarával folytatott hármass viszálykodás eredményeit összegezzük, azt látjuk, hogy mind a három hatóság csaknem egy időben, 1762—1764-ben egymástól függetlenül, de annál határozottabban eseteli a görögök kereskedésének káros voltát, a megye és a kamara pedig tovább menve kifejtik, hogy a Lipót-féle oklevél, a melynek az alapján útték évtizedeken át vagyonokat szerző kereskedésüket, egyáltalán nem illeti meg őket. Ezt a véleményt 1770 decz. 17-én kelt átiratában a magy. udv. kancellária is magáévé tette,¹⁾ sőt 1771 ápr. 9-én adott votumában²⁾ a vámügyi bizottság (commissio in mautwesen) is kimondotta, hogy »a kiváltságlevél vonatkozik az akkor egyesült hitű görögökre, a kik a (passzaroviczi) kereskedelmi szerződés előtt jöttek át ide Törökországból, hogy itt biztonságban élve s vallásukat szabadon gyakorolva kereskedjenek, következőleg tényleg megtelepedjenek. Illetí továbbá ezek törvényes örköseit és összes utódait, a kik a szépesi kamarán évenként jelentkeznek s a kiváltságlevél élvezetébe felvétetnek. Ebből következik, hogy ezt az oklevelet senki sem veheti igénybe, csak a kit örökösödés vagy kamarai engedély vagy felvétel alapján, mely felvételre a magyar kamarák jogosultak, megillet s így igazolni tudja, hogy részese a kiváltságlevélnek. Ennélfogva a török alattvalóknak maradni akarók annál inkább kizárandók, mert egyrészt ilyeneket fölvenni s abban részeltetni a magyar kamarák nincsenek fölhatalmazva, másrészt nem is hihető, hogy az 1725. évi patens ellenére ilyesmit mernének. A bizottságnak tehát az a véleménye, hogy az oklevél csak az egyesült vallású, itten meghonosult görögöket illeti meg, a nem egyesültek és török alattvalók ki vannak zárva s az 1725-i patens és az 1769 ápr. 8-i szabályrendelet értelmében traktálandók. Ezt a véleményt közölték a pénz- és adóügyi bizottsággal is (commission in contributionibus und cassawesen).

¹⁾ Eg. íves ered. Bécs, KPL. Hung. acta 10, nro. 135. ex Apr. 71.

²⁾ Eg. íves ered. uo.

sőt 1770 máj. 12-én a bécsi kamara számvevősége is nyilatkozott.¹⁾ Ily körülmények között, bár egyetlen vélemény sem említette azt a tényt, a mivel a görögök már 1749-ben érveltek, hogy ha honosok volnának, akkor úgysem volna szükségük kiváltságlevélre, végre a bécsi kamara is megtette 1772 ápr. 15-én hosszú és kimerítő felségfelterjesztését,²⁾ a melyben azt a placet-et nyert votumot adta, hogy »weilen die gr. compagnie zu Tokaj jene, zum wirklichen genuss des widerholt Leopold. privilegien erforderliche eigenschaften nicht für sich hätte, zum ferneren genuss des privilegs keineswegs fúrgelassen werden solle. Ezzel a tokaji görög kereskedők társasága végleg elesett a jogtalanul élvezett Lipót-féle kiváltságlevéltől, de elesetek a temesvári kivételével a többiek is mind.

Csalódnánk azonban, ha azt hinnők, hogy a bécsi kamarának a görögökre nézve a királynő hozzájárulásával szentesített ezen kedvezőtlen döntését tisztán csak az említett hatóságok szinte ellenséges indulatú jelentései idézték elő. Hiszen a bécsi kamara csak oly jól tudta, mint 1752-ben a minisztertanács, a mit ezek a hatóságok oly meggyőzően kifejtettek, hogy a görögök kereskedése rendkívül káros, hogy a török alattvalóknak még a Lipót-féle kiváltságlevél sem adja meg a szabad kereskedést s hogy a görögök ezt törvényellenesen úzik, mert már a szépesi kamara 1747 júl. 10-i jelentéséhez mellékelt összeírásukból tudhatta, hogy vannak közöttük török alattvalók. Effelől épp oly nyugodtan húzhatta volna tovább is a döntést, mint 1772-ig tévé. Valami más oknak kellett tehát közrejátszania a döntés tovább nem halaszthatóságának az előidőzésében. Csupán a kereskedelmi szempont nem magyarázza azt meg.

Ámde már a pozsonyi kamara 1761 okt. 2-i hosszú felterjesztésében kiemelte, hogy a görög kereskedők ügyének a kereskedelmin kívül volt politikai oldala is, és mint a röviden elmondandókból kiderül, ez siettetta a döntést arra nézve, hogy a görögök kiváltságlevelének a megerősítése megtagadtatott.

Az okadatolás azt mondja: »weilen die gr. compagnie zu Tokaj jene, zum wirklichen genuss des widerholt Leopold. privi-

¹⁾ Eg. íves ered. Bécs, KPL. Hung. acta 10, nro. 135. ex Apr. 71.

²⁾ Fog. 5 íven, ered. 4 íven Bécs, KPL. Hung. acta 18, nro. 10. Az eredetire ráv. a placet.

legien erforderliche eigenschaften nicht für sich hätten. E tulajdonságokat említi a vámbizottság 1771 ápr. 9-i votumában, végre kimondván, a mit a szepesi kamara már 1747 júl. 10-i felterjesztésében állított, Kégly és Zemplén megye 1760. és 1763-i reflexióikban hangoztattak, hogy az oklevél csak az itteni alattvalókat és egyesült hitűeket illeti meg, a török alattvalók és szakadárak ki vannak zárva. Hogy nagy részük, 52 közül 47-en török alattvalók, az kitűnt az 1760. és 1762-ben készült hivatalos összeírásokból. És ezzel dokumentálva és demonstrálva lett a görögök perfid eljárása, a kik éveken, évtizedeken át hazugul és impertinenter azt állították, hogy ők a kiváltságlevél nyerő debreczeni kereskedőknek, a kiktől az oklevél már megkövetelte, hogy itteni alattvalók legyenek, az utódai, és itteni alattvalók, bár egyesek családai Törökországban maradtak. Mint török alattvalókat természetesen 1718, a passzaroviczi kereskedelmi szerződés óta semmiképp sem illette meg más, mint csak török árukkal való kereskedés és erre a Lipót-féle oklevél sem adhatott nekik jogot.

Azonfelül szakadárak is voltak. Erre nézve tudnunk kell, hogy Lipót 1667-i oklevelében és 1690-i megerősítésében is benne van az a pont, de megvan az 1725-iek közt is,¹⁾ hogy a görögök egyesültek legyenek; a munkácsi püspök alá tartozzanak és tőle kapják a papjukat is. Ezt a pontot még szemérmelenebbül játszották ki,²⁾ mint az előbbi s a többi is valamennyit. 1747-i folyamodványuknak mindjárt az első pontjában hivatkoznak arra, hogy egyesültek és a munkácsi püspök joghatósága alatt állanak, a minnek az igazolására hivatkoztak a püspök két korábbi állítólagos bizonyítványára. Midőn azonban a szepesi kamara 1747 jan. 13-án erre vonatkozólag megkérdezte Olsovszky Manó munkácsi püspököt, ez 1747 ápr. 3., majd máj. 30-án azt felelte, hogy a görögöknek saját kalugyerük van, a ki megesküdött előtte, hogy egyesült.³⁾ Mikor aztán Barkóczy egri püspök 1749-ben körutatót tett egyházmegyéjében, a társaság papját szakadárnak

¹⁾ 1667: 12, 1725: 17.

²⁾ Zoltai írja, hogy már 1664 okt.-ban kalugyert tartottak, 1696 júl. 26. pedig templom építését is tervezték s e célra egyházat is vettek. — Gazd. tört. Szemle, 1904. 249—251 ll. Ezt a házat követelték a tokajiak 1753-ban.

³⁾ Párda Demeter bíró 1736 jan. 26. Olsovszky Simon, munk. püspökhöz intézett foly. hivatkozik, hogy előde, Bizancei püspök a companiának saját

találta. Barkóczy püspök erről jelentést tett s jelentésében megemlítette azt is, hogy a Tokajban lakó Visnevszkij muszka generális és a vele levő kozákok lelki szolgálatára egy muszka pap is működik ottan.

Ennek a tokaji muszka kolóniának a története röviden a következő. 1) Visnevszkij tábornok 1746 máj. 21-én Zoltán Istvántól a tokaji Melegoldalon két szőlőt vett bérbe 15 évre 950 frton, — jún. 11-én Zábróczy Jánostól a tarzali Kövesden 300 frton meg nem állapítható időre, — decz. 10-én Kőrmöczy Simontól a tokaji Soltáron 450 frton szintén 15 évre, — 1747 ápr. 20-án Bajusz Borbálától a tokaji Veresen 500 frton húsz évre, — és jún. 26-án Tottjus Mártontól a tokaji Szappanoson 20 évre 100 frton. Az 5 szőlő bérösszegét a csári udvar fizette s a szőlők kezelésével előbb Visnevszkij tábornokot, utóbb Soloboff esendőrfóparancsnokot, 1770-ben pedig Rarog ezredest bízta meg, illetve küldte Tokajba néhány muszka katonával.

Mária Terézia már 1751 szept. havában jelentést kért a zempléni főispántól arra nézve, »an non item Tokaini et in illa circumferentia degentes graeci, signanter vero compagniae graecorum quacstorum ibidem existentis homines illuc etiam pro exercitio ritus sui confluant vel vero dicti calugeri hoc ac tales

papot engedélyezett. Eg. iv. er. pn. Ungvár, Püsp. lev. Graeci r. n. unit. 6/2 Bizancei 1723 máj. 13. Theoclytus, athosi bazilitát tényleg approbálta a társaság papjául. Eg. iv. más. uo. 6/1. — A szepesi k. leirata Olsovszky Manó püspökhöz 1747 jan. 13. Két 1—1 iv. ered. péld. z. p. uo. nro. 6. — A püspök harmadik, 1750 okt. 24. felelete Bpest, OL. Kancz. O. Conc. exped. nro. 102. ex Nov. 1750.

¹⁾ L. erre nézve Bécs, KPL. 15. 235. és 15.251. sz. esom. Kayserling jel. Kaunitzhoz 1761 febr. 18. Kaunitz 1761 márcz. 2. felvilágosítást kér a kamarától. Eg. iv. ered. — A bécsi a pozsonyihoz 1761 márcz. 10. Semmit sem tudtak a dologról. Eg. iv. fog. — A szepesi jel. a pozsonyihoz 1761 máj. 18. Eg. iv. más. Mellette Kégly, Tarzali 1761 ápr. 26. jelent. Féliv. más. csatolva a specif. omnium vinearum sub cura et direct. Tokaj. resid. supr. vig. praef. Russiei d. Nic. Soloboff. Féliv. ered. — Továbbá uo. az acta 5, nro. 13. ex Mart. 1763, nro. 35. ex Apr. 1763, nro. 24. ex Febr. 1764, nro. 94. ex Maj. 1764. — Visnevszkyról v. ő. Pisma imper. Elis. Petr. ko. gener.-maj. Visnevszkomu. a Russkij Archiv. 1870. évf. 271—280. ll. a táborn. leányági leszárm. és örök. Laškevičtől. 1745 nov. 8-i válaszában tudatja a csárnóval, hogy Magyarországra érkezett és vett 375 hordó bort. Nov. 13. szól a szőlővételetről.

adeant et hac ratione perversum dogma suum magis propagare attententé.¹⁾ S mivel ez a veszély fenforgott, a királynő többször tett kísérletet a szőlők megváltására és a muszkák visszahívására, de sikertelenül. Történt aztán 1766-ban, mikor a magyar kamarák sürgették a tokaji görögök ügyében a döntést, hogy a hajdudorogi görög szertartású egyesültek visszaesvén az óhitbe, akkora lázadást támasztottak, hogy a lecsendesítésére Dóry zempléni főispánt teljhatalmú kir. biztosként kellett kiküldeni. A zendülés okainak a kiderítése céljából tartott vizsgálatok alkalmával kihallgatott tanuk, köztük a kompánia pópájának önkéntes vallomásából kiderült,²⁾ hogy a muszka pópa a házi káplánhoz illónél nagyobb tevékenységet fejt ki, ő maga pedig nemcsak a saját híveit engedi az isteni tiszteletre, sőt másokat is gyóntat. Ez a tény kétségtelenül megállapítván, a királynőnek meg kellett győződnie, hová vezet ilyen körülmények között az ottani szakadár görögök további támogatása a kiváltságlevél azon határozott kikötése ellenére, hogy egyesültek legyenek. Kétségtelen tehát, hogy a mit a magyarországi kereskedelem roppant károsítására történt oly sokszoros és oly alapos hivatkozás nem volt képes elérni, a véletlen, a muszka szakadárság esetleges térfoglalásától való félelem, megadta az alkalmat és okot arra, hogy a görögök 1725 óta sürgetett kiváltságlevele 1772-ben megtagadtatott.

A mondottak után esodálkozni lehet, hogy ez az ügy egyáltalán fölmerülhetett, s ha föl is merült, oly soká húzódnak. A dolog ugyanis úgy áll, hogy a görögök 1718 után mint török alattvalók nem élhettek a törökön kívül más cikkek árusítási szabadságával, a mennyiben pedig nem voltak azok, nem is volt szükségük kiváltságra.

¹⁾ A vallásügyi bizottság 1766 decz. 16. ül. jzókönyve. Bpest, OL. Helytt. O. Act. relig. Lad. F. Fase, 8. Mivel lázadás ütött ki és apostasiák történtek, hinc tum fine experienti, an non metr. Carlovicz. in negotium hoc seu apost. seu praeatt, tumultus se... ingesserit, Tokajensis Graecor. comp. popa benevole, uti sub 30, examinatus habeatur. Unde evenirent 1° quod per metr. Carlov. Tokaj. Graec. comp. concessus popa non tantum Graecos ad. comp. pertinentes, verum et alios ad sacra admittat; 2° quod Tokaini existentis Russici supremi vigiliarum praef. domesticus capellanus plusquam domestico capellano competeret, agat stb.

A MŰVELTSÉG KÖNYVTÁRA
legújabb kötete:

Magyarország Története

337 szöveggéppel, 24 fekete, négy
színes műmelléklettel és két színes
térképpel

Írta: Marczali Henrik

A tudós szerző e legújabb munkája Magyarországnak nemcsak a külső eseményekben megnyilatkozó története, hanem a magyarság szellemi és lelki fejlődésének tükré is. Feltárja benne mindazokat a nehezen észrevehető rugókat, amelyek egy nép történetének kerekeit mozgatják. Megérteti, hogy nemzeti dicsőségünk és sok nagy szerencsétlenségünk nemcsak véletlenek eredményei, hanem sok tekintetben a magyarság erényeinek és hibáinak következményei. Marczali munkájának ez az őszintesége adja meg annak becsét és sorozza ama művek közé, melyek valóban a népek tanítómesterei.

A teljes mű ára díszkötésben 24 korona, ugyanaz két kötetbe kötve 30 korona. Kiadta az Athenaeum részv.-társ. Budapest. Részletfizetésre is megrendelhető minden hazai könyvkereskedésben.